

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

T. BANKACILAR CEMİYETİNİN YAYIN ORGANLIĞINI YAPAR

Yıl : VI

Ocak - Haziran 1955

Sayı : 21 - 22

İÇİNDEKİLER

Altıncı Yıla Gिरerken	Hikmet KEYMAN
Ticaret ve Tevdiat Bankalarında Likidite Meseleleri . A. Süreyya İLOĞLU	
Şuman Plânı	Doç. Dr. Süleyman BERDA
Kredi ve Paranın Kontrolü	Ragıp MANYAL
Açık Piyasa Politikası	Sait MAYTER
Kredi ve Bankalar	İshak TURNAOĞLU
Bankacılıkta Risk Meselesi	Memduh GÜPGÜPOĞLU
Posta Tasarruf Sandıkları	Cenap ŞEHLER
Banka Memurlarının Hukuki ve Cezaî Mes'uliyetleri . Mefiharet ERDİNÇ	
Ticari Defter Tutma	Hikmet KEYMAN
Osmanlılar Devrinde Malî İşlerimiz	H. Namık ORKUN
Milî Plân'lama	Monteş ERTAY
Dünya'da ve Türkiye'de Bankacılığı ilgilendiren Haberler	Hikmet KEYMAN
Türkiye Bankacılar Cemiyetine Ait Haberler	BANKA

Ekonomi - Bankacılık : (Bankacılık Siyaseti, Banka Muameleleri ve İşletme Tekniği,
Bankaların Teşkilâtı, Bankacılık Hukuku) - HABERLER - ANKET - BİBLİYOGRAFYA
AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Kuruluşu : 26.8.1924

Sermaye, İhtiyat ve karşılıklar

TL. 80.590.000

MEVDUAT

TL. 713.463.446

Merkezi : ANKARA

Şube ve Ajansları

Ankara	Çine	İstanbul	Manisa
> Anafartalar	Çivril	> Kasımpaşa	> Çarşıciğ
> Bahçelievler	Çorum	> Kazlıçeşme	Maraş
> Cebeci	Denizli	> Kurtuluş	Mardin
> Dışkapı	Dinar	> Küçükpazar	Mersin
> Kale	Diyarbakır	> Levent	Muğla
> Küçükkevler	Edirne	> Moda	Nazilli
> Meşrutiyet	Edremit	> Nişantaşı	Nevşehir
> Namık Kemâl	> Havran	> Parmakkapı	Niğde
> Samanpazarı	Elazığ	> Pangaltı	Nizip
> Toptancı Hali	Ereğli (Konya)	> Pendik	Ordu
> Yenimahalle	Erzincan	> Samatya	Ödemiş
> Yenışehir	Erzurum	> Sultanhamam	Polath
Adana	> Lalapaşa	> Şhremini	Rize
> Köprübaşı	Eskişehir	> Şehzadebaşı	Salihli
> Kuruköprü	> Odunpazarı	> Şişli	Samsun
Adapazarı	Gaziantep	> Taksim	Sarayköy
Afyonkarahisar	Gemlik	> Tophane	Siirt
Ağrı	Giresun	> Türbe	Sivas
Akhisar	İğdir	> Üsküdar	Söke
Aksaray (Niğde)	Isparta	> Yenicami	Tarsus
Akşehir	İskenderun	> Yeşilköy H. M.	Tekirdağ
Alaşehir	İstanbul	İzmir	Tire
Amasya	> Altınbakkal	> Alsancak	Tosya
Antakya	> Aksaray	> Basmane	Trabzon
Antalya	> Arapcamii	> Bornova	> Park
Ardahan	> Bakırköy	> Eşrefpaşa	Turgutlu
Aydın	> Balat	> Karantina	Urfa
Ayvalık	> Beşiktaş	> Karşıyaka	Uşak
Bafra	> Beyazıt	> Konak	Uzunköprü
Balıkesir	> Beykoz	> Şehitler	Ünye
Bandırma	> Beyoğlu	> Tepecik	Van
Batman	> Büyükkada	> Yenigün	Yalova
Bayındır	> Büyükdere	İzmit	Yozgat
Bergama	> Cihangir	Karaman	Zonguldak
Bolu	> Demirkapı	Kars	Hariçte şubeler :
Bor	> Eyüp	Kastamonu	İskenderiye
Burhanıye	> Fatih	Kayseri	Lefkoşa
Bursa	> Galata	Kilis	
> Setbaşı	> Galatasaray	Konya	
> Yeniyol	> Heybeliada	> Zafer	
Ceyhan	> Hilton	Kozan	
Çanakkale	> Kadıköy	Kütahya	
Çankırı	> Kartal	Malatya	

Paranızı atıl bırakmayın, bankaya yatırınız

Türk Ticaret Bankası

KURULUŞ TARİHİ: 1914

Kanunî Merkezi: ANKARA — İş Merkezi: İSTANBUL

Sermayesi: TL. 11.000.000

İhtiyatlar: TL. 4.712.000

ŞUBELER

ADANA	BOLU	GAZİANTEP	MERSİN
ADAPAZARI	BURSA	İSTANBUL	SİVRİHİSAR
ANKARA	CEYHAN	İZMİR	TARSUS
ANTALYA	DÜZCE	İZMİR	TRABZON
BEYOĞLU	ESKİŞEHİR	KONYA	ZONGULDAK

AJANSLAR

CEBECİ	(ANKARA)	HALICIOĞLU	(İSTANBUL)
SAMANPAZARI	»	KADIKÖY	»
YENİŞEHİR	»	KASIMPAŞA	»
ALTINBAKKAL	(İSTANBUL)	KÜÇÜKPAZAR	»
BEBEK	»	LÂLELİ	»
BEŞİTAŞ	»	OSMANBEY	»
BEYKOZ	»	ÜSKÜDAR	»
CİHANGİR	»	ALSANCAK	(İZMİR)
ÇARŞIKAPI	»	EŞREFPAŞA	»
FATİH	»	SARRAFLARİÇİ	»
FENER	»	ÇARŞI	(BURSA)
FINDIKLI	»	GEREDE	(BOLU)
GALATASARAY	»	YENİCAMİ	(ADAPAZARI)

Bu Sene Açılacak Olan Şubeler

AKHİSAR	GALATA	NAZİLLİ
AYDIN	İSKENDERUN	SALİHLİ
BALIKESİR	KAYSERİ	SAMSUN
DİYARBAKIR	MANİSA	SÖKE
ERZURUM		

TÜRK TİCARET BANKASI

Hususi Teşebbüsün En Kuvvetli Eseri ve Tasarrufun Timsalidir

Banka hizmetlerinden faydalanmağı
ödemelerinizde çek kullanmağı adet ediniz.

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Tesisi : 26/3/1948

Sahip ve Müessisleri : Hükmet KEYMAN - İshak TURNAOĞLU - Mesut ERDA
Neşriyatı Fiilen İdare Eden : Hükmet KEYMAN

Kapak : Hükmet Keyman

Neşriyat başlıca gazetelerde ilân olunur

Sayısı 150, yılığı 600 Kuruştur.

Muhabere Adresi : Posta Kutusu (11) Ankara

Banka hesabı : T. C. ZIRAAT BANKASI Merkez Md. 49/4898 Ankara

İdare ve Yazı Yeri : Tuna Cad. Adakale Sok. No. 21 Yenışehir - Ankara

Yazı İşleri : Derginin çalışma ve yazı programını ilgilendiren ve başka dergilerde çıkmamış olan yazılar kabul edilir. Dergimize gönderilen yazılar derç edilsin edilmesin iade edilmez. Meslekî eserlerden bir adet gönderildiğı takdirde kontradüsü yapılır.

İlan İşleri : Bütün Bankaların ve müesseselerin ilân işleri yapılır.

Müracaat : Yazı, abone ve ilân işleri için Dergi Müdürlüğüne müracaat edilmelidir. (P. K. 11 Ankara)

Bütün muhaberatın posta kutusu adresi ile yapılması, abone paralarının banka havaletleri ile gönderilmesi, adres ve ilân değışikliklerinin vaktinde bildirilmesi rica olunur.

Türkiye Bankacılar Cemiyetinin yayın organlığını yapar
Ankara : Posta Kutusu 315

BANKA DERGİSİ'NE

ABONE OLUNUZ !..

«Banka» Dergisi Bankaların, Bankacıların ve Bankacılığı öğrenmek isteyen memurların ve öğrencilerin, Banka müşterilerinin ve Bankayla alâkalı herkesin ve her münevverin kitaplığında bulunacak ve daima müracaat edebileceğı, meslekî müşküllerini çözebileceğı eserdir.

İLAN VERİNİZ !..

«Banka» Dergisi Bankaların, Sigorta ortaklarının, ticaret evlerinin, Bankalara ait türlü büro levazımı, demirbaşları ve makineleri satan bütün kurumların ve ilmi ve meslekî yayınların en elverişli ve esash ilân ve reklâm yeridir.

Bu hem sizin hem memleketin menfaatıdır

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Yıl : VI

Ocak - Haziran

Sayı : 21 - 22

Altıncı Yıla Girerken

Mesleğimizin ve Cemiyetimizin tek dergisi BANKA sayın meslekdaş ve okuyucularına sunduğu bu sayısı ile ALTINCI neşir yılını idrâk edebilmek bahtiyarlığına nail olmuş bulunuyor. Aldığımız mesafe, vardığımız merhale, hususiyile bankacılık gibi bugüne kadar literatürü işlenmemiş ve tamamen bakir kalmış bir meslek şubesi olduğu düşünülürse, memleketimiz neşriyat ve meslek âleminde ehemmiyetli sayılmağa, dergimiz ve mesleğimiz hesabına da sevinmeğe lâyıktır demek; mübalâğalı ve had-nâşinas bir ifade ve hareket olmaz sanırız. Bu sevinç ve şeref bizi beş yıldır çektiğimiz ve ileride de çekeceğimiz büyük ve ağır zorlukları unutturacak kadar değerlidir. Beş yıldır her türlü maddî kazanç düşüncesinden ferağat ederek sadece BANKA'yı mükemmelleştirmek düşüncesiyle sarf edegeldiğimiz azimli ve imanlı çalışmalarımızla, bankacılık tarihimiz ve mesleğimiz namına bu naçiz hizmeti görebilmiş olmaktan en büyük bahtiyarlığı duymakta kazandığımız hak, bize en değerli kazançtır.

Bu vesile ile memleket ve mesleğimiz hesabına bu müşkül hizmeti görebilmek hususunda bizden değeri büyük alâka ve yardımlarını, teveccüh ve takdirlerini esirgemeyen; bu maddî ve manevî müzaheretleriyle mesleğimizin ve cemiyetimizin tek dergisi BANKA'nın yaşama ve ilerlemesini sağlayan millî müesseselerimize, bilginlerimize, meslekdaşlarımıza ve bütün okuyucularımıza şükranlarımızı tekrarlarken; yeni yıldaki ve gelecekteki çalışmalarımızın da, hedef edindiğimiz yazı programımızın gerçekleştirilmesine, dergimizin mükemmelleştirilmesine matuf olacağını bir kere daha teyit etmekten zevk duymaktayız.

BANKA çıkarken memleketimizde henüz mesleğimizin belli bir yazı ailesi teşekkül eylememiştir. Bu sebeptendir ki, ilk iş olarak böyle bir yazı ailesine muhtaçtı. Uzun müddet bu mevzu üzerinde çalışarak ilim ve ihtisas erbabından ve mütehassıs bankacılardan bir yazı ailesi kurmağa mu-

vaffak olduk.Tabii gayemiz yazı ailemizin âzalarını daha da genişletmek ve artırmaktır. Henüz kendilerini tanıyıp kıymet ve alâkalarını sezemediğimiz bankacı meslekdaşlarımızın, programımıza uygun mesleki yazılar göndermek suretiyle bir memleket ve meslek sevgi ve hizmetini ifade edecek bu işde bize müzahir olmalarını da bekliyoruz. Gayemiz, memleketimizde, bankacılık gibi yüksek ve ince bir sanatın değerini artıracak, inkişafını sağlayacak faydalı eserler vererek; literatürünü genişletmek üzere hep birlikte çalışmaktır. Nasıl ki bir insanın değeri okuduğu kitapların değeri ile yükselirse, bir memleketteki herhangi bir mesleğin inkişafı ve değeri de, bu sahada mevcut eser ve literatürle ölçülür. Biz bu yolda heran ideal edindiğimiz çalışmalarımıza aynı azim ve imanla devam edeceğiz. Hedef edindiğimiz yazı programımız üzerinde giriştiğimiz yeni hazırlıklarımızla okuyucularımıza yeni etütler vermeğe çalışıyoruz. Başarabilirsek dergimiz bir kat daha mükemmelleşecektir. Onun için muhtaç olduğumuz alâka ve yardımlarınızın devamını ve arttırılmasını hasseten beklemekteyiz.

Hikmet KEYMAN

Ticaret ve Tevdiat Bankalarında Likidite Meseleleri

IV

Yazan : Asım Süreyya İLOĞLU

Fransa

Fransa'da bankaların riayet etmek mecburiyetinde buldukları «likidite koefisyantı (Coefficient de liquidité) ile, portföylerinde bulundurmaları icabeden hazine bonoları ve diğer amme müesseseleri tahvilleri hakkında iki ayrı talimatname mevcuttur.

Fransız banka sisteminde emniyet ve istikrarın temini ödevi ile vazifelendirilmiş bulunan «Bankalar Kontrol Komisyonu» 11. Şubat. 1948 tarihinde almış olduğu bir kararla, iş hacimleri ve faaliyet sahaları ne olursa olsun tevdiat bankaları için yüzde altmış, bir likidite koefisyantı tesbit etmiştir.

Bankalar Kontrol Komisyonu kararı mucibince, emre hazır veya kolaylıkla paraya çevrilmesi mümkün aktifler meyanına girecek başlıca fasıllar şunlardır:

— Kasâ mevcudları, ihraç bankası nezdindeki alacaklar, posta çekleri;

— Bankalar ve muhabirler nezdindeki alacaklar;

— Ticarî sened cüzdanı, (İhraç Bankası tarafından reeskonta kabul edilebilecek mahiyetteki ticarî senedler);

— Tahviller; gerek ihraç bankası tarafından rehinli avans muamelesi için kabul olunan tahviller ve gerek borsalarda satılması mümkün tahviller; ancak bu sonuncu nevi tahvillerin kısa vadeli angajmanların yalnız yüzde beşine karşılık tutulması caizdir;

— Hazine bonoları ve bunlara benzeyen kıymetli evrak;

Bu münasebetle şu noktayı tebarüz ettirmek istiyoruz:

Evvelâ ticarî senedler mevzuunda, ihraç bankası tarafından tatbik edilegelmekte olan reeskont plâfonundan fiilen geri kalan ve kullanılması mümkün bulunan kısım göz önünde tutulmamakta ve elde mevcut ticarî senedlerin hepsi, ihraç bankası tarafından kabule şayan oldukları takdirde, yukarıda söylediğimiz veçhile «emre hazır veya kolaylıkla paraya çevrilmesi mümkün aktifler» arasında yer almaktadır.

Kısa vadeli pasif hesaplarına gelince; bunların başlıca fasılları şunlardır:

— Çek hesapları,

— Cari hesaplar,

— Bankaların ve muhabirlerin alacaklı hesapları,

— Vadeleri üç ay zarfında hulûl edecek her nevi hesaplar,

Gerek aktif gerek pasif hesaplara soktuğumuz kıymetler, toplandıktan sonra, aktif yekünü, pasif yekünundan yüzde altmışına balığ olacaktır.

Bu izahlardan anlaşılacağı üzere, Fransa'da tatbik edilen likidite formülü hazine bonolarından veya amme tahvillerinden mürekkep bir portföye bağlanmış bulunmaktadır.

Belçika

Vekiller Heyetince 12. Ekim. 1949 tarihinde alınan bir karar mucibince, Bankalar komisyonu, zaman zaman bankalar için, bu müesseselerin aktif bünyelerine ve ellerinde bulundurdukları çalışma vasıtalarına nazaran koefisyantlar tesbit etmek selâhiyetine malikdir.

Bu maksadların teminini mümkün kılmak üzere bankalar:

Mıntaka bankaları,

Orta ve büyük bankalar,

İhtısas bankaları,

İsimleri altında dört muhtelif gruba ayrılmışlardır.

İhtısas bankaları arasında «mesleki kredi Millî Sandığı» (Caisse Nationale de Crédit Professionnel) camiasına dahil bulunan teşekküllere bilhassa işaret etmek icab eder.

Bahis mevzuu komisyon her ne kadar yukarıda zikrettiğimiz karar mucibince, Maliye Vekâletinin muvafakatını almak şartıyla, «likidite» konusunda asgarî bir koefisyan tâyin ve tesbit eylemek hakkına malik ise de şimdîye kadar bu hakkını kullanmamış ve sırasile bankaların trésoresie durumunu ve bir aydan daha kısa vadeli alacakları hesaplar ile bir aydan daha fazla vadeli hesapların, nihayet bankanın umumî «solvalibité» sinin karşılanmalarını temin maksadile muhtelif koefisyanların tesbitile iktifa etmiştir. Şüphesiz bu koefisyanlardan ikincisi, yani bir aydan daha kısa vadeli alacaklar hesabı için tesbit edilmiş bulunan koefisyanı, doğrudan doğruya bankanın likiditesi ile (liquidité bancaire ile) alâkalı görmek mümkündür. Filhakika komisyon, bir aydan daha kısa vadeli alacakların «karşılık fonu — Fonds de couverture du passif exigible a moins d'un mois» cümlesi içine bankanın «trésoresie» sine dahil bulunan bütün kıymetleri yani kasa ve bankalarda mevcut paralar ile üç seneden daha kısa vadeli amme tahvillerini sokmaktadır. İhtısas bankalarında bu üç kalemin yekûnu, kısa vadeli alacakların yekûnunun % 30 una, mıntaka bankalarında yalnız % 20 sine müsavi olacaktır. Büyük kredi müesseselerine gelince, bunlar için bu nisbet büyüyerek %40-50 ye çıkmaktadır. Ancak su ciheti de tebarüz ettirelim ki: bu karşılık fonuna dahil olduğunu gördüğümüz unsurların nisbetleri, yani bu karşılık fonunu teskil eden unsurların nisbetleri, kendi aralarında gelişî güzel tesbit edilemez. Bu karşılık fonunda doğrudan doğruya «para» mevcudu ancak 2/5 nisbetinde olabilir.

Geri kalan 3/5 i devlet veya amme-

müesseseleri tahvillerile örtülmelidir. Bir aydan daha fazla vadeli alacaklı hesapların karşılığına gelince; bu karşılığı amre hazır aktiflerin umumî heyetile, vadeleri beş seneden az veya fazla olsun, bütün amme tahvilleri teşkil etmektedir. Yalnız aradaki nisbet yüzde elli olacaktır.

Komisyon tarafından mevzuumuzla ilgili olarak ittihaz edilen kaideler yalnız bunlardan ibaret değildir. Bankalar trezori mevcudlarının — «exigibilité» lerinden — üst üste on gün den fazla bir müddet zarfında % 4 den daha aşağı bir nisbete düşmemesine gayret etmek mecburiyetinde oldukları gibi, öz kaynakları ile «exigibilité» leri arasında yine bir nisbet muhafaza etmek mecburiyetindedirler. İhtısas bankalarında bu son nisbet % 10 olacaktır.

Hülâsa

Mevzuumuz hakkında buraya kadar verdiğimiz izahatı hülâsa etmek istersek şunları söyleyebiliriz. «Likidite» meselelerinin hakkile kavranabilmesi evvelâ, yazımızın ilk kısmında sıraladığımız nazarı esasların lâyıkile anlaşılmasına bağlıdır. Bu nazarı esaslardan çıkarabileceğimiz ilk netice ise, bir banka için gerekli likidite derecesinin, banka bilânçosunun pasif yapısıyla sıkı sıkıya alâkadar olduğudur. Bu itibarla, meselâ bir «Ticaret ve Tevdiat» bankasının likidite icabları, haddizatında uzun vadeli kaynaklarla çalışması lâzım gelen bir «Kredi Fonsiye» bankasının likidite icaplarından tamamen farklıdır. Bundan başka «Para Likidite» sine, yahut ekseriyetle aynı maksadı ifade için kullanılan birinci «likidite» ye sokduğumuz kıymetlerde münhasiren «mikdar» meselesi bahis mevzuu olduğu halde, ikinci likidite için plâsman seçilirken bir «keyfiyet» meselesi karşısında bulunuruz. Bankacının takip etmek mecburiyetinde bulunduğu çeşitli maksat ve gayeler, yani kâr temini gayesi, emniyet gayesi, maruz kalınabilecek risklerin çeşitli kalemler üzerine inkisam ettirilmesi gayesi ve bütün bunların üstünde olarak, lüzumuna göre, tekrar «Para» ya kavuşabilmek gayesi göz önünde bulundurulmalı, plâsmanlar buna göre icra olunmalıdır.

Yazımızın bundan evvelki kısmında dört muhtelif memlekete ait likidite formüllerini birer birer tetkik ve tahlil ettik; bu formüllerin bilinmesi ve lüzumuna göre tatbik olunması, bankacı için, yürüdüğü yolda ne dereceye kadar emniyetli adunlar attığını göstermeleri bakımından hiç şüphesiz faydalıdır. Fakat bankacı bu formüllerden her hangi birini tatbik geçmeden evvel, ihtisas sahibi bir doktor sıfatıyla, bilançosunun «Pasif» ve «Aktif» sütunlarda yer alan hesapları lâyikiyle muayene ederek «Pasif» hesaplarının kendisine ne dereceye kadar ihtiyatlı ve tedbirli olmayı emir ettiklerini, «Aktif» de yer alan hesapların da ne dereceye kadar kendi emir ve kumandasında bulunduğunu, bunların, lüzumuna göre, kendisini ne dereceye kadar tekrar paraya ulaştırabileceklerini teşhis ve tesbit edebilmelidir.

Bu suretle «likidite» formüllerinin tatbikatda kendisini sevk edebileceği sürprizlerden muhafaza edilmiş olur. İşte yazımızın ikinci kısmında umumiyetle bilançolarda yer alan muhtelif «Pasif» ve «Aktif» hesaplar bu noktai nazardan tetkik ve tahlil olunmuştur. Her bankacı, her hangi bir likidite formülünü tatbik geçmeden evvel, bilançosunun bütün fasıllarını, aynı esaslar dahilinde tetkik ve tahlil eylemelidir.

★

Bundan evvelki sahifelerde dört muhtelif memlekete ait kanunî mevzuatı incelemiş bulunuyoruz. Acaba, bunlarda gördüğümüz «likidite» formüllerinden bir sentez yapmak ve her yerde tatbik edilebilecek bir formüle varmak mümkün müdür? Bilançonun «Aktif» veya «Pasif» inde yer alan kıymetler hakkında her milletin âdeta kendine mahsus bir telâkki tarzına malik olması, her memlekette bu mevzuda teessüs eylemiş ananeler bulunması, ve yine her memlekette halkın banka ile olan münasebetlerinin değişik veçheler arz etmesi, her yerde isabetle tatbik edilebilecek müşterek bir formülün ortaya konmasını bir hayli güçleştirmektedir. Bununla beraber, bu mülâhazalardan sarfı nazar ederek münhasiren teknik bir hesap olarak likidi-

te mevzuu üzerinde durmak ve yine muhtelif memleketlerde, bu sahada yapılmış olan tecrübelerden faydalanmak suretiyle, umumî mahiyette bir likidite formülü bulmaya çalışacağız. Ancak buna teşebbüs etmeden evvel, mevzuumuzla alâkalı şu iki mühim noktayı tebarüz ettireceğiz.

Likidite derecesi ve likidite koefisyanı:

Bazı memleketlerde, aktiflerde yer alan bütün kıymetlerin, mutlak olarak likidite dereceleri göz önüne alındığı halde, diğer bazı memleketlerde — ki bunlar ekseriyeti teşkil etmektedirler — muayyen bir pasif grupla, yine muayyen bir aktif grubu arasında belli bir nisbet, diğer bir ifade ile — bir likidite koefisyanı (coefficient de liquidité) tesbit olunmaktadır. Birinci usulde, aktifde yer alan bir çok kıymetlerin — buldukları mahallere mutlak olarak «yapışkanlık» dereceleri yahut günün birinde ne dereceye kadar tekrar parabolabilecekleri hesap edildiği halde, diğer formülde evvelce söylediğimiz üzere pasifin muayyen elemanlarıyla aktifin muayyen elemanları arasında bir nisbet kurulmaktadır. Hiç şüphesiz, bir bankacı, münhasıran bu son nisbetle iktifa etmemeli, bütün pasiflerin bir borç ifade ettiğini, esasen banka mefhumunda «likidite» mefhumunun dahil olduğunu ve gerektiği nisbet üzerinden «likit» bir durum muhafaza etmenin, bankanın iktisadî fonksiyonunun bir icabı olduğunu düşünerek, «aktif» hesaplarının hangisinde olursa olsun, gittikçe kesafet peyda eden «tortular» hâsıl olmasından korkmalıdır. Bilhassa «pasif» in mutlak emniyeti bakımından bu usul daha iyidir. Ancak bu usul tatbik olunduğu takdirde, ortaya konacak talimatnamenin çok sert ve kat'i hükümleri ihtiva etmemesi ve bankacıya öz ve yabancı kaynaklarını, verimli işlerde kullanabilmesi için selâhiyet vermesi lâzımdır. Birinci usul çerçevesi dahilinde kalınarak bir bankanın likidite derecesi tesbit edilmek istendiği zaman evvelâ, birinci ve ikinci likiditeye konacak kıymetler tesbit edildikten sonra, bunların umumî aktif yekûnundaki yüzde nisbetleri muhtelif seneler göz önüne alınarak kıyaslanmalıdır. Bu nisbetler aktifdeki muhtelif

fasıllar arasında, aktif yekûnuna nazaran vuku bulan değışiklikleri gösterir.

İkinci usule gelince, yani likidite koefisyanının (coefficient de liquidité) hesap edilmesi usulüne gelince «bankalarda likidite» mefhumundan umumiyetle anlamamız lâzım gelen mâna daha ziyade budur.

Bu usul bankadan, pek kısa bir zaman içinde talep olunması muhtemel «paralar» (Exigibilités à court terme) yahut (passif exigible à court terme) ile bankanın derhal tasarruf edebileceği veya kâfi bir süratle «para» ya çevirebileceği kıymetler (Actifs disponibles et réalisables à court terme) arasında bir mukayese icrasıdır. Bu usulde bankacı pasif hesaplarının mahiyetlerine göre aktif hesaplarını seçmektedir.

«Likidite» koefisyanı nasıl hesap edilmeli?

Terazinin her iki kefesine ne konulmalıdır?

Basit bir sentez tecrübesi:

Likidite koefisyanının nasıl hesap edilmesi lâzım geleceği, bahsimizin diğer bir kısmında Batı Almanya'da ve İsviçre'de halen bu hususta cari olan mevzuat tahlil edilirken etraflı bir surette gösterilmiş bulunmaktadır. Bununla beraber, biz burada, umumî mahiyette olsa bile «bir ticaret ve tevdiat» bankasında «likidite» koefisyanında yer alacak kıymetleri — muhtelif memleketlerdeki tatbikatı göz önüne alarak — tekrar etmeği faydalı bulduk;

A — Pasif hesaplar :

Kısa vadeler dahilinde talep olunabilecek paralar:

(Exigibilités à court terme — yahut passif exigible à court terme),

- a) Çek hesapları, gündelik paralar, alacaklı hesabı cariler, müşterilerin ibrazlı alacakları - yani banka için derhal yerine getirilmesi icap eden bir mükellefiyet mahiyetindeki bütün hesaplar.
- b) Bankalar ve muhabirler hesabı,
- c) Üç aydan daha kısa vadeli bonolar ve çeşitli hesaplar,

d) İhbarlı alacaklar ile vadeleri evvelden tesbit edilmemiş bulunan tevdiat hesabının yüzde ellisi,

B — Aktif hesaplar :

Emre hazır kıymetle ile kısa vadeler dahilinde paraya çevrilmesi mümkün kıymetler (Actifs disponibles et réalisables à court terme);

- a) Bankalar ve muhabirler nezdindeki paralar;
- b) Reeskonta kabul ettirilmesi mümkün ticari senetler,
- c) Reeskonta kabul ettirilmesi mümkün diğer itibar vesikaları,
- d) Esham ve tahvilât cüzdânının ihraç bankası tarafından avansa kabul olunabilen yahut sermaye piyasasında kolaylıkla elden çıkarılması mümkün olacağı tahmin edilen kısmı;

Borsalarda kote edilmemiş bulunan esham ve tahvilâtın yukardaki hesaba geçirilmesi bahis mevzuu değildir. Diğer cihetten şunu da unutmamak lâzım gelir ki, buhranlı zamanlarda tasarruf erbabının borsaya karşı olan alâkaları gevşeyebilir. Ve portföyünde bulunan esham ve tahvilâtı, kolaylıkla ve büyük fiat sarsıntısına maruz kalmadan elden çıkarmak mümkün olamaz. Bazı müelliflere göre, bu mevzuda en doğru hareket, ihraç bankası nezdinde «avans» a kabul ettirebilecek kısmı tesbit ederek yalnız bu kısmın kısa vadeler dahilinde paraya çevrilmesi mümkün kıymetler, arasına sokulmasıdır. Borçlu cari hesaplara gelince, umumiyetle, bu fasılda yer alan hesaplardan her birinin münferit bir muameleye istinat ettiği, kendisine mahsus bir karakter ve hüviyet taşıdığı ve üçüncü şahıs ve müesseselere intikal ettirilemediği göz önüne alınarak, bunlar (Emre hazır kıymetler ile kolaylıkla paraya çevrilmesi mümkün kıymetler) arasına sokulamazlar; ancak yine bazı müelliflerin kanaatine göre, borçlu cari hesaplarda yer alan mahdut bazı kalemler, bir az evvel işaret ettimiz kıymetler arasına konabilirler. Bu meyanda sahipleriyle anlaşmak şartıyla ihraç bankası tarafından «avans» muamelesine kabul olunan

esham ve tahvilât mukabili avansları zikretmek mümkündür.

Likidite Koofesiyanı : Buraya kadar mevzu ettiğimiz «aktif» hesaplar ile «pasif» hesapların ayrı ayrı toplamından sonra, bunların yekdiğerlerine yüzde nisbeti likidite koefisyanını gösterir.

Memleketimizdeki tatbikata kısa bir bakış

Likidite mevzuunun bankalarımız tarafından tatbik tarzı hakkında bir hüküm vermeden evvel, evvelâ halen mer'î bulunan 1936 tarihli Bankalar Kanununun bu hususa temas eden «26» ncı maddesini ele alacağız. Bu maddede :

«Bankalar, teahhütlerine karşı bulunduracakları umumî disonibiliteden mada, Maliye Vekâletinin muvafakâtı altında Devlet dahilî istikraz tahvilâtından veya bu tahviller derecesinde faiz getiren diğerk menkul kıymetlerden müteşekkil bir munzam karşılık tesis ederler. Bu munzam karşılık üçer aylık hesap vaziyetlerinde gösterilen umum mevduatın en az % 15 ine muadil tutulur.» denilmektedir.

Her ne kadar kanunun bu maddesi sonraları çıkarılan 4196 ve 6112 sayılı kanunlarla değiştirilerek bahis mevzuu karşılık nisbeti % 20 ye çıkarılmış, ve bundan böyle bu karşılıkların para olarak Amortisman Sandığına yatırılması mecburiyeti konmuş ise de maddenin ruhunda bir değişiklik olmadığından, mütalâamızı bu madde üzerinden yürütebiliriz. Kanun yapıcısı, bankaların teahhütlerine karşı bulunduracakları umumî disonibilitreyi bu konuda esas teminat olarak almakta ve bahis konusu kanun maddesile ortaya konan mecburiyeti ancak **munzam bir karşılık** saymaktadır. Bu kabil mecburiyetler başka memleketlerde de mevcud olup, bunların bilhassa İkinci Dünya Harbinden sonra Devlet istikraz tahvilâtının plâse edilmesi için vaz olunduğuna hüküm edilmektedir. Şu halde bankalarımız, münhasiren Bankalar Kanununda işaret edilen munzam karşılıklar ile iktifa etmiyerek, kendi bünyelerinin icablarına göre, bir likidite siyaseti takip etmek mecburiyetindedirler. Likiditenin en büyük teminatı ise, buraya

kadar vermiş olduğumuz izahlardan anlaşılacağı üzere, banka plâsmanlarının bir bütünlük halinde meydana getirdikleri sağlam örgüde ve yine bu plâsmanlardan her birinin kendisine göre arz ettiği «cevvaliyet» de bulunmak iktiza eder. Halen mer'î bulunan Bankalar Kanunu, «likidite» mevzuıyla alâkadar olarak, yukardaki madde hükmünden başka bir kaydı ihtiva etmemektedir.

Bu cihet elbette bir noksandır. Kanunun bu hususda bazı ana maddeleri ihtiva etmesi ve teferruatın bir nizamnameye bırakılması, bankacılık işletmeciliğimiz bakımından olduğu kadar bankalarımıza akan paraların gerek nevi ve mahiyetlerini, gerek vadelerini bilmek bakımından şüphesiz daha iyi olurdu. Ancak bunlar bilindikten sonradır ki bankalarımız tarafından takip edilen plâsman siyasetinin isabetli olup olmadığı, pasif hesapların ortaya koyduğu icabları ne dereceye kadar riayet edildiği hakkında isabetli hükümler verilebilir: Banka bilânçolarının tahlilinden para piyasasının arz ettiği durum ve memlekette hakikî mânasile tasarruf hareketleri hakkında bazı neticeler çıkarmak mümkün olur. Şahsi kanaatimize göre bugünkü banka kanununun «tasarruf» mevduatını tarif tarzı kifayetsiz olduğu gibi, vadeler hakkında hükümler ihtiva etmemesi de yukarıda işaret ettiğimiz üzere, bir eksikliktir.

★

Şimdi T. C. Ziraat Bankası ile Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Türkiye Ticaret Bankası, Türkiye Garanti Bankası ve nihayet Halk Bankası ile, Ankara Halk Sandığının son üç senelik bilânçolarını münhasıran likidite mevzularına temasları bakımından ve bundan evvelki bahislerimizde ileri sürdüğümüz esaslarla bir mukayeseye girişmemek kaydı ile, ele alacağız. Bu bankalar arasında likidite mevzuunu en geniş bir surette ele alan müessesese, şüphesiz ki T.C. Ziraat Bankasıdır. Bankanın bilânço tahlillerinde, likidite hesaplarına büyük yer verilmiş ve bankanın noktayı nazarına göre muhteüf nisbetler kurulmuştur. Ankara Halk Sandığının son bilânço raporunda da Ziraat Bankası tarafından ortaya konan hesaplar yapılarak

aynı nisbetlerin yürütüldüğünü görürüz. Türk Ticaret Bankasının bilanço raporlarında likidite mevzuuna her sene ayrı bir yer verilmiş ve aynı esaslar üzerinden likidite nisbetleri hesap olunmuştur.

Türkiye İş Bankasının 1952 yılı bilanço raporunun 13 üncü sahifesinde bu mevzua temas edilerek, bazı kıymetler sayıldıktan sonra, bunların Umumi Heyetine genel likidite denilmiştir. Burada likid kıymetler tâbirinin kullanılması daha muvafık olurdu. Şimdiye kadar verdiğimiz izahlardan anlaşılması lâzım geldiği üzere, «likidite» daima bir mukayese mefhumudur. Bu cihet, esasen bankanın 1953 yılı bilançosunda bu suretle gösterilmiştir.

Yapı ve Kredi Bankasının son üç senelik bilançolarında likidite mevzuunun ayrı bir konu olarak ele alınmadığını gördük. Türkiye Garanti Bankasının 1954 yılı bilançosunda bu mevzua temas olunmuştur.

Bahsimizi bitirmeden evvel şu ciheti de tebarüz ettirmek istiyoruz. Umumiyetle bankalarımız yalnız birinci likidite üzerinde durmakta, ikinci likiditeye giren kıymetler ile «pasif» in muayyen hesapları arasında nisbetler kurmamaktadırlar.

«Kaydı para» ve likidite mevzuu

Modern bir cemiyet iktisadında bankalarda likidite mevzuunun hususî bir ehemmiyet kazanmasının mühim sebeplerinden biri, bugünkü kâğıt paranın yanında bir tediye vasıtası olarak kaydı paranın «monnaie scripturale» m geniş bir yer alması ve buna imkân hazırlayan tevdiat bankalarının bu bakımdan bir nevi ihraç bankası halini almış bulunmalarındır. İhraç bankaları nasıl tedavül halindeki para miktarını azaltıp çoğaltabilirlerse, bir tevdiat bankası da para yaratabilir, veyahut parayı tedavülden çekebilir; diğer bir ifade ile tedavül halindeki para miktarını tezyid veya tenkis etmek imkânına malik bulunur. İlk bakışta bu iddia biraz garip gelir. İhraç bankası piyasadan tediye vasıtaları çeker, yahut piyasaya yeniden tediye vasıtaları çıkarır. Fakat bir tevdiat bankası için durum böyle midir? Böyle bir banka nihayet kendisine yapılan tevdiatı başkalarına ikraz eder. Yani tedavül ha-

lindeki para miktarını tekrar bir tevziye tabi tutar, fakat bu miktarı değiştiremez.

Bu görüş tarzı biraz zahiridir. Bir tevdiat bankasının bir taraftan «para» toplayıcısı, diğer taraftan «para» tevzi edicisi rollerini yakından inceleyecek olursak, tedavül halindeki para miktarını çoğalttığını pek âlâ anlarız. Bir fert tasavvur edelim ki sahib olduğu parayı kendi nezdinde muhafaza etmek istemiyerek bir bankaya götürüp bıraksın. Bankanın yapacağı iş, bu paranın sahibine yani müşterisine bir alacaklı hesap açmak ve kendisine bu para üzerinde tasarruf edebilmesi için bir çek karnesi vermektir. Müşteri her hangi bir mal veya hizmet satın aldığı zaman kendi alacaklısı üzerine bir çek çeker, alacaklı da bu parayı, kendi bankasına tevdi ederek çek muhteviyatının tahsil edilip hesabına geçirilmesini isteyebilir. Bu takdirde bir bankada tevdiat hesabına yatırılmış olan bir «para» kısmen veya tamamen diğer bir bankanın tevdiat hesabına geçiriliyor demektir. Durum ne şekilde olursa olsun karşısında bulunan «para» miktarı değişmemiş, belki iki bankaya inkisam etmiş yahut tamamının kullanıldığını farz edecek olursak diğer bir bankada toplanmıştır.

Fakat bu vaziyet başka suretle de tecelli edebilir. Çekin lehdarı olan şahsın da aynı bankada bir alacaklı hesabı olabilir. Bu halde, ödeme keyfiyeti kanuni tediye vasıtalarının ortaya konmasıyla değil; yani ilk müdiin bankaya tevdi etmiş olduğu ve bizim banka kasasında mevcud bulunduğunu farzettiğimiz değil, para ile belki bir çek vasıtasıyla müşahhas bir hale getirilen bankadaki mevduat ile yapılıyor demektir.

Şimdi yeni bir adım atarak başka bir faraziyyede bulunacağız, ve bankanın bahsettiğimiz parayı yani müdiin fiilen yatırmış bulunduğu parayı her hangi başka bir maksad için kullandığını kabul edeceğiz. Bu hal biraz evvel bahsettiğimiz çekin sebep olduğu ödeme muamelesinin yapılmasına hiç bir suretle mâni olmayacak, ve borçlu kendisine mal veya hizmet satan alacaklısına karşı tamamen ibra edilmiş olacaktır. Demek oluyor ki banka kasasına bir para yatırılmış olduğuna dair olan

kayıt, yani bankadaki mevcut (l'avoire en Banque) mevduat (le dépôt) haddi zatında mal ve hizmet mukabilinde kabul edilen bir karışıklık, bir paradır. Bir şahsın veya müessesesinin tasarrufundan başka birinin tasarrufuna kayden geçmek suretile tedavül etmeğe başlıyan bir paradır. Bankadaki mevduatın banka kahasından bir şey çıkmaksızın «para» rolünü oynamamasile meydana gelen bu ödeme ve ibra vasıtasına biz yerine göre ve bu paranın şu veya hut bu vaziyetini daha ziyade tebarüz ettirmek istediğimize nazaran «kaydi para» (Monnaie Scripturale) veya «Banka parası» (monnaie de Banque) yahut «münakale parası» (monnaie de virement) tâbir ederiz.

Şimdi mevzuumuza devamla ikinci bir adım daha atacağız.

Basit bir şekilde ifade etmek istediğimiz zaman banka, mahaza bir hizmette bulunmak üzere müşterisinin parasını alıp saklayan, onun ödeme emirlerini yerine getiren ve onun namına yapılan mevduatı kabul eden yani müşterinin veznedarlığını ifa eyleyen bir müessesedir. Fakat banka bu hizmetleri görebilmek için birtakım masraflar ihtiyar etmek mecburiyetinde olduğundan kendisinde biriken paraları bir az da kendi nam ve hesabına kullanmak mecburiyetindedir. Bu kullanma keyfiyeti de, yukarıda bahsettiğimiz veznedarlık rolü görülürken pek âlâ başarılıdır. Çünkü bahsettiğimiz müşterinin bankadaki alacaklı hesabına başkalarına ödemek mecburiyetinde olduğu çeşitli borçları arasında zaman zaman bir ahenksizlik hasıl olabilir. Bu takdirde kolaylık olmak üzere banka bu müşterinin kendi nezdindeki hesabını artırabilir. Diğer bir ifade ile banka bu müşterinin yeniden tevdiatta bulunduğunu farz ederek alacaklı hesabını tezyid eder, ve müşteri de bu hesap üzerinden çekler çekerek kendisine mal ve hizmet satanların borçlarını tesviye eder. Banka aynı mahiyeti haiz olmak üzere başka kolaylıklar da gösterebilir. Meselâ müşterisinin getirdiği bir senedi iskonto ederek muhteviyatını alacaklı hesabına geçirebilir. Bunlar da bu çeklerin muhteviyatını ya kendi bankaları nezdindeki alacaklı hesap-

lara, yahud da yine aynı banka nezdindeki alacaklı hesaplarına yatırılır. Bu suretle bankanın müşterisine yapmış olduğu ikrazattan yeni mevduat doğar. Demek oluyor ki bankalarda gördüğümüz mevduat yalnız bu bankalara fiilen yapılan yatırımlardan değil, belki de biraz evvel işaret ettiğimiz üzere, bankalar tarafından yapılan ikrazlardan yani bankanın kendi müşterisi lehine bankada mevcut olduğunu farz ve kabul ettiği mevduattan «l'avoire en Banque»dan doğar. Bu mevduat ise, çekten fayda görenler için hakiki bir mevduat halini almakta, ve yukarıda söylediğimiz üzere elden ele tedavül etmektedir

a) Bu vaziyetten çıkaracağımız diğer bir netice de muayyen bir zamanda bir piyasada mevcut paranın «masse monétaire» in,— kâğıt para, yani kanunî tediye vasıtaları ile kaydı para ve ufaklık para yekûnuna müsavi olduğudur.

b) Yukardaki cümlelerle yapmağa çalıştığımız tahlil bir taraftan ihraç bankası ile tevdiat bankası arasındaki benzerliği, diğer taraftan da banknot - kâğıt para ile kaydi para arasındaki müşabeheti göstermektedir.

İhraç bankası nasıl tedavül halindeki para hacmini veya miktarını «Masse monétaire» çoğaltabilirse, bir tevdiat bankası kaydi para yaratmak ve bu para üzerine müessis bir tediye sistemi kurulmasına sebep olmak suretile tedavül halindeki para miktarının çoğalmasına yol açmaktadır. Bunun aksini kabul edecek olur isek, her iki müessesenin para hacmini küçülebileceğini söyleyebiliriz. Banknot ile kaydi para arasındaki müşabehete gelince : bu da şundan ileri gelmektedir. Bunların her ikisinde de bir «para» üzerine tanınmış bir tasarruf hakkından başka bir şey değildir. İhraç bankası altın para sisteminde kendisine ibraz olunan banknotu nasıl altına çevirmek mecburiyetinde ise, bir banka da «kaydi para» yı talep vukuunda kâğıt paraya yani bugünkü şartlara göre kanunî tediye vasıtasına çevirmek mecburiyetindedir.

★

Modern bir banka sisteminde, «kaydı para» veya banka parası, para sisteminin öncüsü mevkiindedir. İktisadî bir buhran alâmeti kendisini gösterir, göstermez mevduat çekilmeğe, daha doğrusu banka parasının kanuni tediye vasıtasına tebdili istenmeğe başlar. Bu halin çeşitli sebepleri vardır. Muhtelif teşebbüs ve müesseseler daha az mal satmağa başlayacaklarından kasalarına daha az para girer, bankalarda mevcutlarını muhafaza edemezler. Bilâkis muhtelif borçlarını ödemek için kanuni tediye vasıtalarına olan ihtiyaçları artar. Bu hal yavaş yavaş halka da sirayet eder, ve halk da bu bankadaki hesaplarını kanuni tediye vasıtalarına tebdil etmek ister.

Daha bir çok sebepler, «banka parası» bakımından vaziyeti tehlikeli bir hale sokar. Doğrudan doğruya iktisadî ve içtimâî bir itimada istinad eden bu sistem, kolaylıkla sarsılıp bozulmağa başlar. İşte böyle bir halin önlenmesi ve bankaların bir tedbirsizliğe kapılarak bilâhare devam ettiremeyecekleri bir seviye üzerinden kaydı para-monnaie scripturale yaratmalarını önlemek içindir ki, kanun yapıcısı, bu sistemin kuvvetle yerleşmiş olduğu memleketlerde, banka likiditesi mevzuuna bu haktan da bir ehemmiyet vermiş ve bankadaki mevduatla likid para miktarı arasındaki muvazenenin bozulmaması lüzumu üzerinde bu endişe ile de ayrıca durmuştur.

Yukarıdaki satırlarda banka parası veya kaydı paranın nasıl doğduğunu anlattıktan sonra bir iktisadî buhran zamanında, hâsıl olabilecek durumu izaha çalıştık. Bahsimizin eksik kalmaması için bir noktaya daha kısaca işaret edeceğiz. Bir ihraç bankası tarafından tatbik olunacak yanlış bir kredi siyaseti nasıl bir enfilâs-

yonaya sebep olursa «kaydı para» yaratmaları itibarile bir ihraç bankası halini almış bulunan tevdiat bankaları bu faaliyetlerini tevsi ettikleri takdirde tedavül halindeki tediye vasıtalarını çoğalttıkları cihetle aynı suretle bir enfilasyona ve netice itibarile - her türlü tezahür ve akibetlerle para kıymetinin düşmesine sebep olabilirler.

Bibliyografya :

(Kan Parası)

- Kaydı Para — Namık Zeki Aral
Banka Mecmuası — Sayı 13 - 14 Ocak - Haziran 1953.
Geld und Kredit — Rudolf Stucken, Tübingen 1949.
Geld, Banken, Börsen — Adolf Weber, München 1951.
Volkswirtschaftliche Theorie der Liquidität, Otto Veit, Frankfurt/M 1948.
Liquidität der Banken - Rudolf Stucken, Berlin 1940.
Geld und Kredit — Forstman, Göttinen - 1952.
Die Kreditschöpfung der Handelsbanken - Dr. Fritz Marbach, Bern - 1947.
Das Kreditgeschäft der Banken — Herold - Hilgermann - Hamburg, 1950.
Die Bank — Ihre Einrichtungen und Geschäfte - Verlag Beruf und Bildung - Berlin, Lichterfelde - 1953.
Die Bank — Lehrbuch und Nachschlagewerk des Bank - Und Sparkassen - wesen. - Prof. Dr. Kalr Theisinger und Dr. Josef Löffelholz, Wiesbaden, 1952.
La nature des dépôts et le rôle des Banques-Louis Camu Association Belge des Banques - Bruxelles, 1953.
Re rôle et la responsabilité des Banques dans la création monétaire - Alfred Pose, Les Cours de Droits - Paris, Ve.
Aspects Economiques de la Liquidité Bancaire - Jean Collard.
Rapport présenté à la Conférence Internationale du Crédit, Rome - 1951.
Aspects Techniques de la Liquidité Bancaire - Robert Tourcy.

Ş U M A N P L Â N I

«Avrupa Kömür ve Çelik Birliği»

I

Yazan: Doç. Dr. Süleyman BERDA

Batı Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Holânda'nın iştirâkiyle Paris'de 18.Nisan.1951 tarihinde imzalanan «Avrupa Kömür ve Çelik Birliği» anlaşması, gayeleri itibariyle, harp sonrası devrinde Avrupalılararası sahada mühim bir yeri olan isabetli müesseselerden birini meydana getirmiştir.

Gerçi bilindiği gibi harp sonrası devrinde dünya devletlerinin komünizm tehlikesi karşısında iktisadî kudretlerini arttırmak bakımından sarfettikleri gayretler bugüne kadar harbi takibeden senelerin bâriz karakteristliği olmuştur. Fakat bu sahada, dünya çapında kurulan enternasyonal müesseselerden başka, Avrupa devletlerinin kendi ekonomik imkânlarıyla kalkınmalarını sağlayacak birtakım beynelmile teşekküller meydana getirmek üzere sarfettikleri büyük faaliyet de inkâr edilemez. İşte bu cümleden olmak üzere batı Avrupada kurulan teşekküllere misal olarak Avrupalılararası gümrük birliklerini (Benelux, Uniscan, (1) Fransa - İtalya arasındaki gümrük anlaşmaları ilh.), Avrupa Te diye Birliğini, Strazburg'daki Avrupa Konseyini, Avrupa müdafaasının temini için ortaya atılan Pleven plânını, Kuzey Atlantik Paktını (NATO) ve tetkik mevzuumuz olan «Şuman Plânı» veya Avrupa Kömür ve Çelik Birliğini hatırlatabiliriz.

Yukarıda saydığımız resmî milletlerarası teşekküller yanında, Dünya Konfederasyonu ve Avrupa Birliği etrafındaki hususi organizasyonları da hatırlatırsak, dünya

birliği fikri yanında Avrupa birliği cereyesininin da maşerî vicdanlarda ne derece büyük bir vüs'at ve ehemmiyet kazandığını ümitle dolu olarak gittikçe müşahede ederiz.

Temenni edelim ki bugün milletlerarası sahada kendisini artan bir kuvvetle hissettiren her sahadaki iş birliği prensibi, yarının beraberliği idealinin hayırlı müjdeleyicisi olsun. Geçmişin derslerinden ibret alan bir «bugün» ün ilerisi için vaidkâr bir cemiyet hazırlanmasını candan tahassür eylemek, hiç şüphe yok ki birbirine saldırmaktan artık usanmış olan medenî dünyamızdaki makul her ferdin bugün üzerinde hassasiyetle durduğu sarîh beşerî haklardan biridir.

**

Tetkik mevzuumuz olan «Şuman Plânı» veya ondan meydana gelen «Avrupa Kömür ve Çelik Birliği» müessesesi yukarıda belirttiğimiz hava içinde doğan enternasyonal mahiyette bir müessese olup, kuruluşu, gaye ve karakterleri, fonksiyonları, vardığı neticeler ve hususî olarak Kuzey Atlantik Paktı karşısındaki durumu itibariyle farklı bakımlardan tetkiki icabeden bir teşekküldür. Müessesenin tamamıyla iktisadî bakımdan tahlilini hedef tutacak olan aşağıdaki tetkiklerimizi bilhassa bu noktalar üzerinde toplamağa çalışacağız.

A — Birliğin Kuruluş ve Organları :

Avrupa Kömür ve Çelik Birliğinin kurulmasını teklif eden Şuman Plânı, Fransız Dışişleri Vekili Robert Schuman'ın Avrupa Konseyi İstişarî Meclisine yaptığı teklifle resmen ortaya atılmış bulunuyordu. Mamafih bu plândan önce de, Avrupa-

(1) Benelux, Belçika, Holânda ve Lüksemburg arasındaki gümrük birliği ve millî paraların serbest tahvil kabiliyeti rejimini, Uniscan ise İskandinavya memleketleri arasındaki (İsveç, Norveç, Finlandiya) gümrük birliğini ifade eder.

hıllararası müesseselerin kuruluşu, çelik sanayinin organizasyonu, gümrük barajlarının indirilmesi vesaire gibi birçok teklifler Avrupa Konseyinin «İktisadî meseleler» komisyonunda müteaddit defalar ıleri sürülmüştü. Fransız Hükümetinin yukarıdaki teklifi böyle müsait bir hava içinde yapılmış bulunuyordu. Bu sebeple kurulan teşkilâtın bünyesini hülâsa etmeden önce bu sahadaki gayretlerin de kısa bir tablosunu vermek, müessesenin doğuşunu kavramak bakımından faidesiz sayılmaz.

1 — Plânın menşei —

Mezkûr Şuman Plânının meydana gelmesinde saik olan iki benzer harekete şahit olmaktadır:

a — Londra'daki Westminster konferansı :

Meşhur 1949 devalüasyonları yılında, Avrupanın iktisadî meseleler üzerindeki hareket tarzını tâyin edecek olan 25.Nisan.1949 tarihli bu konferansta «Temel Sanayiler» komisyonu, kömür, çelik, elektrik ve nakil vasıtaları sanayii branşlarıyla alâkalı üç organizasyon kurarak Avrupanın temel sanayii faaliyetleri arasında bir iş birliği plânı teklif etmişti.

Bu plâna göre ileri sürülen esasları şu şekilde hülâsa etmek kabildi :

I — Bir Avrupa âmme müessesesi bahis mevzuu sanayilerin yatırım, istihsal hacmi ve fiatlar bakımından takib edeceği umumî politikayı tâyin edecek,

II — İş verenler, işçiler, âmme menfaatinı koruyan devlet mümessillerinden müteşekkil üç taraflı istişari bir organ kurulacak,

III — Avrupa müessesesinin vereceği umumî direktifleri icra edecek âmme ve hususî teşebbüs sahiplerini birleştiren sınaî birlikler meydana getirilecek.

Yukarıdaki teklifler Şuman Plânında ileri sürülen müesseselere tamamiyle benzemekte idiler. Ancak Westminster konferansı Avrupa iktisadî iş birliğinde daha kesin bir görüşe sahip olmakta, yalnız kömür ve çelik sanayileri arasında değil, elektrik sanayileri ve transpor vasıtaları arasında da bir iş birliği tezini ileri sürmekte idi.

b — Avrupa Konseyi İstışari Meclisi :

Avrupa Konseyinin İstışari Meclisinin muhtelif komitelerindeki faaliyetin de, tetkik mevzuu ettiğimiz Avrupa Kömür ve Çelik Birliği fikrinin yerleşmesinde büyük rolleri olmuştur. Hattâ diyebiliriz ki, Şuman Plânının hakikî menşei de Avrupa Konseyinin «Sanayii, ziraat ve erzak temini» hususundaki Tali Komisyonunun 13.Aralık.1949 tarihli bir kararında görülmektedir. Filhakika bu karara göre Tali Komisyon aşağıdaki hususları derpiş etmekte idi:

I — Avrupa demir sanayiiindeki iktisadî muvazene ancak istihsal ve yatırımlar sahasında ahenkli bir iş birliğinin millî sektörlerde tatbik edilmesiyle mümkündür.

II — Bunun için çelik müstahsili ve müstehliki memleketlerin mümessillerinden müteşekkil bir âmme otoritesinin kurulması zaruridir. Bu Avrupalılararası otorite yatırımlar, istihsal hacmi ve fiatlar hususundaki umumî politikayı tesbit ve tâyin edecek ve hükümetleriyle Avrupa Konseyi'nin iktisadî komisyonuna karşı mes'ul olacaktır.

III — Yukarıdaki âmme otoritesinin yanında bir de, iş veren, işçiler ve âmme menfaati mümessilleriyle çelik istihlâki sanayileri mümessillerinden mürekkep istişari bir organ bulunacaktır.

Yukarıdaki esaslar üzerine Avrupa Konseyi İstışari Meclisine tâbi İktisadî Meseleler Komisyonu, Avrupalılararası bir demir ve çelik müstehlikleri sanayii organizasyonunun kurulmasını teklif etti.

Mezkûr teklif Westminster konferansında ittihaz edilen hükümlerin tatbik sahasının şümülünü oldukça tahdit ediyor ve demir sanayii mevzuunda takib edilecek umumî politikayı «tetkik etmek ve tanımak» ile iktifa ediyordu. Bu sistemde Avrupalıüstü bir otoriteden sarahatle bahsedilmemekte, halbuki İstışari Meclisin İktisadî Meseleler Komisyonu kömür, petrol, elektrik, münakale vasıtaları vesaire kabîlinden olan bütün temel sanayilere yukarıdaki plânı tatbik etmeği teklif eylemekte idi.

c — Fransa ve Almanya arasındaki iktisadî münasebetler meselesi :

Şuman plânının tatbikata intikal etmesini hazırlayan sebeplerden biri de, Avrupa İktisadî Konseyi tarafından Fransa ile batı Almanya arasındaki iktisadî münasebetlerin 1950 başından itibaren yeniden ele alınmış olmasıdır.

Bu cümleden olmak üzere 9.Mayıs.1950 de «Kömür ve Çelik Pool'ü Projesi» nazırları ve Fransız «Umumi İş Konfederasyonu» Fransa ve Batı Almanya meselelerinin ele alınmasını teklif etti. Bu sıralarda kurulan «Avrupa Tediye Birliği» sistemi içinde Almanya'nın tediye güçlükleri karşısında kalması Ekonomik Konseyi Fransız - Alman münasebetleri ve Kömür ve Çelik Pool'ü meseleleriyle ilgilendirdi. Böylece 18.Nisan.1951 de Avrupa Kömür ve Çelik Birliği mukavelesi imzalandı.

2 — Şuman Plânından önce Birliğe dahil memleketlerdeki kömür ve çelik sanayii :

Birliğe dahil memleketlerin mukavelelerinin imzasından evvelki devrede kömür ve çelik sanayii bakımından ne durum arz ettiklerini incelersek, bahis mevzuu Birliğin bu zaviyeden kuruluşunu hazırlayan iktisadî faktörleri daha yakından görmüş oluruz :

a — Kömür bakımından âza devletlerin durumu :

Burada mevzuu bir kaç bakımdan ele alacağız :

I — Kömür istihlâki :

Bu bakımdan âza memleketlerdeki ihtiyacın 1949 - 1950 yılında 190 milyon ton civarında olduğunu görüyoruz :

Memleketler	Milyon ton	Yekûndaki % hisseleri
Almanya	73	39
Belçika	22	11
Fransa (Sar)	(5) 62	(3) 33
Hollanda	14	7
İtalya	10	5
Lüksemburg	3	2
Yekûn	189	100

İkinci Dünya Harbinden evvel 1938 de Birliğin kömür istihlâki 216 milyon ton idi.

Bu vaziyette Birliğe dahil memleketlerin kömür istihlâkinde harpten evvelki yıllara nazaran takriben % 13 civarında bir azalış görüyoruz ki, bunun sebebini, yeni enerji kaynaklarının meydana gelmesinde ve bu sahada kullanılan teçhizatın randımanının artmasında aramak yerinde olur. Bilhassa elektirik enerjisinin kullanılması bu durumu tevlit etmiştir.

II — Kömür istihsalı :

Birliğe dahil memleketlerin kömür istihsalı de Şuman Plânının kabulünden evvelki devreyi nazarı itibare alırsak aşağıdaki durumu arz ediyordu (Milyon ton olarak) :

Memleketler	1938	1950 - 1951
Almanya	137	112
Belçika	29.6	27.3
Fransa (Sar)	(15.1) 47.6	(15.5) 52.5
Hollanda	13.5	12.3
İtalya	1.5	1.1
Yekûn	- 244.3	221.3

Yukardaki tabloya göre Birliğe dahil memleketlerin kömür istihsalinde 1938 e nisbetle takriben 30 milyondan fazla bir azalış (% 12 nisbetinde) mevcuttu. Bilhassa Almanya'daki azalış çok bârizdi (Birliğin mecmu istihsalindeki payı %56 dan % 50 ye kadar düşmüş bulunuyordu.) Bu sükûnun sebebi harbin zararlarıyla birlikte Ruhr havzasındaki istikrarsızlıktır:

Almanya'nın yanında Fransız istihsalinde ise bir artış görülmekte, diğer Birliğe dahil devletlerde cüz'i istihsal azalışları sezilmekte idi.

III — Dışardan kömür tedariki :

Dışardan Birliğe dahil memleketlere kömür ihracatında bulunan memleketlerin başında bilhassa İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Polonya bulunuyordu. Amerika Birleşik Devletlerinden gelen kömürün maliyeti düşük olmakla beraber münakale masrafları bu kömürlerle Ruhr havzasından gelen kömürler arasında pek fazla bir fark bırakmıyordu. Meselâ 1950 de Fransa'nın A. B. D. ve Ruhr'dan getirdiği kömür maliyetleri aşağıdaki duru-

mu arz ediyordu (1 tonun frank üzerinden maliyeti) :

Kok için :	A. B. D.	Ruhr
F. O. B. fiatı	3325	3714
Nakliye ücretleri	1575	1100
C I F fiatı	4900	4815
Tout Venant için		
F. O. B. fiatı	3325	3675
Nakliye ücretleri	1575	1100
F. O. B. fiatı	4900	4775

Umumiyetle yukardaki tablolarda da görüldüğü veçhile A. B. D. lerinden gelen kömürlerin maliyeti düşük olmakla beraber nakliye masrafları dolayısıyla Ruhr kömürleri Fransa için olduğu gibi diğer Birliğe dahil devletler için de daha ucuza mal olmakta, Alman kömürleri bu sektörde en mühim rolü ifa etmekte idi.

İngiltere'de ise, İkinci Dünya Harbinden sonra Avrupa devletlerine olan kömür ihracatında hissedilir bir azalma görülmüştü. Meselâ 1929 da Fransa bu memleketten 13.3 milyon ton kömür idhal ederken, 1938 de bu miktar 6,5 milyon tona düşmüş, 1950 de İngiliz ihracatı 1.25 milyon ton civarında kalmıştı.

IV — Arzın talebe intibakı :

Birliğe dahil memleketlerin kömür piyasasında, arz umumiyetle sert ve müstekar (uzun vadeli yatırımlar, ücretler, iş müddeti bakımından) bir mahiyet arz ederken, talep bilhassa elâstiki bir manzara arz ediyordu: Konjunktur seyrine göre kömür stoku hareketleri piyasanın temayülünü yakından takip etmekte idi.

V — Birliğe dahil memleketlerin maliyet fiatları :

Bu sahada Birliğe dahil memleketlerde tam bir vahdet mevcut değildi. Belçika ve Hollânda maliyet bakımından iki kutbu teşkil ederken diğer memleketlerde az çok bir tecanüs görüliyordu. Nitekim 1950 yılındaki kömür istihsali maliyetleri aşağıdaki seyri takip etmekte idi (ton başına) :

Almanya	3242	Frank
Belçika	5208	>
Fransa (Sar)	3560	> (3520 Frank)
Hollânda	2868	>
İtalya	4698	>

b — Çelik bakımından âza devletlerin durmu :

Burada da yukarıdaki tefriki yapalım :

I — Çelik istihlâki : (')

Burada yalnız demir çelik sanayii üzerinde durup demir cevheri ve hurda demiri nazarı itibara almadık. Birliğe dahil memleketlerin çelik istihlâki konjonktürle sıkı bir şekilde alâkalı olup yatırım ve silâhlanma programlarıyla âdetâ baş başa yürümüştür denilebilir. Tam çeliğin zahirî istihlâki şu seyri gösteriyordu (milyon ton olarak) :

Memleketler	1929	1938	1943
Almanya	7529	12230	6.036
Belçika - Lüksemburg Birliği	1806	1012	1.556
Fransa ve Sar	4763	3667	6.099
Hollânda	907	638	939
İtalya	2071	1844	1.784
Yekûn	17076	19391	16424

II — Çelik istihsali :

Birliğe dahil memleketlerde çelik istihlâki sanayide 16 milyon ton civarında dolaşırken istihsal faaliyeti vasatî 66 milyon ton civarında bulunmakta idi.

Aşağıdaki tablo bu durmu vermektedir :

Memleketler	1929	1938	1949
Almanya	9530	11730	6339
Belçika - Lüksemburg Birliği	5185	2786	4435
Fransa ve Sar	7402	6046	7313
Hollânda	—	1748	298
İtalya	1952	1732	1627
Yekûn	23719	22339	20012

III — Mahreçler meselesi :

Birliğe dahil memleketlerin çelik üzerine giriştikleri muamelelerde piyasalarına mahreç temini hususunda birtakım birlikler kurduklarını görüyoruz. Bu bakımdan Almanya ve Fransa arasında 1926 da kurulan «Enternasyonal Çelik Birliği — E. İ. A.» ni zikredebiliriz. Almanya için ham çeliği temin etmek, Fransa için de

(*) Aşağıdaki ve diğer tabloları, ECE'nin yayınlarından olan «Bulletin économique pour l'Europe» den çıkardık (Cenevre 1950).

Loren havzasının demir cevherlerine mahreçler bulmak iki tarafı bir nev'i kartel politikasına doğru sevk etmişti. Bu kartelde fiyatların tesbiti işi ve satışların organizasyonu serbest olup, yalnız istihsal bir nizam altına alınmıştı. Bunun için kartele girecek her memleketin hissesi umumi istihsal yekûnu üzerinden % hesabıyla tesbit edilmişti :

Almanya	%	43.18
Fransa	>	31.18
Belçika	>	11.56
Lüksemburg	>	8.30
Sar	>	5.78

Bu cetvelleri aşan memleketler tazminat vereceklerdi. Nitekim Almanya 1927 de 500000 dolar ceza vermişti.

Mezkûr Çelik Karteli 1929 a kadar yaşadığı ve Çekoslovakya, Avusturya, Macaristanı içine aldı. 30. Nisan. 1931 de mukavele nihayet buldu.

Bilâhare 1. Haziran. 1933 den itibaren beynelmilel Kartel yeniden kuruldu. Ayrıca ihracat ve asgarî ihraç fiyatlarını kontrol vazifesini de üzerine aldı. Bilâhare 1935 de Polonya bu Kartele girdi. İngiltere ile bir mukavele akdedildi. 1937 de A. B. D. ile de mukaveleler yapıldı.

Bu kartel politikası Almanya'nın çelik istihsalinde bâriz bir yükseliş kaydetmekle beraber Fransa'da bilâkis nisbî bir düşüş belirlemiştir : (1000 ton metrik üzerinden) :

Memleketler	1926	1939
Almanya'da	12342	20478
Fransa'da	8617	7882

Çelik sanayiinin ticaret haddine gelince burada 1949 yılında aşağıdaki tabloya varıyoruz :

Hollânda 70000 ton (istihlâkın 3/4 ünü) ithal etmişlerdir
İtalya 17000 ton (istihlâkın 1/15 ini)

Diğer memleketler ise ihracatta bulunmuşlardır.

Birlik dahilindeki memleketlerin mübadeleleri 687000 tona varmış olup, en mühim sevkiyat Belçika-Lüksemburg Birliğinden Holânda'ya doğru yapılmıştır (450000). Birlik dışı memleketler ile ya-

pılan mübadelelerde ise ihracat bakiyesi 3600000 tonu bulmuştur.

IV — Maliyet fiatı :

Maliyet fiyatının bünyesi memlekette memlekete değişmektedir. Her fabrikanın hususî bir karakteri vardır. Bu bakımdan Birliğe dahil memleketlerin maliyet fiyatları arasında bir insicam ve prensip müşahedesine varmak güçtür. Yalnız şu noktayı belirteceğiz ki, sabit sermayeler dolayısıyla, işlerde belircek bir gelişme, yüzde itibarıyla bir yükseliş, maliyet fiyatlarının düşmesini intaç edecektir. Aynı işleşiş yüzdesine sahip fabrikalar için maliyet fiyatının bir mânası olabilir. Meselâ bu hususta bir fikir vermek için Fransız demir sanayiinin istihsal kudretinin % 85, Alman demir sanayiinin ise umumiyetle % 100 olduğunu hatırlatalım. Bu bakımdan Almanya'nın çelik mamullerinin Birliğe dahil diğer memleketlerdeki mamullerden daha düşük bir maliyet fiatı arz ettiği söylenebilir.

Böylece Avrupa Kömür ve Çelik Birliği kuruluşuna tekaddüm eden zamanlarda, Birliğe dahil memleketlerin kömür ve çelik sanayii bakımından durumlarını kısaca hülâsa etmiş oluyoruz. Şimdi bu şartlar dahilinde kurulan Birliğin başlıca organlarını gözden geçirelim.

3 — Birliğin organları :

Hükmi şahsiyeti olan Birliği tetkik ederken gayemiz daha ziyade bu enternasyonal teşekkülün iktisadî bünyesi üzerinde durmak olacağından, müessesenin faaliyetini anlayabilmek için kurduğu teşkilât ve uzuvları kısaca gözden geçirmekle iktifa edeceğiz. Şuman plânına göre, Avrupa Kömür ve Çelik Birliğinin başlıca organlarını şu gruplar etrafında toplarız:

- Yüksek Otorite,
- Müşterek Meclis (Meclis),
- Hususî Vekiller Konseyi (Konsey),
- Adalet Divanı (Divan).

Mezkûr organların vazife ve selâhiyetlerinin hududu üzerindeki teferruatlı tetkikler daha ziyade müessesenin hukukî

bakımdan tahlilini alâkalandırdığından ve bu durum bizim tetkik mevzuumuzun dışında bulunduğundan, biz burada sadece yukarıdaki organların mahiyetlerine kısaca temas edeceğiz.

a — Yüksek Otorite :

Mukavelenin 8 - 19 uncu maddeleri Birliğin en mühim organı olan bu uzvun bünyesi, selâhiyetleri ve teşekkülü hususunda etraflı hükümleri ihtiva etmektedir. «Milletlerüstü» bir karakteri olan Yüksek Otorite altı sene için seçilmiş 9 âzadan mürekkeptir. Asgarî 2 âza aynı milliyete mensup olabilirler. Âza memleketler müstereken 8 âzayı seçerler ve 8 âza da birleşerek 9 uncu âzayı intihap ederler (asgarî rey).

Umumî olarak Yüksek Otoriteyi teşkil edecek âzalar şu şekilde dağılırlar :

2 Alman	1 Belçikalı
2 Fransız	1 Holândalı
1 İtalyan	1 Lüksemburglu

1 Yukarıdaki âzaların seçeceği bir namzet.

Yüksek otoriteye yardımcı olarak 30 - 50 âzalık bir İstişarî Komite vardır. Bu komitenin âzalarını kensey seçer.

b — Meclis:

Birliğin siyasi karakteri olan bir uzvudur.

Yüksek Otoritenin faaliyetini kontrol eder. Birliğe dahil memleketlerin Mecliste bulunduracakları âzalar şu şekilde dağılır:

Almanya	18 âza	Belçika	10 âza
Fransa	18 »	Holânda	10 »
İtalya	18 »	Lüksemburg	4 »

Üç kişiden ibaret olan Sar murahhasları Fransa grubuna dahil farz edilmektedir.

Meclisin selâhiyeti bilhassa Yüksek Otoriteyi icabederse devirmektir.

c — Kensey :

Her âza memleketin hükûmetinin Kenseyde bir mümessili vardır. Kenseyin vazıfesi, Yüksek Otoritenin faaliyeti ile âzalarının hükûmetlerinin takip ettikleri iktisadi politikaları mezcetmeğe çalışmaktan ibarettir. Bu hususta Yüksek Otorite ve Kensey daima temas halindedir.

d — Divan :

7 Hâkimden müteşekkil olan Adalct Divanı âza devletlerini müsterek seçimleriyle meydana gelir.

6 sene için seçilen bu hâkimler tamamıyla müstakildirler. Bunların teşkil ettiği divan, Birliği meydana getiren mukaveleye aykırı olarak yapılan bütün hareketlerden mütevellit ihtilâfları halleder ve kararlar verir. Birliğin diğer organları divanın kararlarına uymak mecburiyetindedirler. Divan iktisadi sektörde alınan tedbirlerle alâkalı değildir. Bu sahadaki selâhiyetsizliği tenkitleri mucip olmaktadır. Çünkü bu takdirde Yüksek Otoritenin mes'uliyeti müeyyidelere bağlanmış bulunmaktadır.

Mamafih bütün bu eksikliğine rağmen âdalet divanının, Birliğin mukavele hükümlerine uyabilmesi bakımından oynadığı müsbet rol inkâr edilemez.

(Sonu var)

Kredi ve Paranın Kontrolü

I

Çeviren : Ragıp HANYAL

Statistiques et Etudes Financières
«Supplement Finances Comparées» sayı 17

Para üzerindeki kontrol, paranın ik-tisap ettiği şu iki ayrı şekil «kâğıt para», «yazı parası = monnaie scripturale» ile alâkalıdır. Kâğıt paraya ve ihraç olunan banknotların karşılıklarına müteallik mes'cleleri, iktisadçıların en fazla tetkik ettikleri mevzulardan biridir. Ayrıca, bütün iktisat siyaseti kitapları bu mevzuun ta-rihî cephesine olduğu kadar tatbiki cep-hesine de büyük bir yer tahsis etmişler-dir. Biz yalnız şu kadarına işaret edelim ki, kâğıt para tab ve ihracı hakkı bugün umumiyetle Merkez Bankalarının inhisarı altında bulunmaktadır. Bazan bu umumî kaidenin hilâfına hareket edilmesi - ki, bu nokta bizi hususile alâkalandırmaktadır - bazı ahvalde hazinenin, banknot tab ve ih-racı hakkını kendi elinde mahfuz tutmak arzusundan ileri gelmektedir. Devletçe tab ve ihraç olunan banknotlar mevzuunda en meşhur tarihî misali Fransa'da Büyük İhtilâl sırasında çıkarılan «Assignats» larla Birleşik Amerika Devletlerinde 1862 de İftirak Muharebeleri esnasında ihraç olunan «Green Back» lar teşkil ederler. İngiltere'de ise Birinci Dünya Harbi için-de, hazineye «Currency notes» adı verilen kâğıt para ihracı selâhiyeti verilmiştir. Ancak bu kâğıt paralar, mevduat banka-ları ile tasarruf sandıklarının karşılaştık-ları ödeme taleplerini kolaylaştırmaktan ibaret bulunan tamamiyle muvakkat bir rol oynayacaktı. 1919 tarihinde, bu para-lardan tedavülde bulunanların miktarı 350 milyon İngiliz lirasının hemen biraz fev-kine çıkıyordu. Fakat sonraları rejim de-ğişmiş ve 1928 de İngiltere bankası, tek-rar, kâğıt para tab ve ihracı mevzuunda

yegâne selâhiyetli müessese haline geti-rilmiştir. Amerika'ya gelince bu memle-kette «Federal Reserve System» den ayrı olarak hazine de banknot ihraç edilebil-mektedir. Ancak hazinece ihraç edilen banknotların miktarı mahdut olup umum tedavül hacminin 1/6 ini aşmamaktadır. Ve zaten hâli hazırda hazinece ihraç edi-len bu banknotların mühim bir kısmı tedar-ülden çekilmiş bulunmaktadır. Keza İtal-ya'da da, tedavülde, hazinece ihraç edil-miş mahdut sayıda banknot mevcuttur (İtalya Merkez Bankasınca ihraç olunan 1.100 milyar lirelik banknota mukabil 1 milyar lirelik banknot). Yazı parasının ve kredinin kontrolü meselesi ise çok da-ha mühim ve çok daha aktüel bir mesele teşkil etmektedir. Merkez Bankaları, ol-dukça uzun bir zamandan beri para piya-sasının «marché monétaire» kontrolü mev-zuu ile meşgul olmaktadırlar. Meselâ İn-giltere Bankası, 19 uncu asırda, bu saha-da büyük bir tecrübe kazanmıştır. Fakat, esasında, ancak 15 senelik bir zaman var-dır ki, devletlerin ekserisinde, kredilerin kontrolü mes'elesi ehemmiyet kazanmış ve bu kontrol sistemli bir hal almıştır. Bi-rinci Dünya Harbindenberi hiç bir mem-leket kalmamıştır ki, kredilerin kontrol mes'elesini tatbik mevkiine koymamış ol-sun. Kredinin kontrolü vazifesini Merkez Bankalarına tevdi etmeyen memleketlere gelince, bunların sayısı da ender denecek kadar azdır. Bazı ahvalde de kredinin kontrolü işiyle meşgul olmak üzere husu-sî teşkilât kurulmuştur. Netekim İtalya'-da 1947 de kurulan kredi ve tasarruf ko-mitesi «Comite ministériel du crédit et de

l'épargne» bu cümledendir. Keza Belçika'da 1935 de kurulan banka komisyonu, «Commision Bancaire», 1946 senesinde, karşılık nisbetine «taux de couverture» ait esasların tatbik ve kontrolü işi ile vazifelenmiştir. Fakat bu hususî teşekküller, ekseriya, Merkez Bankası ile sıkı bir irtibat halinde çalışmaktadırlar. Fransa'da ise, «Millî Kredi Meclisi» nin tesiri büyük olmakla beraber,, Fransa Bankasının nüfuzu galebe çalmakta ve nihai karar bakımından esas rolü o oynamaktadır. Bankanın Umum Müdürü «Gouverneur» aynı zamanda «Millî Kredi Meclisi» nin reis muavini vazifesini görmektedir.

Şimdi üzerinde durulması ve cevabının öğrenilmesi gereken bir mes'ele vardır ki o da bizzat Merkez Bankasının, kredi siyasetinin tanzim ve tatbiki bakımından devlete tâbi bulunup bulunmadığıdır. Bu hususta, yukarıki kısımlarda, Merkez Bankası ile hazine arasındaki münasebetler dolayısıyla verdiğimiz izahatı hatırlamakla iktifa edeceğiz. Hali hazırda şunu söylemek mümkündür ki, bir taraftan, nakdi kontrolün de malî kontrol mevzuu içinde mütalâa edilmesi zarureti, diğer taraftan, Merkez Bankalarının, para ve kredi mevzuunda asırlık tecrübelerle sahip bulunmaları dolayısıyla fiiliyatta banka ile hazine arasında, gerek ana prensipler ve gerekse kontrol teknikleri bakımından ahenkli bir iş birliği hüküm sürmektedir. Bahsi geçen kontrol teknikleri hiç olmazsa ana prensipleri itibariyle, bütün memleketlerde bir birlerinin aynıdır (açık piyasa muameleleri, iskonto haddi ile karşılık nisbeti üzerinde oynamak ve bu hadlerle nisbetlerde değişiklikler yapmak, direktifler ve emirler vermek gibi). Ancak, bu tedbirler bütün memleketlerde aynı derecede muvaffakiyetle tatbik edilememektedir. Böyle olmakla beraber, her memleket mezkûr tedbirlerden her biri üzerinde titizlikle durmakta ve kendi durumuna göre bazan şu bazan bu tedbire diğerlerine nazaran daha mühim bir yer vermektedir.

Yabancı memleketlerdeki tatbikat ve girşilen tecrübeler gözden geçirildiği zaman kredinin kontrolü mevzuunda belli başlı iki tarzın mevcut olduğu görülür.

A. Birinci tarz :

Kredi kontrolünün, Anglo-Sakson terminolojisine göre tamamıyla keyfi «qualitatif» bir mahiyet iktisap ettiği memleketler birinci tarzı tercih eden memleketlerdir.

Bu gruba giren memleketlerin takip ettikleri siyasetin başlıca iki hususiyeti vardır ki şunlardır: Bir defa her muamele — ister banka avansları isterse muayyen bir meblâğı aşan esham ve tahvilât ihracı bahis mevzuu olsun — vaki kredi talebinin kabule şayan olup olmadığını tetkik ve bu hususta karar vermekle mükellef hususî bir teşekkülün tasvibine sunulur. Saniyen, kontrollâ muvazzaf bu teşekkül, henüz kendi tasvibine sunulmayan kredi bakiyesinin tevziini kontrol edebilmek için, her şeyden evvel diğer bankalara güvenir. Çünkü bu bankalar, krediyi kontrolle muvazzaf teşekkül tarafından kendilerine verilen direktiflere uymak zorundadırlar.

B. İkinci tarz :

Kredi kontrolünün, kemmi «quantitatif» bir mahiyet arzettiği memleketler de, ikinci tarzı tatbik eden memleketler arasında yer alırlar. Bu ikinci grup memleketlerde, kredinin tahdidi (veya genişlemesi) âlakadarlar arasında hiç bir tefrik yapılmaksızın otomatik surette kredi hacminin hey'eti umumiyesine birden tatbik olunan bir mekanizma sayesinde temin olunur. Bahsi geçen bu memleketlerde Merkez Bankası ile diğer bankalar arasındaki işbirliği, hiç değilse prensip itibariyle, birinci gruba dahil memleketlerdekinden daha gevşektir.

Yapılan bütün tefrik ameliyelerinde olduğu gibi yukarıdaki tefrikin de her mânada mutlak olmadığını ve bazan birinci gruptaki memleketlerden herhangi birinin, bazı bakımlardan ikinci gruba; aynı şekilde ikinci gruptaki memleketlerden bazılarının da birinci gruba yaklaştığını hatırlatmak lâzımdır. Kredi mevzuunda, daha ziyade, kemmi bir kredi kontrol siyaseti takip eden memleketler arasında İngiltere ile Kanada'yı zikretmek mümkündür. Hollanda'da ise kredinin kontrolü

mevzuunda ilk tedbir ancak 1950 yılının ikinci altı aylık devresinin ortalarına doğru ittihaz edilmiş ve bu da keyfi bir kontrol «Contrôle qualitatif» tedbiri olmuştur. Alınan yeni tedbirle 50.000 guilders'i aşan banka avanslarının, evvelâ Hollânda Merkez Bankasının tasvibine sunulması mecburiyeti vaz'olunmuştur.

Keyfi kredi «Contrôle qualitatif» kontrolünün çok mühim fakat buna rağmen gayri kâfi şartlarından birisi, alâkalı memlekette, bankacılık sahasında, muayyen bir temerküz hâdisesinin vücut bulunmuş olmasıdır. Bu temerküz hâdisesi Kanada'da (4 banka bülümüm mevduat hacminin 3/4 ü kontrol etmektedir) ve İngiltere'de (İngiltere'de «Big Five»deki mevduat, umum mevduat hacminin %63 üne, 11 «clearing Banks» daki mevduat da yine umum mevduat hacminin % 80 ine tekâbiil etmektedir) çok yüksek bir seviyeye ulaşmış bulunmaktadır.

İngiltere'de, kredinin keyfi «qualitatif» kontrolü sisteminin tercih edilmesini, güdümlü bir iktisad siyasetinin mevcudiyeti ile izah etmek lâzımdır. Donatım mallarının istihsalini alâkalandıran bir lisans sistemi böylece, Birleşik Kralliyette Kredi ve sermaye emisyonlarını kolaylaştırmaktadır. Gerçekten, lisansı olmayan bir teşebbüs için sermaye temini beyhude olmaktadır. Buna mukabil, bir lisans verilmiş olması, Merkez Bankasına ve Ticaret Bankalarına, vaki kredi talebinin haklı ve yerinde bir talep olduğu kanaat ve emniyetini bahşetmektedir. Fakat, en mühim âmili, muhtemel olarak, her iki Anglo-Sakson memleketinde, Merkez Bankası ile diğer bankaları birbirine bağlayan münasebetlerin mahiyeti teşkil temektedir.

Kredi kontrolünün şekilperestliğe en az tâbi olduğu memleketlerin başında Kanada gelir. Kanada Bankasının halle mecbur kaldığı mes'elelerin pek çoğu diğer bankaların, kendi rıza ve muvafakatleri sayesinde halledilebilmiştir. İşte bu yüzden ki bankaların büyük mikyasta «uzun vadeli» devlet tahvilleri satın alma temayülleri karşısında, 1946 da mezkûr bankalarla Maliye Vekâleti arasında bir mukavele akdedilmiştir. Mezkûr mukavele

hükümlerine göre bahsi geçen bankalar, ellerinde mevcut tasarruf mevduatının % 90 nına tekabül eden bir miktardan fazla devlet tahvilâtı satın almamak taahhüdü altına girmişlerdir. Konulan diğer bir hükme göre de — ki bu çok orijinal bir hükümdü — esham ve tahvilâtın tevzii o şekilde yapılacaktı ki (vadeleri nazara alınmak suretiyle) bankaların bu şekilde sağladıkları gelir, muayyen bir haddi (bankanın, devlet tahvilâtına yatırdığı mevduat için bu, tasarruf mevduatı sahiplerine ödediği faizden, hesapların tutulması için yapılan masraflardan ve bir de normal bir kâr miktarından müteşekkil bir haddir aşmayacaktı.

İngiltere'de, kredinin doğrudan doğruya kontrolü siyasetinin tatbiki bakımından lüzumlu olan Banka kontrol mekanizması İngilizlere has bir şekilde ve çok elâstikî bir tarzda kurulmuştur. 1946 danberi devlet bankası haline getirilmiş olan İngiltere Bankası, gerek banka avansları ve gerekse sermaye emisyonları bakımından en mühim bir kontrol unsurudur. Hazine ile banka arasındaki işbirliği de çok kuvvetlidir.

Hazine, tatbik edildiğini görmek istediği hususlar hakkında, zaman zaman Bankaya talimat vermektedir. Netekim, 1945 yılında Maliye Nazırı İngiltere bankası umum müdürüne gönderdiği bir mektupta, ondan, harp ekonomisinden sulh ekonomisine geçiş devresi olan bu intikal safhasında, bir enflasyon tehlikesine meydan verilmemesi için, diğer bankaların nazarı dikkatini celp etmesini istemiştir. Yine aynı mektupta, «tamamen şahsî» mahiyetteki gayeler için külliyetli miktarda avanslar verilmemesi, spekülâtif maksatlarla menkul kıymet veya stok mübayaasını veya bunların uzun müddet elde tutulmasını mümkün kılacak hiç bir kredi kolaylığı gösterilmemesi talep olunmuştur. Maliye Nazırının İngiltere Bankasına gönderdiği ikinci mektup da 1947 yılında neşredilmiştir. İkinci mektupta da yine birinci mektuptaki noktalar ve bir de teferruata müteallik bazı hususlar üzerinde durulmuştur. Mektup münderecatındaki talimata dayanılarak, gayri menkul mübaya-

ası için verilen avanslar men'olunmuştur.

Keza 1949 senesinde de devalüasyon sırasında hazine tarafından İngiltere Bankasına biri Nisan diğeri de Ekim ayında olmak üzere iki ayrı tamim gönderilmiştir. Ancak bu son tamimler, metinlerinin neşredilip aleniyete vurulması bakımından, evvelkilerden farklı bir mahiyet iktisap etmişlerdir. Mamafih tamim metni çok nazikâne ve oldukça kapalı bir şekilde kaleme alındığı için, tamimin neşri ve muhtevasının aleniyete vurulması keyfiyeti; İngiltere Bankasının, para politikasının tanzim ve tesbiti sırasında gösterdiği ketumiyet ananesini ve hattâ bankanın daha da ileri giderek bu gibi işlere vermek istediği esrarlı havayı bozmak gibi menfi bir netice doğurmamıştır. Maliye Nazırının İngiltere Bankasına gönderdiği son muhtıra, mumailiyhin Parlâmento'da irad ettiği bütçe nutkundan sonra, Nisan ayında neşrolunmuştur.

Görülüyor ki İngiltere'de İngiltere Bankası hazineden direktifler almaktadır. Fakat hemen işaret etmek lâzımdır ki, İngiltere Bankası da, hazineden aldığı bu direktifler dahilinde diğer bankalara direktifler vermekte ve bunların tatbik ve kontrolü ile meşgul olmaktadır.

Filhakika, bankaların devletleştirilmesi hakkındaki kanunun 4 üncü maddesi, İngiltere Bankasının diğer bankalara, umumî mahiyette tavsiyelerde bulunabileceğini derpiş etmektedir. Ancak, mezkûr selâhiyet daha öteye gitmemekte ve İngiltere Bankasının, direktiflere riayet etmeyen bankalara sarîh talimat ve emirler verilebilmesi için, evvele mirde hazinenin muvafakatını alması lâzım gelmektedir. Mamafih tahdit edici bu vaziyetlere rağmen İngiltere Bankası fiiliyatta diğer bankaların faaliyetleri üzerinde ciddi bir kontrol icra edebilmektedir. Çünkü 1946 danberi, bankalar, 50.000 İngiliz lirasını tecavüz eden avanslar için, evvelâ İngiltere Bankasının rıza ve muvafakatını almağa mecbur tutulmuşlardır.

Meselenin bundan ötesi ve İngiltere Bankasının direktiflerine diğer bankaların riyeti dâvası, İngiltere Bankası ile diğer büyük bankalar arasındaki ananevi

ahenkli çalışma ve mesai birliği sayesinde hal olunmaktadır.

İngiltere Bankasının hukukî ve kanunî selâhiyetleri çok mahduttur. Gerçi devletleştirme kanununda, İngiltere Bankasının diğer bankalardan umumî mahiyette bazı malûmat (ancak, istenen malûmatın, meselâ herhangi bir müşteriye müferiden taallûk etmemesi lâzımdır) isteyebileceğine dair bir hüküm mevcuttur. Fakat Banka Umum Müdürü kendisine tanınan bu selâhiyeti, daha ziyade, eski bir usule başvurmak suretiyle kullanmaktadır. Mezkûr usule göre İngiltere Bankası Umum Müdürü, Londrada'ki Banka Müdürleri ile devletin para siyasetinden mes'ul zevatı her hafta, hafta sonu çayına dâvet etmekte ve böylece her iki tarafı alâkalandıran mes'eleler mütetekabil bir anlayış havası içinde müsbet neticelere bağlanmaktadır. Tertip edilen çaylı toplantıda İngiltere Bankası Umum Müdürü tarafından yapılan tavsiye ve telkinlere diğer bankalarca titizlikle riayet olunmaktadır. İşte böyle kökleşmiş bir ananenin semere ve neticesi olan disiplindir ki, İngiltere'de kredinin kontrolü siyasetinde sağlanan bugünkü başarıyı mümkün kılmaktadır.

İngiltere Bankasının, emisyonların kontrol mevzuundaki selâhiyeti de daha az değildir. Çünkü bir defa, ister âmme sektörüne isterse hususî sektöre ait bulunsun, 100.000 İngiliz lirasını tecavüz eden emisyonlar için, ya hazine namına yahut da hazinenin mütalâasını almak suretiyle kendi namına hareket eden İngiltere Bankasından müsaade istihsali lâzım gelmektedir.

Saniyen, İngiltere Bankası, kredinin tevziinde çok mühim bir rol oynayan iki teşekkülün (Capital Issues Committee) ve (Public Works Loan Board) faaliyetlerini kontrol etmektedir.

«Capital Issues Committee» hazinenin, sanayiciler, tüccarlar ve maliyeciler arasından intihap ettiği tanınmış ve kıymetli 7 zevattan müteşekkildir. Prensipten itibarıyla bu teşekkülün rolü sadece istişarî mahiyettedir. Fakat fiiliyatta, tekliflerinin hemen %99 u hazine tarafından tasvip ve tatbik olunmaktadır. Bahsî geçen komi-

teye, 12 aydan kısa bir zaman zarfında tek bir şirket tarafından ihraç olunan ve miktarı 50.000 İngiliz lirasını tecavüz eden menkul kıymetleri tetkik selâhiyeti tanımıştır. Halihazırda, bahsi geçen komitenin, İngiliz piyasasında emisyon hacminin takriben yarısından az bir kısmını kontrol ettiği tahmin olunmaktadır. Bu miktar, İngiltere'nin umum yatırım hacminin takriben 5/7 ne tekabül ettiğine göre, mezkûr komitenin, umum yatırımların 1/4 ni kontrol ettiği neticesine varmak mümkündür. Mamafih komitenin oynadığı rol yine de büyüktür. Zira, komitenin kontrolüne tâbi yatırımlar, en kuvvetli müesseseler tarafından girilen yatırımlardır. Görülüyor ki, İngiltere Bankası, Hazine ve «Capital Issues Committee» bir arada umumî iktisadî faaliyete istikamet vermekte ve Devlet, bu üç mühim teşekkülün ahenkli çalışmaları sayesinde müessir bir kontrol vasıtasına sahip bulunmaktadır.

«Public Works Loan Board» ise, resmî bir teşekkül olup, faaliyet ve gelir kaynaklarının büyük bir kısmını, mahallî idarelere kredi teminine hasretmektedir (1) Ancak, mahallî idarelerin emrine tahsis edilen mablâğlar ekseriya külliyyetli mikdarlara baliğ olduğu cihetle (2) müdahale selâhiyetini ellerinde bulunduran Hazine ve İngiltere Bankası, bahsi geçen mahallî idarelere taksim ve tevzi edilen kredileri, bölge, miktar ve daire itibariyle istedikleri ân kontrol edebilmektedirler.

- (1) P. W. L. B. nin gelir kaynakları, 1945 denberi esas itibariyle merkezî hükûmetin işbu komiteye verdiği avanslardan teşekkül etmektedir.
- (2) P. W. L. B. nin 1948 - 1949 yılında mahallî idarelere yaptığı ikrazat yekûnu 252 milyon İngiliz lirasına baliğ olmuştur.

İngiltere'de kredinin keyfî kontrolü «Controle qualitatif» mevzuunda tatbik edilen siyaset hakkında yukarıda verdiği-miz kısa izahattan da anlaşılacağı üzere, bu türlü kontrolün muvaffakiyeti, muayyen bazı şartların mevcudiyetine lüzum ve ihtiyaç göstermektedir. Bu şartların mevcut bulunmadığı, banka sisteminin aşırı bir ademi merkezîyet esasına dayandığı, ihraç müessesesi ile diğer bankalar arasındaki işbirliği derecesinin zayıf olduğu, efkârı umumiyenin maddî kontrollere ve çok bariz bir dirijime karşı nefret beslediği memleketlerde, para ile meşgul olan makamlar kredinin kemmi «quantitatif» kontrolü siyasetine teveccüh etmişlerdir.

Kemmi bir kredi kontrolü siyaseti takip eden memleketler arasında, Amerika Birleşik Devletleri, Meksika, İngiltere'nin bazı dominyonları (ve bunlar arasında Avustralya), kıt'a Avrupasında da Belçika ve İtalya ile diğer bazı memleketler yer almaktadır.

Kemmi kredi kontrolü mevzuunda baş vurulan usullerin hiç değilse prensipleri eskidenberi malûm bulunmaktadır. Bahis mevzuu usuller, bir taraftan açık piyasa muamelelerinden, diğer taraftan da bankalardaki mevduata mukabil, nisbeti mütehavvil mecburi bir karşılık bulundurmaktan ibarettir. Nakdî siyasetten mes'ul makamlar, bu iki metot sayesinde, bankaların sarfa âmade mevcut paraları ve buna müvazi olarak da, faiz haddini — bu faiz haddi de tabiatıyla, teşebbüslerin talep ettikleri kredi hacmine tesir etmek istidadını haizdir — üzerinde müdahalelerde bulunabilmektedirler.

(Sonu var)

Açık Piyasa Politikası

«Oben Market Policy»

Yazan : Sait MAYTER

Emisyon bankalarının reeskont faizi politikasında olduğu gibi «açık piyasa politikası» da fertçi ve liberal bir iktisadın icaplarıyla bağdaşır gibidir. Bu politika ile amme makamları, emisyon bankaları vasıtasile konjoktürün seyrine ve fiatlar umumî seviyesine tesir icra etmek isterler.

Emisyon bankalarına, malî piyasada mevcut Devlet tahvilleri mubayaa karşılığı olarak banknot ihraç etme selâhiyeti verilen memleketlerde, amelîyenin taktik bir kolaylık arzettiği görülür.

Devlet tahvillerinin emisyon bankaları tarafından alınıp satılmasının husule getirdiği neticeler XVIII nci asırdan beri bazı müelliflerin dikkat nazarından kaçmamıştır.

Charles Rist «Histoire des doctrines relatives au crédit et à la monnaie» isimli eserinde işaret ettiği veçhile, Cantillon, yazdığı eserin bazı pasajlarında tatbik olunan mekanizmayı tarif etmiş ve bu mekanizmanın Devlet kredisini sun'î olarak tutmak için kullanıldığı takdirde tevliit edebileceği kötülöklere nazarı dikkatı çekmiştir.

Cantillon'un tarifi o derece açık ve tamdır ki Charles Rist dahi açık piyasa politikası mekanizmasını ondan nakleder.

«İngiltere'de bir nazır paranın faiz fiatını düşürmek istediği zaman Londrada Devlet tahvilleri fiatlarını yükseltir. Bunun için şöyle hareket eder; emisyon bankası direktörü üzerinde kâfi bir nüfuza sahip bulunduğu takdirde onu (zarar ve ziyan taahhüdünde bulunmaksızın) çok miktarda banknot tabetmeye ikna eder ve bankadan bu banknotlarla Devlet tahvilleri satın almasını rica eder.

Bu amelîye neticesinde tahvillerin fiatları yükselir. Tahvillerini satanlar de-

vam eden yüksek fiatı görünce ellerindeki banknotları faidesiz bir halde bırakmamak ve paranın faiz fiatının düşürüleceği hakkında etrafa yayılan rivâyetlere de inanarak fiatları gittikçe yükselmekte olan tahvilleri, sattıkları fiatın üstünde olan fiatlardan tekrar satın alırlar. Bu suretle Devlet tahvilleri fiatları nazırın ümit ettiği seviyeye yükselir. Nazırın talebi üzerine banka topladığı tahvilleri maharetle aldığı fiattan daha yüksek bir fiatla satmağa başlar. Neticede banka bu amelîyeden bir kâr elde ettiği gibi ihraç ettiği banknotları da geri almış ve imha etmiş olur.

Eğer birçok kimseler alıma iştirak etmemiş olsalar ve banka yalnız başına kalmış olsaydı yapacağı tahvil satışı ile fiatları düşürebilirdi. Halbuki alıma iştirak eden tasarruf erbabı fiatların düşmesine mani olmuşlardır. Hattâ bunların bazıları amelîyeye işin mahiyetini bilmeden iştirak ederler. Bu bakımdan amelîyenin son derece incelikle idare edilmesi lâzımdır.»

Şu satırlar modern «açık piyasa politikası» nı mükemmelen izah etmektedir. Serbest piyasaya müdahale politikası; her hangi bir şahsın serbestçe Devlet tahvilleri satın almak ve bunları dilediği veya müsait gördüğü zaman satmak selâhiyetinin emisyon bankalarına tanınması ile ortaya çıkmıştır.

Serbest piyasada yapılan bu amelîyeler :

I — Para stoku hacmine tesir etmek,

II — Faiz fiatına endirekt olarak tesir icra etmek, maksatlarını istihdaf ederler.

I

Para Stoku Hacmine Tesir

Para stoku hacmini değiştirmek maksadile yapılan amelîyeleri faiz değişikliği

tâkip etmediği takdirde para hacmindeki değişiklik devamlı olmaz ve konjonktür üzerine kat'i bir tesir icra etmez. Bununla beraber emisyon müessesesi tarafından girişilen açık piyasa ameliyesi para stoku hacmini azaltır veya çoğaltır.

Malik olunamıyan bir şey satılamıyacağına göre emisyon bankasının muameleye, tahvil satın almakla başladığını farz edelim. Banka tahvil alırken banknot yaratır. Yani tedavüle yeni banknotlar ihraç eder. Tedavüldeki para miktarı alım miktarı kadar artar. Tahvil satıcılarına intevdiat olarak girer, bu suretle mevduat kal eden bu paralar mevduat bankalarına bankalarının kasa mevcutları artar ve gitkiçe de çoğalır. Bankalar bu paralarla yeni kredi ehramları kurmağa başlarlar.

Emisyon bankası portföyünün bir kısmını satmağa karar verdiği zaman hâdiseler aksine cereyan eder. Satışın başlamasile banknotlar tekrar emisyon bankası kasasına girmeye başlar. Bu ameliye ile tedavüldeki banknotlardan bir «Ponction» yapılmış olur.

Bu ilk merhaledir. Tahvil alıcıları alımda bulunabilmek için bankalardaki paralarını çekerler. Bu çekişler bankaların kasa mevcutlarını azaltır. Kasa mevcutları azalan bankalar ise evvelce açtıkları kredileri eski seviyelerinde tutmağı tehlikeli bulurlar ve avanslarını kısarlar.

Para stoku hacmine tesir maksadile yapılan bu ameliyeleri faiz nisbeti değişikliği tâkip etmezse netice başka türlü olur. Fîlhakika eğer ticarî bankalar tatbik ettikleri faiz nisbetlerini değiştirmezlerse alıcı emisyon bankası tarafından ihraç olunan banknotların yarattığı mevduat artışı aktif muameleler hacmini artıramaz. Çünkü kredi arzı artma temayülü göstermekle beraber, bir faiz değişikliği olmadığından kredi talebi olduğu yerde kalır.

Bu takdirde bankalar mevduat artışından, emisyon bankasına olan borçlarını ödemek veya onun nezdindeki tevdiat hesaplarını arttırmak şeklinde istifade ederler.

Netice itibarile, kısa vadeli faiz fiatlarında bir gevşeme olmadığı hallerde, emisyon müessesesi tarafından piyasaya saçı-

lan banknotlar yine onun kasalarına dönerler.

Emisyon bankası tahvil satışını bir faiz fiatı değişikliği tâkip etmediği takdirde netice şöyle tecelli eder: Mevduat bankaları çekişleri karşılayabilmek ve lüzumlu likiditeyi muhafaza edebilmek için emisyon bankasına müracaat ederler. Neticede emisyon bankası tahvil satışile topladığı paraları bankalara açacağı avanslarla tekrar tedavüle çıkarmış olur.

Bu bakımdan açık piyasa ameliyeleri faiz fiatı üzerinde bir tesir husule getirmedikleri takdirde büyük bir ehemmiyeti haiz değildirler.

II

Açık piyasa ameliyelerinin faiz fiatı üzerine olan tesirleri

Açık piyasa ameliyesile yaratılan para bolluğu veya darlığı bankacıların haleti ruhiyeleri ve müşterilerine karşı alacakları tedbirler üzerinde bir etki hâsıl etmekten hali değildir. Bolluk halinde, yeni krediler açmak arzusile müsait şartlar kabul etmek ve az bir para kirasile iktifa etmek mecburiyetinde kalırlar. Darlık halinde ise, bunun aksine, portföylerinin bir kısmını reeskonte ettirmek mecburiyetini hissederler. Kâr hadlerinin, emisyon bankasının bu şartlardan istifade ile reeskont fiatını arttırmasile, daha da azaldığını gören bankacılar pahalı bir para politikası tâkip etmeye başlarlar.

Eğer açık piyasa politikasının faiz fiatı üzerine olan tesirleri bu tarzda tecelli ederse bu politikanın ananevî reeskont faizi politikasına kıyasen hiç bir orijinal tarafı yoktur.

Fakat açık piyasa politikasının diğer bir faidesi vardır. O da uzun vadeli faiz fiatına doğrudan doğruya ve derhal tesir icra etmesidir.

Bu hâdiseye şöyle cereyan eder; tahvil alımı sabit gelirli kıymetlerin talebini arttırır. Eğer arzda bir değişiklik olmazsa tahvillerin fiatları yükselir. Tahvillerin reesülmalinde vukua gelen yükselme ise bunların hakiki faiz nisbetlerinin düştüğünü gösterir. Meselâ 100 liralık % 5 faizli bir tahvil borsada 125 liraya kote olursa bu

tahvilin hakiki faiz nisbeti % 4 dür. Bu suretle açık piyasa alım ameliyesile uzun vadeli faiz fiatında bir düşüşe sebebiyet verilmiş olur.

Tahvil satışı ameliyesi ise, bunun aksine olarak, tahvil fiatlarının düşmesini ve indirekt olarak faiz fiatının yükselmesini intağ eder.

Halbuki reeskont politikası ile para piyasasında husule getirilen faiz fiatı değişikliği malî piyasaya çok geç akseder. Hattâ bazan iki piyasa arasında nahos ayrılıklara sebep olur. Açık piyasa politikası ise reeskont politikasının tesir edemediği malî piyasa fiatlarına doğrudan doğruya ve kat'i bir şekilde tesir icra eder.

Minneapolis Moline Traktörleri

Her Zaman
Her Parçası İçin
Yedeği Bulunan
Yegâne Traktörlerdir.

Üstün kalite
Büyük çeki kuvvetli
Her çeşit arazide iş kabiliyeti olan
Tam dizel Motörlü
Minneapolis Moline
Traktörlerini

**Türkiye'de Yalnız
Ziraî Donatım Kurumu
Satomaktadır.**

KREDİ ve BANKALAR

IV

Yazan : İshak TURNAOĞLU

B — KREDİNİN TARİHÇESİ :

I — İlk Çağlarda Kredi :

İnsan cemiyetlerinde ticarî mubadeleler inkişafa başladığı zaman kredi de meydana çıkmıştır. Vazife ve mekanizması pek muğlak ve nazik olan kredinin iptidai cemiyetlerde doğarak yer tutması kolay değildir. Kredinin iyi işlemesi için, herşeyden evvel sermayelerin birikmesi ve para şeklinde teşekkül etmesi lâzımdır.

Para aynı mubadelenin yerine geçmeden evvel ikraz muameleleri eşya ile yapılıyordu. Fakat mubadelede her türlü eşyayı tedarike yarayan temsili bir kıymeti haiz olan bir eşyanın mubadele vasıtası olarak kabul ve kullanıldığı zaman kredi muamelesi de işlemeğe başlamıştır.

Eski çağlarda hemen bütün memleketlerde kredinin rolü gayet mahdut kalmıştır. İkraz muameleleri de ekseriyetle istihlak için yapılırdı. Bu gibi muamelelerde mukrizler de büyük risklere maruz bulduklarından bilhassa mütemerrit borçlular hakkında ağır cezalar konulmuştu.

Romada 1. asırda, borçlunun vücudü bile borcuna karşılık alınırdı. Eğer borçlu vadesinde borcunu ödemezse alacaklı borçluyu hapseder, satar ve hattâ öldürebilirdi. Yakın zamanlara kadar iptidai kavimlerde kanunlar mütemerrit borçlular hakkında çok ağır hükümleri ihtiva etmekte idi (1).

Bu ağır cezalar, kredinin suiistimalini önlemek, cemiyet nizamını muhafaza ve iktisadi inkişafı sağlamak için lüzumlu

(1) Son zamanlara kadar memleketimizde de borç için hapis cezası tatbik edilmekte idi. Bu iptidai ve sakim sistemin ilgası ancak Cumhuriyet devrinde mümkün olabilmıştır.

görülen tedbirlerdi. Faizle ikraz, iktisadi inkişafı sağlamaktan ziyade borçluyu alacaklıya esir ve köle yapmanın bir âmili olarak telâkki ediliyordu. Bunun içindir ki Tevrat, Yahudi milletine, diğer milletlere ikrazat yapmalarını ve fakat asla istikrazda bulunmamalarını ve bu suretle yabancı milletlere hâkim olmalarını tavsiye ve emretmiştir.

Eski devirlerde para fiilen mubadele vasıtası olarak kullanılıyor, fakat paranın yğni bir sermaye yarattığı düşünülüyordu.

Roma'da, sanayi pek az sermaye ile tedvir edilebilen ev sanayii halinde olduğundan borç olarak sermaye tedarikine lüzum ve ihtiyaç da hissedilmiyordu.

Ev ekonomisi hüküm sürdüğü bu sıralarda büyük pazarlar için büyük sanayi müesseseleri kurulması mümkün oluyordu. Bütün aileler, furun, tezgâh, değirmen, demirhaneleri umumi bir tâbirle kendi ihtiyaçlarını tatmin için icabeden bütün sanayi şubelerini evlerinde kurarak ihtiyaçlarını bizzat temin ediyorlardı.

Diğer taraftan, büyük ve umumî işler hükümetler tarafından yapılıyor, bu işler için lüzumlu işçiler harpten alınan esirlerden ve sermaye de mağlûbolan milletlerden tedarik ediliyordu.

Bununla beraber, Roma'da milâttan 2-3 asır evvel gayet iptidai şekilde bir sermaye organizasyonu inkişafa başlamış ve avam sınıfı zengin sınıf arasında şövalyeler namı ile mutavassıt bir sınıf meydana olmuştu. Avam halktan servet iktisab edenler şövalye sınıfına yükseliyordu. Bu şövalyeler Roma'ya kumaş ve her türlü hububat ithal gagesini giden ilk ticarî şirketlerini, deniz sigortalarnı ve hattâ bankaları kurmuşlardır. Fakat bu bankaların ları kurmuşlardır. Fakat bu bankaların e-

saslı rolleri kıymetli madenleri tevdiat olarak kabul etmek ve para mubadelesi yapmaktı. Bu bakımdan modern bankalara benzemiyorlardı. Müşterilerinin alacaklarını tahsil ve ecnebi memleketlerdeki borçlarını ödüyorlar, fakat iskonto yapmak, borçlu cari hesap açmak gibi bugünkü bankacılığın esaslı muameleleri ile uğraşmıyorlardı

Bununla beraber Roma'da cumhuriyede harplerden elde edilen ganimetlerle müda harplerden elde edilen ganimetlerle mühim miktarda menkul kıymetler teessüs etmişti. Fakat bu servetler fahiş faizlerle ikraz edildiğinden müesseselerin inkişafına nadiren kullanılırdı.

İstihlâk için yapılan ikrazata ait faiz nisbetleri ekonomik hayat için bir felâket olabilecek derecede % 50 ve hattâ bazen % 75 gibi nisbetlere yükselmekte idi. Bu derece ağır faizler fakir halk kitlelerinden istenilen bir fideyi necat idi. Bundan başka hiçbir müessese bu kadar yüksek nisbetlerde faiz ödeyebilecek kazanç sağlamadığından ekonomik hayat inkişaf edemiyordu. Bu itibarla bu devrede, istihsale matuf kredi muameleleri hemen tamamen yok idi.

3. asırdan itibaren imparatorluğun ekonomik teşkilâtı zayıfladı. Meydana getirilen bütün eserler Barbarların Roma'yı istilâsı sonunda mahvoldu. Ortaçağa kadar devam eden siyasi karışıklıklar ve harpler sanayi ve ticaretin inkişafına mani oldu. Ancak 12. asra doğru mubadeleler tekrar başladı ve ticarî ihtiyaçlara uygun kredi şekilleri bulmak için tedbir ve çarelere başvuruldu.

II — Ortaçağda kredi :

Kilise, hiristiyancılar arasında faizle para ikrazını mennettüğinden kredinin inkişafı uzun müddet müşkilâta maruz kalmıştır. Bu menî keyfiyeti incilin bir hükümüne istinat ediyordu. Bundan başka, para bizzat gelir istihsaline hadim olmadığından, mukrizin ikraz ettiği paraya karşı bir mükâfat veya pay istemeğe hakkı olmadığı iddia ediliyordu.

İstihlâk ettiği sermayeyi iade ile mükellef olan müstakrizi borç aldığı maldan

fazlasını iadeye mecbur tutmak âdaletsizlik telâkki ve mülâhaza edilmekte idi.

Bu mezhep ortaçağın ilk devirlerinde batı Avrupanın ekonomik durumuna göre makul görünüyordu. Ziraat ve küçük sanayi hemen tamamen istihsalin yegâne şekli olup ticaret mevcut değildi. 13. asra kadar ikrazat hemen kâmil, istihlâke tahsis edilmişti. Şövalyeler harbe iştirake etmek, dinî cemiyetler bir kilise veya manastır inşa etmek, zürra ve esnaf da kıtlık senelerini geçirmek için istikraz aktediyorlardı. Bütün bu hallerde müstakrizler emirlerine konulmuş olan sermayelerle hiç bir gelir temin edemediklerinden borçlarını ödemeye imkân bulamıyorlardı. Diğer taraftan sermaye sahipleri de kendi servetlerini ekseriya bizzat işletmek vasıta ve imkânına malik değillerdi. Sermayelerini meccanen bile ikraz ederken, alacakları temin edilmiş olmak şartı ile bir zarara maruz bulunmuyorlardı.

Kilise hukukunca faizle para ikraz akdinin men edilmiş olması kredi muamelelerini felce uğratiyordu. Faiz, mukrizin kendi sermayesinden mahrum kalması dolayısıyla maruz kaldığı zararın karşılığı değil, müstakriz yaptığı hizmetin bir mükâfatı olarak telâkki ediliyordu. Bu yüzden uzun müddet, bazı memleketlerde hemen yegâne para ikraz edenler ticaret ve sanatta iştigalleri de mencedilmiş olan Yahudilere münhasır kalmış ve dolayısıyla mali işlerde ihtisas kazanmalarına yol açılmıştır. Aforuz ve cenaze alaylarının reddi gibi kilise cezaları Yahudilere tatbik edilmediğinden bütün ortaçağ boyunca murabahaçlıkla Yahudiler meşgul olmuşlardır.

Hiristiyancı prens ve hükümdarlar ekseriya vergi ile temin edemedikleri para ihtiyaçlarını murabahaçılardan temin etmek mecburiyetinde kaldıklarından murabahaçılığa göz yumuyor ve müsamaha gösteriyorlardı. Yalnız murabahaçılar tarafından istenilen faiz nisbetlerini tahdit için müdahalelerde bulunuyorlardı. Nitekim 1212 yılında Philppxe Auguste mukrizlerin müstakrizlerden istiyebilecekleri en yüksek faiz nisbetini % 43 olarak tesbit etmiştir.

Böyle olmakla beraber, 13. asırdan itibaren batı Avrupada ticarî mubadele

büyük bir gelişme göstermiştir. Ehlisalıp muharebeleri deniz ticaretini yeniden canlandırmış, komun hareketleri Feodal sistemi zayıflatmış ve şehirlerin kazandığı siyasi hürriyet de sanayün inkişafını kolaylaştırmıştır.

Faizle ikrazatın menı hakkındaki kilise taassubu tedricen gevşetilmemiş olsa idi, iktisadi ilerlemeler mümkün olamayacak ve pek meş'um neticeler hâsil olacaktı. İktisadi hâdiselerin baskısı altında din adamları, vadesinden evvel alacağının ödenmesinden dolayı muayyen bir zarara maruz kalacak olan mükrize bir tazminat verilmesi meşruiyetini ve ikraz mukavelenamelerinde mukavelename hükümlerine riayet edilmediği takdirde tatbik edilecek cezalara müteallik bir madde ilâvesini kabule mecbur kalmışlardır. Müstakrizin borcunun tediyesini geciktirdiği nisbette mukrizin zararı büyük olduğundan, mukarrer olan ceza ikraz edilen para mikdarı ile tediye için tesbit edilen vadeden itibaren geçen zaman ile mütenasıptı.

Ancak faiz, vadeden itibaren işlemeye başlıyor ve hattâ mukrizin, müstakrizin istikraz ettiği parayı vadesinde ödememesinden dolayı bir zarara duçar olduğunu ispat etmesi lâzımgeliyordu.

Kanunistler, vade sonunda ademi tediye halinde bir kâr kaybeden mukrizin zarar ve ziyan talebine hakkı olacağını kabul etmişlerdi.

Bu suretle deniz ticaretine vaz edilmiş sermayelerden menfaat sağlanmış oluyordu. Bir tüccar deniz aşırı memleketlerde mal satmağı arzu ettiği vakit, malları ecebî memlekete sevkedecek olan bir komisyoncu ile iştirak ediyordu. Bu komisyoncu malları ufak bir menfaat mukabilinde muhafaza ediyor ve satıyordu. Tüccar ve komisyoncu sermayeyi müştereken temin ediyorlardı. Tüccar emtiayı getiriyor, komisyoncu da satışa kadar olan nakliye ve diğer bütün masrafları ödüyordu. Herbiri verdiği sermaye veya çalıştığı nisbette kâra iştirak ediyordu. Fakat bir müddet sonra komisyoncular diğer birçok tüccarlar namına nakil ve satış işlerine başladılar. Geniş sermaye ve nakil vasıtalarına malik olmadıklarından kendilerine sermaye teklif etmek isteyen bütün kapitalistler-

le iştirak ettiler. Deniz ticaretine ait müesseselere sermayelerini yatıran sermaye sahipleri hissedarlar gibi kârın muayyen bir kısmını alıyorlardı (1).

Daha sonraları bu iştirak usulü yalnız deniz ticaretinde değil dahilî ticarettde de tatbik edilmeğe başlanılmıştır. Kilise, şirket ortaklarının aynı zamanda kâr ve zarara iştirak etmeleri hususunun meşruiyetini kontratlarda kabul ediyordu. Fakat kilise 16. asra kadar sabit bir ücret veya şirkete vaz edilmiş sermaye üzerine bir hisse temettüü garanti eden mukavelenameleri meşru telâkki etmiyordu.

Ortaçağda diğer bir plâsman şekli de para ikrazından başka aynı zamanda deniz sigortası konturatını da ihtiva eden bahri ikraz muameleleri idi. Bir gemi sahibi deniz seyahati için paraya ihtiyaç hissettiği zaman, azimette mukrize gemiyi ipotek ederek ikrazatı aktediyordu. Eğer gemi salimen mahallene vasıl olursa, ikraz olunan para evvelce tesbit edilen bir prim ile birlikte ödeniyordu. Eğer gemi denizde zayı olmuş ise, müstakriz bütün borç ve mükellefiyetlerden muaf tutuluyordu.

Kilise hukuku, muayyen bir gayri menkule bağlı olmak ve her zaman borçlu tarafından iştirası mümkün olmak şartı ile rant tesisini kabul ediyordu. Bu suretle 15. asırda kâfi miktarda sermayeye malik olan bir şahıs çeşitli plâsman fırsatlarına sahip idi. Parasını faizsiz ikraz etmekle beraber şirkete ortak olmak veya bir rant satın almakla sermayesinden istifade yollarını buluyordu.

Kilise, eğer borç alınan para muayyen vadede ödenmezse mukrizin kendi leyhine bir faiz ödenmesi şartının mukavelelerde

(1) Bugün bile bilhassa Karadeniz sahillerinde ufak yelkenli ve motorlu gemilerde pay usulü tatbik sağlanmaktadır. Evvelce bir sefer neticesinde elde edilen safı gelir, gemi sahibi, sermaye ve gemicilere ait olmak üzere üç paya ayrılırdı.

— Birinci harp içinde ufak gemilerle pek yüksek kârlar sağlanması, gemi ve makine flatlarının yükselmesi ve harp münasebetiyle zarar ve ziyan ihtimalinin artması dolayısıyla sermaye ve gemi sahiplerine safı gelirin taksimî nisbetini kendi leyhlerine değiştirmişlerdir. Meselâ evvelce üç paya ayrılan safı gelir şimdi beşe ayrılarak İkşer payı gemi ve sermaye sahiplerine, bir payı da gemicilere verilmektedir.

konulmasına muvafakat ediyordu. Hattâ kilise, vadenin ikraz tarihine çok yakın bir tarihe tesbit edilerek fiilen faiz verilmesini kolaylaştıracak hilei şeriyelerin meşruiyetini bile kabul ediyordu.

Diğer taraftan 16. asırda siyasi tekâmül, kredinin inkişafına mâni olan kilise hukukunun bu gibi engellerini de bertaraf etti. Kralların nüfuz ve hâkimiyetlerinin artması ve yerleşmesi, ileri fikir ve cereyanların yayılması neticesi olarak kilise dünyevi hâkimiyetini birçok memleketlerde kaybetti. Roma hukuku prensiplerinden mühem olan yeni ticaret hukuku eski kilise hukukunun men ettiği hiçbirşeyi bırakmadı ve daha doğrusu faiz nisbetlerindeki tahdidi kaldırdı.

Bununla beraber faizle para ikrazının menî bankaların inkişafını tamamiyle önliyememiştir. 12. asra doğru İtalya'da bankalar kuruldu. Bidayette pek az muamele yaptılar. Bu devirde bankerlerin ekserisi aynı zamanda tüccar olduklarından kendilerine tevdi edilen sermayeleri ekseriyetle kendi ticari işlerinde kullanıyorlardı. Bazı tehlikeli ticari muameleler 14. asırda birçok İtalyan bankalarını iflâsa sevk etmiştir.

Ortaçağ bankacılığı, kelimenin modern mânası ile bir kredi yaratmakla beraber, rehin üzerine ikraz muamelesi yapıyordu. Bilhassa madenî paranın nadir bulunduğu devirlerde bir mahalden diğer mahale ayne para naklini önlemek suretiyle ticarete mühim faydaları dokunuyordu. Bankalar tevdiat kabul ettiği zaman mudiye muayyen bir meblâğın alacaklısı olduğuna dair müteaddid kısma ayrılan bir makbuz veriyorlardı. Bu makbuz senetleri nama muharrer olmakla beraber üçüncü şahıslara devr ve nakli mümkün idi. Ortaçağın sonlarına doğru bunlar kullanılmağa başlanmıştır. Modern bankaların bonknotlarına bazı noktalardan müşabehet ve münasebetleri olan bu makbuzlar hamillerine tediyeleri mümkün olmadığı gibi yuvarlak rakkamı da ihtiva etmediklerinden banknotlar gibi hizmet ifa edemiyorlardı.

Buna mukabil mahsup muamelelerinin ortaçağda fazla inkişaf ettiği görülmektedir. İki tacir aynı bankanın müşterisi ol-

dukları takdirde, alıcı kendi hesabının borçlandırılmasına mukabil, satıcının hesabının alacaklandırılmasına emir veriyordu. Bilhassa pazar ve panayırlarda birçok tediyeler mahsuplaşmak suretiyle cereyan etmekte idi.

Bununla beraber, ortaçağda kredi hususunda tahakkuk ettirilen en büyük terakki poliçenin keşfi ile olmuştur. Poliçe madenî paraların naklini büyük mikyasta önlemekle ticarete çok büyük faide ve hizmeti dokunmuştur.

III — Yeni zamanlarda kredi :

15. asrın sonu ve 16. asırda Avrupa'nın ekonomik bünyesinde derin değişiklikler husule gelmiştir.

Amarikanın keşfi, yeni altın ve gümüş madenlerinin işlenilmesini mümkün kıldı. Kıymetli madenlerin fazla istihsalı neticesi olarak eşya fiatları fevkalâde yükseldi.

Aynı devirde İngiliz, Fransız, İspanyol ve Portekiz gemicileri Hindistan, Kanada, Afrika sahilleri ve Cenubî Amerika'da deniz ticaretinde büyük bir inkişaf meydana getirdiler. Fiatların tereffüü ve mübadelelerin inkişafı, tediyeleri mühim miktarda fazlalaştırılmıştır.. Diğer taraftan ticaretin genişlemesi kredinin de buna muvazi olarak yükselmesini zarûri kılıyor ve bankaların rolü artıyordu.

Bu sıralarda hükûmetlerin paraya ihtiyaçları da önem kazanmıştır. Derebeyliğin inhitatı merkezî hükûmetlerin otoritesini arttırdığından yeni vazifeleri için mühim malî membalara ihtiyaçları oluyordu. Bu yüzden umumî ve hususi mahiyetteki kredi muameleleri aynı zamanda inkişaf etmiştir.

Kezalik bu devrede büyük hususi bankalar kurulmuştur. 15. asırda Floransada (Les Medicis) Medici ailesi papahğın resmî bankerleri idiler. Dinî makamlar tarafından itiraza uğramadan % 10, 20 faizle para ikrazına muvaffak oldular. Servet ve nüfuzları sayesinde siyasi mücadelelerin hekemi ve şehrin hâkimi oldular.

16. asırda Almanya'da bidayette tüccar olan (Les Fugger) Fukker ailesi büyük bir refaha kavuştular. 1510 yılına doğru şöhretleri o kadar arttı ki birçok tüccar-

lar kendiliklerinden rızaları ile paralarını onlara tevdi ettiler. Bu suretle tedricen ticarethaneleri büyük bir iş bankası haline geldi. Birinci derecede bir ticaret merkezi ve faal liman olan Anvers'e yerleştiler. Buradaki birinci derecede müesseselerle alâka tesis ettiler. Büyük bir servet iktisab ettiler. Fakat 1560 yılından itibaren ikinci Filip'in mühim miktardaki borçlarını ödemesi yüzünden varlıkları azaldı ve 16. asrın sonunda tamamıyla çöktüler. Diğer birçok bankalar da 16. asrın sonlarında hükümetlere ikraz ettikleri mühim miktardaki meblâğları tahsil edememeleri ve yaptıkları zararlı ticari muameleler yüzünden mahvoldular.

Bu hal sırf para ticareti ile meşkul olmak üzere yeni kredi müesseseleri kurulmasını intac etmiştir. Bu müesseseler (Banque de Veniz) ve Cenovada (Saint Georges) gibi umumî bankalar ve bank Amisterdam gibi belediyenin garantisi altında hususî şirket şeklinde teessüs etmiştir. Bidayette bu bankaların esas gayeleri kredi muameleleri yapmak değildi. Tevdiat kabul etmek, mahsup muameleleri yapmak ve ticaret için kuvvetli ve müstakar bir para temini idi.

Amerika madenlerinin işletilmesi, para istikrarını sağlamıştır. Pahalı madenlerin kıymeti, Amerika'dan Avrupa'ya mühim miktarda gümüş sevkedilmesi dolayısıyla ani olarak sukut etti. Diğer taraftan hükümdarlar ekseriyetle paraların ağırlığını ve ayarını azaltıp çoğaltıklarından para mubadele fiatları daima değişiyor ve ticaret için büyük sıkıntıyı mucip oluyordu.

Para istikrarsızlığının mahzurlarını gidermek için bankalar maddî kıymeti olmayan ve fakat muayyen bir kıymetli madenin ağırlığını temsil eden kayıt ve hesap parasını tesis ettiler. Bu suretle işira kuvveti sabit kalıyordu. Bankalar müşterilerine bu ideal para üzerinden hesap açıyorlardı. Bankalar müşterilerinden altın ve gümüş kabul ettikleri zaman hesaplarını matluplandırıyor, onlar namına tediye yaptıkları zaman da hesaplarını borçlandırıyorlardı. Bankaların aktifleri, altın veya gümüş veya yahutta hesaplarındaki bu kıymetli madenleri temsil eden kayıt parasından mütevellit alacaklarından tereküb ettiği için

para sarsıntılarında korkulmuyordu. Amisterdam bankası müssislerinin Adam Smith'in (Milletlerin zenginliği) Kitabında esaslarını kaydettiği fikirlerden müphem oldukları anlaşılmatadır. 1609 senesinden evvel büyük miktarda yeni paralara nazaran kıymetleri takriben % 9 aşağı kıymeti haiz aşınmış ve ayarı düşük ecnebi paralar derhal ihraç veya eritilerek ayarları pa'nın her tarafından Amisterdam'a akıyordu. Piyasaya yeni çıkarılan ayarı tam paralar derhal ihraç veya eritilerek ayarları düşürüldüğünden tacirler poliçelerini sağlam para ile ödemek imkânına malik olamıyorlardı.

Bu yüzden bu gibi poliçelerin kıymetleri dahi müteaddit hüküm vazedilmiş olmasına rağmen gayri muayyen kalıyordu. Bu müşkilât ve mahzurları gidermek için 1609 da Amisterdamda belediyenin de kefaleti altında bir banka tesis edildi. Bu banka ecnebi paraları, aşınmış ve ayarı düşük paraları baskı ve diğer masrafları tenzil ederek safi kalan bakiye parayı müşterileri leyhine kredi açıyordu. Bu krediye banka parası adı verildi. Madenî paranın ağırlığını temsil etmekte olan bu para daima aynı kıymeti muhafaza ediyordu. Aynı zamanda Amisterdam üzerine çekilmiş ve bu piyasada tedavül eden 600 florinden fazla poliçelerin de banka parası ile ödenmesi kararlaştırıldı.

Bu hal poliçe kıymetlerine olan itimatsızlığı ortadan kaldırdı. Bu usul neticesinde, bütün tüccarlar ecnebi memleketlerden gelen poliçelerini ödemek için bankada birer hesap açmak mecburiyetinde kaldılar. Bu muamelelerin inkişafı banka parasının talebine sebebiyet verdi. Amisterdam bankası bu suretle poliçe ticareti inhisarını eline aldı. Bundan başka altın ve gümüş külçesi alıp satıyordu. 17. asrın sonuna kadar pek az kredi muamelesi yaptı. Kısa vade ile Şarkî Hint kumpanyasına ve Amisterdam şehrine avans vermekle iktifa etti. 18. asrın başında külçe üzerine hususî şahıslara avans vermeye ve bu avansları temsil eden kâğıt paralar ikraza başladı. Müstakrizler bankadan madenî para yerine tediye sırasında merhun madenî paranın geri verilmesi hakkını veren bir vesika alıyorlardı. Bu vesikalar bugünkü mânası

ile banknot gibi tedavül etmiyor idi ise de borsada alınıp satılıyordu ve bu suretle müstakrizler madenî para elde ediyorlardı.

Amsterdam bankasının muameleleri 17. asrın sonuna kadar müsait cereyan etti. Fakat bu sırada Hollânda hükûmeti İngiltereye karşı harbi devam ettirebilmek için bankadan mühim miktarda avans istedi, bankanın malik olduğu ve ihrac ettiği banknotlar karşılığında rehin aldığı altun külçelerinden mühim bir kısmını zaptetti. Bu gasp bankayı felâkete ve infisahâ sürükledi.

Diğer büyük bir tevdiat ve mahsup bankası olan Hanburg Bankası 17. asrın iptidasını teessüs etti. Bu müssese (Marc-Banco) Mark Banko namı ile ihdas ettiği beynelmil karakteri taşıyan bir para sayesinde ticarete büyük hizmetler ifa etmiştir.

Mark Banko, hiçbir zaman basılmamış olan muayyen ve değişmez bir ağırlıkta gümüş madenini temsil ediyordu. Bu para iki asır kadar bir müddet banka müşterileri arasında hesap parası vazifesini görmüş-tür.

17 ve 18. asırlarda kredi muamelelerinde büyük terakkiler meydana geldi. Bu devrede bankalar poliçeleri sürat ve kolaylıkla iskonto ederek para vazifesini gören banknotlar ihraç ettiler.

Poliçeler ciro ile kabili nakil olduğu zaman iskonto muamelesi yapılmaya başlandı. Yani senet üzerine yeni alacakdevr ve havalesine ait pek uzun formaliteler bertaraf edilmiş oldu. O vakittenberi tüccarlar sattıkları mal bedeline mukabil borçluları üzerine çektikleri poliçeleri bankalara satmaya başlamışlardır. Poliçelerin iskontosu sayesinde, poliçe iki yer arasında bir tediyeye ve nakil vasitasından başka bir kredi vasıtası da oluyordu. Bu devrede bankaların ihrac ettikleri banknotlar bir mubadele vasıtası olmaya başlamıştır. Para istikrazsızlığından şikâyetçi olan halk sık sık yeniden darphanede eritilip basılmaya mahkûm olan ayarı bozuk madenî paralar yerine her zaman muayyen bir ağırlıkta madenî parayı temsil eden banknotu tercihen kabul ediyordu. Bankalar da

madenî para ikraz edecekleri yerde ihraç ettikleri banknotlara kredi muamelesi yapmağı faydalı buldular. Müstakrizler, bankalar itimad telkin ettiği müddetçe bu banknotları memnuniyetle kabul ediyorlardı. Çünkü bu banknotlar borçlarını ödeyebiliyor ve madenî paralarla mubadele edilebiliyordu.

Bu banknotların hepsi birgen bankalara ibraz edilip mukabillerinde madenî para istenilmediğinden, bankalar kasalarından mevcut madenî paralardan fazla banknot ihraç edebiliyorlardı. Bu suretle karşılıksız banknot ihracı suretiyle kredi imkânları çoğaldı.

Bazı memleketlerde bilhassa İşkoçyada banknot ihracı bankaların tevdiatlarını kullanmalarına takatdüm etmiştir. İngiliz ekonomistlerinden Bogenht bu hâdiseyi şu suretle izah ediyor: Tevdiatın teessüsü mudi tarafından bankaya itimad gösterilmesine bağlıdır. Halbuki kredi alan müstakrizin, bankadan nakdi para yerine banknot alması için fiili bir teşebbüse geçmesine lüzum yoktur. Tevdiatta insiyatif halkta yani mudilerde olduğu halde banknot ihracında insiyatif bankalardadır. Bununla beraber, İşkoçyada geçen hâdiselerden umumî neticeler çıkarmak doğru değildir. Bidayette, umumiyetle tevdiat karşılığında banknot ihraç edildiği muhakkaktır.

İlk banknotlar hamillerine muayyen altın veya gümüş istemek hakkını veren birer makbuz mahiyetinde idi. Tedricen yuvarlak rakamlı olarak ihdas edilen makbuzlar elden ele kabili nakil ve bir tediyeye ve kredi vasıtası olmak vasıf ve mahiyetini iktisab etti. Bankalar pek geç olarak kendilerine kaynak temini için banknot ihracına başlamışlardır.

Fransa'da ilk banknot ihracı gayet ağır bir iflâs ile neticelenmiştir. İşkoçya'lı maliyeci Law 1716 da Fransada ilk emisyon bankasını kurmuştur. Law Avrupa'da birçok memleketlerde bilhassa Amsterdam bankası ve İngiltere bankalarında çalıştıktan sonra Fransa'da böyle bir müessese kurulması projesini tasarladı.

XIV. Luyi'nin ölümü ile devlet maliyesi müşkül duruma düşmüştü. Law böyle bir müessesenin kurulması ile devlet

maliyesinin düzeleceğini iddia ediyordu. Bu suretle 1716 da devletten emisyon bankasının kurulmasına müsaade istihsal etti.

Law'ın esas fikri ve nazariyesi şu idi : Paranın bolluğu ve tedavülünün sür'ati refah ve saadetin âmildir. Bundan da kâğıt paranın madenî paraya faikiyeti anlaşılır. Zira ticarî faaliyeti teşvik için ihtiyaç hissedilen miktarda para temini kabil-dir.

Bidayette, itimat telkin için merkez bankasının kâfi miktarda madenî para ihtiyatı bulunması zaruridir. Fakat halk kâğıt para kullanmasını itiyat halinde getirdikten sonra karşılığını talep etmeyeceğinden kâğıt paranın piyasada fazla bir tehlike arz etmeden ticarî mubadelelerin ihtiyacı gösterdiği miktarda, kasalardaki madenî para mevcuduna bakmadan, çoğaltılabilecektir.

Law ihrac edilen banknotların banka kasalarındaki madenî para mevcudunun muayyen nisbetine bağlı olması lâzım geldiğini düşünmüyordu. Law'ın kurduğu (La Banque Central) ismindeki Merkez bankası bir müddet Fransız iktisadi hayatında müsbet ve hayırlı tesirler bırakmıştır. Merkez Bankası iskonto muameleleri karşılığında banknot ihrac ediyordu. İhrac ettiği banknotlar sayesinde piyasada para bolluğundan faiz nisbetleri pek ziyade düşmüştür. O vakte kadar % 25, 30 arasında olan faiz nisbetleri % 5 e kadar inmiştir. Banknotlar her yerde kabul ediliyordu. Zira bu banknotlar banka tarafından madenî para ile tediye ediliyordu. Kâğıt paraların madenî paralar gibi ayarlarının ve ağırlıklarının düşürülmesi mümkün olmadığından fiat temevvüpleri olmuyor ve madenî paralara nazaran prim dahi yapıyordu.

Fakat Law bu kadarla iktifa etmiyerek tevzi ettiği kredilerle iktisadî hayatı tahrik eden büyük müesseselerin kurulmasını istedi. Hükûmetin borçlarını ödemeyi kabul etti. Ağustos 1717 de (La Compagnie de Missis'ipi) ve la Compagnie d'occident namı ile iki müessese kurdu. Bu şirketlerin mevzu ve gayesi Fransız müstemlekeleri ile ticaret yapmak idi.

Mayıs 1719 da Garp kumpanyası diğer şirketlerle birleşerek (La Compagnie

des Indes) ismini aldı. Bu şirket Fransız müstemlekeleri ile ticaret yapmak inhisarını ve para basma müsaadesini elde etti. Biraz sonra hükûmete senevi muayyen bir vergi mukabilinde bazı vasıtalı vergilerin tahsili hak ve imtiyazını aldı.

Bu suretle Hindistan kumpanyası geniş bir müessese haline gelmişti. Bu kumpanya yaptığı muameleleri ile bankayı ve Law sistemini çökmeğe sürüklüyordu.

Kumpanya yeni vazifeleri için muazam paralara ihtiyaç hissettiğinden sermayesini ölçsüz ve ihtiyatsızca arttırıyordu. Merkez bankası bu kumpanyanın yeni tahvillerinin satışını kolaylaştırmak için eski tahviller üzerine avans verdiği gibi tahvillerin fiyatını korumak için de kendi hesabına piyasadan tahvil satın alıyordu. Bunun için de devamlı suretle banknot ihrac ediyordu. Piyasada bu suretle karşılıksız banknot miktarının artışı enflasyonu teşvik ve intac etti. Hint kumpanyasına ait tahvillerin kıymeti bidayette hakiki kıymetlerine nazaran fevkalâde yükseldi. Ocak 1720 de itibarî kıymeti 500 frank olan tahvillerin kıymeti 18.000 frank'a yükseldi.

Law'ın, Hint kumpanyasına yaptığı emisyonun muvaffak olmasından cür'et bularak o vakte göre bir milyar gibi mühim bir yekûn tutan devlet borçlarını da emisyonla itfa etmeye kalkışması enflasyonu tacil ve teşvik etmiştir. Ekim/1717 de devlet borçları senet hamillerinin arzularına göre Hint kumpanyası tarafından ödenmiş veya bu kumpanyanın yeni hisse senetleriyle karşılanmak suretiyle ortadan kaldırılmıştır. Hazine kumpanyaya nakil ettiği bu borçlarına mukabil % 2,5 gibi az bir faiz vermeyi taahhüd etmiştir.

Hint kumpanyası lüzumlu tediyelerini karşılamak üzere 1,5 milyarlık yeni hisse senedi piyasaya çıkardı. Bu hisse senetleri tamamıyla satıldıktan başka evvelce hisse senedi almış olanlar da karşılıklarını Banque Royal den aldıkları avanslarla temin etmişlerdi. Esasen böyle geniş bir ameliyede bu tedbire başvurulmadan para bulunamayacağı da ta'bi idi. Bu suretle umumi borçları itfa edilmiş ve fakat kâğıt para mevcudu da ölçsüz bir şekilde çoğaltılmıştı. 1719 yılında piyasada tedavül eden kâğıt pa-

ranın mecmuu 1 milyar 128 milyona çıktı. Bu kadar kâğıt paranın karşılığı ancak ticarî senet ve madenî para olmak üzere 205 milyon idi. Aradaki farkı Hint kumpanyasının hisse senetleri teşkil ediyordu. Bunların kıymetleri kontrolsüz ve ölçüsüz bir spekülasyon ile sun'î olarak yüksek tutuluyordu.

Bu suretle yapılan spekülasyonun uzun müddet devam edemeyeceği tabii idi. Ocak 1720 de başhyan fiat tenezülü bu sistemin inhitatını gösterdi. Halkın bankaya olan emniyet ve itimadı sarsıldı. Birçok banknot hamilleri paralarının ödenmesi için bankaya müracaat ettiler. Haziran 1720 de banknot hamillerinin endişesi panik halini aldı. En nihayet 17 Temmuz 1720 de birçok ölü ve yaralıları meydana veren kanlı nümayiş ve karışıklıkları müteakip banka tediyatı kesmeğe mecbur oldu. Bu hâdi-

sedem sonra banknotlar kıymetlerini tamamiyle kaybettiler. Halk, karşılığı olmayan bir banknotu kabul etmediğinden banka iflâs etti. Law da perişan bir halde ecnebi memlekete kaçtı.

Law'ın tecrübe ve teşebbüsü bu suretle büyük bir felâketle neticelendi. İskoçya'lı maliyeci piyasaya ihraç olunacak banknotların mübadele ihtiyacına uygun olması ve kâğıt paranın ölçüsüz arttırılması refah ve saadeti değil paranın sükûtuna meydan vererek tasarruf erbabının mahvolmasına sebebiyet vereceği esas prensibini nazarı dikkate almadı, Law'ın bu teşebbüsü o kadar fena hâtıralar bırakmıştır ki 18 inci asrın büyük bir kısmında Fransa, da Merkez Bankasının yeniden kurulması inkânsız olmuştur..

Sonu Var

İKTİSAT ve MALİYE

AYLIK MECMUA

Bahçekapı, Vakıf İşhanı, Kat 3, No. 17

Tel : 27402

Sayı 125, Yıllık abone 15 Lira, (Dış memleketler 20 lira)

Abone bedelleri Türkiye İş Bankası İstanbul Yenicami Şubesindeki 17591 veya Türk Ticaret Bankası İstanbul Şubesindeki 4924 numaralı hesaplarımıza havale suretile gönderilir.

OKUYUCULARIMIZA TAVSİYE EDERİZ

Bankacılıkta Risk Meselesi

I

Banque et Problèmes Bancaires'den

«Pierre CAUBOU»den

Çeviren : Memduh GÜPÜOĞLU

Risk bütün banka muamelelerine hâkim olan unsurdur.

M. Oudot'nun gayet isabetli bir şekilde ifade ettiği gibi, onu hakkile tanımak bir banka idarecisinin belli başlı meziyetlerinden biridir. Bankacılığı «risk endüstrisi» diye tarif edenler de vardır.

Her işte bir risk hissesi bulunduğu, bunun yalnız bankacılığa ait bir husus olmayıp tüccar ve sanayici için de aynı şeyin vârit olduğu söylenebilir. Her ne kadar bunu inkâr etmiyorsak da, aşağıda izah edilecek sebeplerle, bu noktanın tüccar ve sanayici bakımından banka için olduğu nisbette ehemmiyetli bulunmadığına kanımız :

Bir kerre bankadaki kâr nisbeti ticaret ve sanayidekinden çok daha düşüktür ve binnetice bankanın muvaffakiyetsiz bir tek muamelesi bir sürü kârlı muamelelerden temin edilen istifadeyi bir çırpıda silip süpürebilir. Sonra bankacının takabbül ettiği her bir riskin tutarı tüccarın ve sanayicinininkine nazaran çok daha yüksek meblâğlara vâsıl olur. Nihayet banka ekseriya müşterisinin umumiyetle vâdesiz olarak yatırılmış parası ile çalışır ki bu onun için çok mühim ve önceden tahmin ve takdiri güç bir risk doğurur: Mevduatın çekilmesi riski. Tabiidir ki tüccar da ödünç aldığı sermayelere çalışabilir, fakat bu sermayeler uzun vâdelidir ve vâdeleri de malûmdur, binaenaleyh bankada olduğu gibi bilinmeyen bir zamanda sermayenin çekilmesi tehlikesi yoktur.

**

Tabii (normal) ve gayri tabii olmak üzere iki çeşit risk vardır ve ikisi arasında bir hattı fâsıl koymak da kolayca mümkündür. Nazarı olarak denilebilir ki şa-

yet bankacılık ilminin bütün kaide ve nizamlarına riayet edilmişse risk tabii, aksi halde gayri tabiidir. İşin fena tarafı şurada ki bu kaidelerde hesabî bir kat'iyet yoktur ve bankacının hesabını yaparken istinat ettiği takdir unsurları dahi hata ile mualleldirler. Bu kaidelere riayet edilmediği hallerde risk gayri tabiidir demistik. Meselâ bir banka pasifini teşkil eden unsurların temin ettiği imkânlar dahilinde müşterilerine açık krediler verdiği zaman umumî risk normal halde demektir, şayet bu kredilerin tutarı bu imkânları geçerse risk anormal olmuş olur. Aynı banka bir müşteriye lâyık olduğu miktar nisbetinde açık kredi verirse ferdi risk normaldir; açık kredinin tutarı müşterinin ödeme kabiliyeti ile mütenasip değilse bu takdirde risk gayri tabii olur.

Normal riskleri ancak en ciddi surette idare edilen bankaların deruhte ettiklerini sanmak yanlış; ahval ve şerait onları dahi ekseriya gayri tabii risklere katlanmağa mecbur eder. Fakat hemen ilâve edelim ki bu bir istisnadır ve mesuliyetlerini müdrik bir banka idarecisi bu çeşit risklerden mümkün olduğu nisbette kaçınır.

İster başlangıçta yapılan bir takdir hatası dolayısıyla, ister muamelenin cereyanı sırasında evvelden tahmini mümkün olmayan hâdiselerin bir kısım âmilleri değiştirmesi sebebiyle olsun normal bir risk ihtiva eden bir muamele pekâlâ zararla necelenebilir. Aynı şekilde gayri tabii bir risk her zaman zarar tevliit etmeyebilir.

Mamafih banka için bu her zaman büyük bir tehlike olarak kalmakta devam eder; gayri tabii riskler ihtiva eden muameleler yaparak ekseriya risk mefhumunu kaybeder ve böylece tesadüfi muame-

lelere sürüklenir ki bu da günün birinde kendisini ehemmiyetli zararlara duçar eder.

*
**

Başka bir bakımdan riskleri üç kısma ayırmak mümkündür : Umumî riskler, meslekî riskler ve ferdi riskler.

Umumî risk muayyen kategoriler halinde tasnif edilebilen muamelelerin muhassalasıdır, borçluların, iskontoların umumî yekûnundan mütehassıl umumî risk gibi bu risklerin yekûnu bankanın toptan riskini ifade eder.

Meslekî risk bankanın meslek branşları itibariyle tasnif edilmiş her nevi muamelelerinden mütevellit bütün riskleri ihtiva eder. Bankanın, mensucat sanayiinde yekûn itibarile meselâ 50 milyonluk riski şu şekilde dağılmış olabilir : 30 milyon iskontodan mütevellit belli başlı taahhütler, 10 milyonu akseptasyon yolu ile girilen taahhütler ve 10 milyonu da açık krediler.

Ferdi risk her bir muameleden mütevellit risktir. Her müşterinin ödeme kabiliyetine bağlıdır ve banka mümkün olduğu kadar hakikate yakın şekilde bu ödeme kabiliyetini tâyine çalışır. Unsurlarının bankanın vaziyeti içinde yer aldığına bakılarak umumî riskin dahilî olduğu söylenebilir; halbuki esas unsuru müşterinin ödeme kabiliyeti olan ferdi risk haricidir.

Gayri tabii bir umumî riskin bankayı hezimetle sürüklemesi mümkündür. Halbuki risk ferdi olduğu takdirde her zaman böyle olmayabilir. Her zaman dedik, zira bu kaidenin de istisnaları vardır ve çok fazla kredi almış bir tek müşterinin borcunu ödeyememesinin orta çaptaki bankaları müşkül vaziyetlerde bıraktığı çok defa vakidir.

Bir bankanın deruhte edebileceği umumî risklerin tâyin ve tesbiti Umum Müdürlüğün ve idare meclisinin işidir. Halbuki bir kısım ferdi risklerin tâyin ve tesbiti işini Umum Müdürlük ve idare meclisi yüksek kademedeki memurlara bırakabilirler.

İskonto muameleleri için idare meclisi veya Umum Müdürlük azamî limiti tâyin eder, Müdürler de her müşteri için bir

iskonto kredisi haddi tesbit ederler ve bu had dahilinde kalmak şartile servis şefleri getirilen senedi tetkik ederek muhatap imzalarının kabule şayan olup olmadığına göre senetleri kabul veya reddederler.

Şimdi bankaların bu risklerin her birinin şümülünü nasıl tâyin ettiklerini inceleyeceğiz.

a) Umumî riskler :

Bir banka deruhte edeceği risklerin umumî yekûnunu tâyin için; derpiş olunan zaman zarfında işlerin ne vaziyet aldığı ve bunu değiştirecek âmillerin neler olabileceğini mümkün olduğu kadar emniyetle bilmek zorundadır. Günün birinde bu muameleler dolayisiyle umulmayan bir zamanda ne miktar para ödemek icabedeceğini bilmek lâzımdır. Bu iş için bankanın Malî Tetkikat Servisi istatistik malumatları istifade edecektir. Hattâ diyebilirim ki her memleket için veyahut da sadece alâkadar olduğu memleketler için bu nevi etüdler hazırlanmalıdır. Tedvüldeki banknotların seyrine, iskonto para hadinin tahavvülüne, umumî malî vaziyete ve tedavül bankası tarafından iskonto edilen senetlerin hacmine bakarak nakil vaziyeti hakkında netice çıkarmalı; kömür ve maden istihsali, yüklenen vagon adedi, işsiz sayısı, iflâslar gibi müş'irelerden istifade ile millî sanayinin belli başlı kollarındaki istihsal seyrini takip ederek umumî iktisadî faaliyet hakkında fikir vermeli; ithalât ve ihracat hacim ve kıymetlerini ve bunların muhtelif memleketler arasındaki tevezzüüne bakarak dış ticaretin inkişaf seyrini göstermeli; borsada fiat tenevvüçlerini, muamele gören esham ve tahvil adedini, borsada kayıtlı esham ve tahvilât kıymetinin umumî yekûnunu, toptan eşya fiatları ile maliyet fiatları ve hayat pahalılığının seyrini göz önünde tutarak menkûl kıymetler piyasasının ne durumda olduğunu izah etmeli ve bütçeyi tetkik ederek de Devlet maliyesinin durumunu tebarüz ettirmelidir. Bu istatistikler belli başlı iptidai maddelere, bunların istihsal, fiat, stok ve istihlâk durumlarına göre hazırlanmalıdır. Konjoktür hakkında bilgi edinmek ancak bu suretle mümkün olur. Harpten evvel Alman ve Amerikan ban-

kaları bu mevzuda çok dikkate değer vesikalar yayımlıyorlardı, Fransa'da da Banque Nationale Pour le Commerce et l'Industrie bir bülten neşrediyor ve bunda yukarıda bahsettiğimiz malûmatı grafiklerle gösteriyordu. Maziye taallük eden bu rakkamlardan işlerin hali hazırdaki umumî istikâmeti, bir memleketin iktisadî vaziyeti ve bir mevaddi iptidaiye piyasasının tekâmülü hakkında hükümler çıkarılabilir. Meselâ, istatistikler bakır sarfiyatının senelerden beri azalan bir seyirle devam etmesine rağmen istihsalın arttığını, stokların çoğaldığını ve fiatların düşüğünü gösteriyorsa bundan bakır piyasasının fevkalâde tehlikeli olduğu, şayet elde varsa bakır madenlerine müteallik esham ve tahvilâtı satmak lâzımgeldiği bedahatle anlaşılır. Bu gibi hallerde stokları mevcut olmayan veya bu stoklar üzerinde mühim miktarda zararlara duçar olmamış bulunan işleri arayıp bulmak lâzımdır. İşler görünürde fevkalâde iyi gidiyor gibi olduğu halde bütün mevaddi iptidaiye piyasaları bu durumda iseler doğruca bir buhrana gidildiği ilk akla gelen şeydir.

Fransa'da bankalara çok dikkate şayan ve kıymetli malûmat verebilecek bir Konjonktür Enstitüsü kurulmuş bulunuyor.

Umumî riski tetkik edebilmek için her bankada, iskonto, açık kredi, tahvil üzerine avans v.s. gibi her çeşit muameleden hâsıl olabilecek zararın yüzdesini gösterecek istatistikler tanzim edilmek lâzımdır. Keza ödenmeyen senetlerin gayet dakik bir istatistiği de tutulmalıdır. Bir kısım büyük bankalarda bu istatistik mesleğe göre tasnifi olarak bile tutulur. Şüphesiz eğer bu istatistik iyice düşünümlü taşımlar olarak yapılır, meslek listeleri iyi tanzim edilir - ki bu teknik bakımdan bir hayli güçtür - ve bankanın da muamele hacmi çok yüksek olursa bu tablo işlerin seyri ve her endüstri branşının tevcih edileceği istikâmet bakımından birinci derecede kıymeti haiz bir vesika vazifesi görür.

b) Meslekî riskler :

Her banka bu riskleri dikkatle takibe mecburdur; filhakika muayyen bir sanayi

branşına, bilhassa diğerlerine nazaran daha fazla tesadüflerin tesirine maruz bulunan bir sanayi branşına fazla bağlanmak pek te tedbirli bir hareket olmaz. Banka, risklerini mümkün olduğu kadar fazla çeşitli meslekler arasında taksim etmelidir. Bu politikayı iyi yürütebilmek için bunun unsurlarını tanımak ve binnetice her meslek için ve iskonto, avans, kambiyo gibi her cins muamele için girişilen taahhütlerin neler olduğunu bilmek lâzımdır. Aynı şekilde bankanın bu meslekler için vaki bilvasıta taahhütlerinden de malûmattar olmak icabeder. Bilvasıta taahhütler tâbirinden senetleri kabul edenlerin giriştikleri taahhütleri kastediyoruz. Her ayın rakamlarının evvelki aylarla, hattâ geçmiş senelerle mukayesesi banka idarecilerine bu bakımdan kıymetli bilgiler temin edecektir.

Birçok yabancı bankalar bilançolarında meslekî risklerinin yüzdesini neşrederler. Bu bütün dünya bankaları tarafından nümine olarak alınması lâzım güzel bir usuldür.

Keza meslekler itibarile iflâsları gösteren bir tablo tanzimi de gayet faydalı olurdu. Bu istatistik maalesef alâkalı idare tarafından o kadar geç neşredilmektedir ki pratik bakımdan bütün kıymetini kaybediyor denilebilir.

Bankalarda bu mevzularda elde edilen bütün malûmat bir yerde toplanabilseydi gerek umumî gerek hususî yönden gayet faydalı olabilecek birinci derecede ehemmiyeti haiz iktisadî istatistik vesikaları meydana gelmiş olurdu.

Umumî bakımdan bu rakamlar her sanayi şubesinin banker taahhütlerini toptan bilmek ve taahhütlerinin aylar ve seneler itibarile tekâmül seyrini takip etmeğe yarar. Böylece bankaların kredilerini daha müessir şekilde sevkü idare etmeye yardım edecek çok kıymetli malûmat elde edilmiş olur. Filhakika bu sâyede her sanayi şubesinin bankalardan istikraz ettiği mebalîğ ile muamele hacmi, satışları ve taallük ettiği piyasanın vaziyetini mukayese etmek ve imkânlarına nazaran fazla borçlanmış olup olmadığı veya bilâkis geleceğine bakılarak bankalardan tehlikesizce daha bir miktar kredi temin edebilip edemeyeceği

neticesini çıkarmak mümkündür. Böyle bir sistem işleyebilse idi buhrandan çok zarar görmüş meselâ elmasçılar ve ayakkabıcılar gibi bir kısım teşebbüslerin kredi mekanizmasını ziyadesile sulistimâl etmiş oldukları kolayca görülerek bu krediler zamanında kısılacak ve dışarı oldukları felâket belki de önlenecekti.

Hususi bakımdan ise risklerin bu şekilde temerküzü teker teker her müessesenin bankalara karşı girişikleri taahhütleri takibe imkân verir.

İki harp arası devrin müteaddit buhranları göstermiştir ki müşkülâta maruz kalan birçok büyük şirketler müteaddit bankalara karşı ehemmiyetli miktarları bulan taahhütlere girmişler ve denebilir ki idarecilerinin megalomanisi yüzünden bu çeşit çok kolay kredi şekline iltifat etmişlerdir.

Halbuki böyle bir risk santralizasyonu yapılmış olsa idi bankalar sermayelerini ikraz etmeden önce bu temerküzü yapan teşkilâtın o müessesenin daha evvel yapmış olduğu istikrazların tutarını öğrenebilecekler ve kendilerine bildirilecek rakam karşısında muhtemeldir ki yeni muamelelere girmeye çekineceklerdi. Burada istatistiğin banka istihbaratında oynayabileceği rolün başka bir cephesini daha görmüş oluyoruz. Birkaç sene evvel bu risk santralinin Bankacılar Sendikası Birliğinde veya Banque de France'ta tesisini teklif etmiştik. Bazı iktisatçılar bu fikirden müphem olarak Banque de France tarafından tutulacak bir borçlular defteri ihdasını istediler. Bu fikirlerin Fransa'da müthiş bir lâkaydi, hattâ bazı bankaların mukavemeti ile karşılanmış olmasına mukabil başka memleketlerde durumun hiç te böyle olmadığını burada tebarüz ettirmek lâzımdır.

c) Ferdî riskler :

Ferdî riskleri tâyin için de bankalar istatistikten faydalanırlar.

Evvelâ, açık kredi verilmesi, sermaye artışı, tahvil ihracı hallerinde olduğu gibi teşebbüsün durumu enine boyuna incelenecekse banka, teşebbüsün muamelâtının seyrini takip edebilmek için mübayaa ve satış rakamlarına, kâr nisbetine, bilançonun muhtelif kalemlerindeki değişikliklere

dair çeşitli istatistikler tanzim edecektir. Bu cins etüdlere Amerikalılar tarafından «ratio» usulü ile çok ileriye götürülmüştür. «Ratio» bilançonun muhtelif kalemleri arasındaki münasebetleri ifade eder. Müteakip birçok senelere ait bu münasebetlerin birbirleriyle mukayesesi bir teşebbüsün vaziyetinin tâyinine ve işlerin iyiye doğru gidip gitmediğini anlamaya imkân verir.

Bunlara ilâveten Amerika Birleşik Devletlerinde her sanayi şubesi için tip raporlar ve tip bilançolar hazırlanmıştır; bunlar her sanayi şubesine ait olmak üzere mümkün olduğu kadar çok adette teşebbüsün bilançoları üzerinde geniş ölçüde istatistik malûmattan faydalanılarak yapılan tetkikat sonunda meydana getirilmişlerdir. Amerika Birleşik Devletlerinde kredi etüdleri üzerinde ihtisas sahibi olan kimseler (ki bunlara creditmen denilir) bankaların risklerinin aşağıdaki nisbetler dahilinde üç esaslî âmile müstenit olduğunu tesbit etmişlerdir :

1) Şahsî âmil, bir teşebbüsü idare edenlerin bilgi, vukuf ve dürüstlüklerine dayanır ve aldığı emsal nisbeti % 40 tır.

2) Malî âmil, yani teşebbüsün malî vaziyeti, seyyaliyet nisbeti v.s., bunun da emsali keza % 40 tır.

3) Nihayet devrevî âmil, yani umumî iktisadî vaziyet ve tetkik mevzuu olan sanayi şubesinin umumî durumu, bunun emsali de % 20 dir.

Şimdi muhtelif «ratio» lar hakkında biraz malûmat verelim :

Seyyaliyet emsali denilen gayet mühim bir «ratio» vardır; seyyaliyet bir taraftan nakden mevcut ve kolayca paraya çevrilebilen aktifle diğer taraftan kısa vadeli passif kalemleri arasındaki nisbettir. Seyyaliyet emsali Fransız bankaları tarafından çok eskidenberi takip edilmektedir. Tecrübeden ve istatistikten edinilen bilgiler göstermiştir ki iyi durumdaki bir teşebbüste bu nisbet % 200 e yaklaşmak lâzımdır. Nisbet % 100 e indiği takdirde teşebbüs nakit imkânları bakımından güçlük içinde demektir. (Mamafih bir teşebbüs resmî dairelerle içinde avanslar da bul-

nacak şekilde muameleler yaptığı takdirde seyyaliyet nisbeti % 100 e düşebilir).

İkinci «ratio» aktif kalemlerinin safi hâsılası ile borçlar arasındaki nisbettir. Bu nisbet ne derece yüksek olursa teşebbüsde alacaklıları karşısında o derece kuvvetli olur, iktisadî durgunluk devresinde o nisbette mukavemetli olabilir ve sermaye çekilişlerine karşı koyabilir. Aksi halde bu nisbetin düşüklüğü teşebbüsü alacaklılarının kucağına atar.

Üçüncü «ratio» satış hâsılası rakamları ile müşteriler hesabı ve kabule arz edilen senetler rakamları arasındaki nisbettir. Bu nisbetin taallük ettiği emsal borçlarının şirkete olan borçlarını ödeme durumu hakkında bilgi verir. Yüksek bir emsal bu ödemelerin kolaylıkla yapıldığını ve stokların zahmetsizce yenilenmekte olduğunu gösterir. Nisbetin düşmesi müşteriye açılan kredilerin genişletilmiş olduğuna işaret eder.

Dördüncü «ratio» muamele hacmi ile stok emtia arasındaki nisbettir. Bu nisbetin düşük oluşu satılamamış stokların veya spekülâtif mübayaatın arttığını gösterir.

Beşinci «ratio» aktifteki safi hâsıla ile dondurulmuş kalemler arasındaki nisbettir. Bu nisbet sermayenin tamamen gayri müsmir olan kısmıdır. Bu nisbetin seneden seneye gösterdiği değişiklik teşebbüsün işte dönen sermayesi aleyhine olarak dondurulmuş kalemlerinin artıp artmadığını gösterir.

Bir teşebbüsün durumunun tetkiki için müteaddit bilançolardan elde edilen malûmata müstenit «ratio» lar şüphesiz teşebbüsün tekâmülü hakkında bilgi verirler ve bunlar evvelce zikrettiğimiz gibi Amerika Birleşik Devletlerinde mevcut olup henüz Fransa'da bulunmayan her sanayi şubesi itibariyle hazırlanmış tip bilançolarla mukayese edildikleri takdirde elde olunacak neticeler daha ziyade dikkate şayan olur.

Nihayet, şunu da tebarüz ettirelim ki, Amerika Birleşik Devletlerinde istatistikten istifade ile yapılan araştırmalar neticesinde bu «ratio» lardan her birinin nisbi ehemmiyetini tayin mümkün olmuştur. Buna göre ilk ikisinin emsali % 25, diğer ikisinin ki % 20 ve beşincisinin ki de % 10

Her «ratio» yu kendine ait emsalle zarbederek bir teşebbüsün tek ve umumi «ratio» su elde edilir.

Pariste 1 Ekim 1933 tarihinde İktisadî ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü kuruldu. Bu enstitü New-York'ta Rockefeller Vakfı tarafından emrine verilen tahsisatla faaliyetinde bulunmaktadır. Sanayi ve ticaret şubesi itibarile tip «ratio» lar listesi meydana getirirse idi bu enstitü muhakkak faydalı bir iş yapmış olurdu. Hâlen bu iş Konjonktür Enstitüsüne verilebilir.

Fransa'da bankalardaki tecrübe, Amerika'da pek de nazara alınmayan bir unsur daha meydana çıkardı; bu unsur bir teşebbüsün bankalardan temin ettiği açık kredilerin kendi muamele hacmine olan nisbetini gösteren emsaldır. Umumiyetle bir teşebbüsün açık kredilerinin muamele hacminin % 10 nu geçmemesi lâzım geldiği kabul edilir.

Bir bankacılık nazariyatçısı olan M. Fontalirand, her sanayi şubesi için istatistik malûmattan istifade ile yapılacak araştırmalar sonunda, tedavüle çıkarılan senedin vasatı ömrünü tayine yarayan standard iskonto vâdeleri tesbit edilmesini istemiştir. İskontoya getirilen bir senedin standard vâdelere nazaran tedavülde kaldığı azamî ve asgarî müddetler arasındaki değişiklikler bankaya kıymetli malûmat temin edecektir.

Şu son senelerde cereyan etmiş hâdiseler gözönünde tutulunca istatistikle risklerin tetkikinin, «ratio» ların ve muhasebenin bize hakikaten faydalı ve kat'î neticeler temin edebilmiş olup olmadıkları hakkı olarak sorulabilir. Hakikatte bu etüdüleri en ileri götürmüş olan memleketler (Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri) 1930-1934 teki buhrandan en ziyade müteassir olmuşlardır. Bu tesadüften bedbin bir netice çıkarmak doğru değildir. Amerika'da ve Almanya'daki konjonktür tablolarına bakılırsa 1929 da, hattâ daha evvel bankaların bir iktisadî buhran derpiş etmekte oldukları anlaşılır, keza birçok teşebbüslerin, imkânlarının dînunda çalıştıkları görülür. İşte istatistiklerin bize söyledikleri. O halde daha o zamandan buhranın önüne geçecek lüzumlu tedbirlerin neden alınmadığı hayretle sorulabilir. Ceva-

bı gayet basittir: Evvelâ, banka idarecileri arasında bir kısmı bütün bu kâğıt yığınlarından çıkan neticelere inanmıyorlardı, bir kısmı da inanmak istemiyor, her şeye rağmen iktisadî refah olacağı fikrinde idiler. Kaldı ki istatistikler buhran olacağını bir sene müddetle gösterdikleri halde bu buhran olmadı, daha geç patlak verdi; çünkü yeni kredilerin ilâvesile bu patlama ânu geciktirildi ve bu birçok kimselere istatistik üzerindeki çalışmanın pek büyük bir mâna ifade etmediğini düşündürdü ve hattâ vaktü zamanında temin edilmiş vesikaların tetkikinden çıkan neticelere inanan banka idarecileri için bile her taraftan haddi hesabı olmayan güçlükler meydana çıktı. Bir eski bankacı «kredi neş'e içinde ortaya çıkar, keder içinde kaybolur» demiştir.

Bunun kadar doğru bir cümle zor bulunur. Bir tüccara açık kredi vermek, sair kredi kolaylıkları göstermek hiç de zor değildir, fakat bunların ödenmesi zamanı gelince iş değişir; borçlar lüzumundan daha kısa zamanda ödettirilirse, ekseriya bu hareketle borçlunun yıkılması esbabı hâzırlanmış olur. Bankacılık makinesi manipelâlar veya düğmelerle çalışmaz; tam kapasite ile çalışmaya başladığı bir zamanda geri geri götürülmek istenirse çatırdar ve harap olmak tehlikesi gösterir. Almanya ve Amerika Birleşik Devletlerinde krediler bilâ temyiz verildi ise bunun sebebi muhtelifdir ve hattâ denilebilir ki bunların arasında bir kısmı insanların bile iradesi dışında olmuştur: bunlar 1914 harbinin sebep olduğu iktisadî hâdiselerin neticesi olarak meydana gelmişlerdir.

(Sonu var)

T.C.

ZİRAAT BANKASI

1955 Yılı

Vadeli Vadesiz Tasarruf Hesapları İkramiye Tutarı
Geçen Yıl Olduğu Gibi Şimdilik
1.500.000 Lira

Bu plânda gayrimenkulle, Ziraat âletleri çeşitli eşya ve dolgun para ikramiyeleri vardır. Her çekilişe, 150 liralık vadesiz veya 250 liralık en az üç ay vâdeli bir hesap açtırmak suretiyle iştirak edebilirsiniz. Fazla tafsilât için 491 şube ve aânslarımız emrinizdedir,

Posta Tasarruf Sandıkları

Yazan : Cenap ŞEHLER

Bir amme hizmeti olan posta işlerini dünyanın her tarafında tedvir eden devlet müesseselerinin, asıl vazifelerine ilâveten, bir takım iktisadî ve malî vazifeleri de deruhte eylemiş oldukları görülmektedir. Bu vazifelerden en mühmleri posta tasarruf sandıkları, diğeri de posta carî hesapları ve çekleridir.

Bu yazımda evvelâ posta tasarruf sandıkları hakkında malûmat vermeyi mevzu olarak ele aldık.

İktisaden çok ileri durumda olan memleketlerin hemen hepsinde sahip oldukları büyük meabî ve alâkadar ettikleri geniş halk topluluğu ile içtimâf olduğu kadar iktisadî vemalî bakımdan da devlete ve cemiyete esash faydalar sağlıyan posta tasarruf sandıkları haddizatında tasarruf sandıklarının devlet tarafından teşkil edilmiş, yani bir millî tasarruf sandığı şekliiden başka bir şey değildir. Bugün İngiltere'de, Fransa'da, Hollanda'da, Birleşik Amerika'da İsveç'te, Japonya'da Endonezya'da Mısır'da Güney Afrika Birliğinde, Tunusta, Fas'ta, Yunanistan'da da ve daha birçok memleketlerde faaliyetle bulunan posta tasarruf sandıklarının bir asra yaklaşan maziylere vardır. Bunlardan en genci bile kırk elli sene evvel kurulmuştur. Kıdemlerinin başında İngiltere, Fransa, Hollanda geldiği gibi gençler kedemesinde de Yunanistan ve Mısır bulunmaktadır.

Posta uasarruf sandıklarının inkişaf dereceleri hakkında bir fikir verebilmek için şu malûmatı vereğiz : 1950 senesi gâyesinde 13 milyon Fransız mudîi posta sandıklarına 300 milyar frank yatırmışlardı. Aynı sene Mısır'da da 80 bin mudîi posta tasarruf sandıklarına 35 milyon Mısır lirası yatırmış bulunuyorlardı.

Sermayenin pek bol. banka ve bankacılığın da fevklâde inkişaf eylemiş olduğu garp devletlerinde iş sahiplerine gösterilen bütün kolaylıklara rağmen posta tasarruf sandıklarının muvaffakiyetlele çalışabilmeleri ve daima müsbet bir gelişme seyri takip eylemeleri dikkate şayanıdır.

Posta tasarruf sandıklarının ilk tesis edildikleri İngiltere, Fransa, Hollanda gibi memleketlerde hattâ Birleşik Amerika'da tesis tarihlerinde taâsupla hükümlenilen olan liberal iktisadî doktrine ve o tarihlerde dünya istihsal ve ticaretinin başında gelen bu memleketlerdeki millî gelir ve sermaye artışı ve bankaların inkişafına rağmen, devletin ana prensiplerine aykırı gibi görünen ve âmme hizmeti gördürmek üzere tesis eylediği müessesesine, posta idaresine böyle bir vazifeyi vermesini ilk nazarda garip telâkki etmemek mümkün olmamıştır. Fakat o zamanki iktisadî gelişme ve hâdiselerin içtimâf ve idarî bünyedeki akislerini kısaca tetkik edersek, bu aynı zamanda tasarruf sandıklarının doğumuyla alâkalıdır, posta tasarruf sandıklarının mahiyet ve fonksiyonunu da daha iyi izah etmiş oluruz.

17 nci asır ortalarında başlayıp 18 inci asır ortalarına doğru inkişafını hızlandırarak alâkalandığı memleketlerin ticaret, sanayi, millî gelirlerinde cemiyetin bünye ve karakterini değiştirecek derecede akisler yapan iktisadî inkılâp işçi ve ecîr zümresinin de adeden artmasına mukabil bunların şahsî gelirlerinde de ehemmiyetli artışlar yaratmıştır. Fakat sanayi ve ticaretin gelişmesine muvazâi olarak sosyal emniyet lâyıkiyle huzlanmamış bulunduğundan ve bilhassa iş emniyetsizliği ve iz kazaları ve bugünkü mânada sosyal sigortaların ve tekaüt sigortalarının henüz emekleme dev-

resinde bulunmasından dolayı, iş hayatından herhangi bir sebeple uzaklaşmak zorunda kalan işçi ve ecirlerin «muhtaç» durumuna düşmelerinin cemiyette yaratacağı meseleler, bu zümrenin durumile alâkalanmağı icap ettirmiş; yukarıda belirttiğimiz gelir artışları ve tasarruf imkânları üzerinde çareler aramağa sevk eylemiştir.

Arzettiğimiz durum bazı din ve mefkûre adamlarını harekete geçirmiştir. Bu iyi insanlar zamanlarındaki büyük kazançları yanındaki küçük kazanç erbabının kaderi üzerinde durmak istemişler ve şu noktalara dayanarak teşebbüslerine girişmişlerdir.

1 — Tasarruf umumî olarak mütalâa edilirse, büyük olsun küçük olsun, iktisadî mânada farklı telâkki edilemezse de küçük tasarrufu hususî bir zaviyeden tetkik etmek zaruridir. Zira büyük tasarruf kâr peşinde ve plâsman aramak dâvasında olduğu halde küçük tasarruf ancak mevcudiyetini muhafaza etmek amacını gütmektedir.

2 — Küçük tasarruf şahsî alâkadar ettiği kadar cemiyeti daha derin miyasta alâkadar eder. Bu sermaye gençlikte, olgunluk çağında, çalışma gücünün en yüksek devresinde ancak ihtiyarlıkta faydalanılmak üzere toplanmış bir sermayedir. Başka bir söyleyişle istihlâki tehir edilmiş bir sermayedir. Bir işçi ve yahut esir böyle bir sermayeyi toplamamış olursa çalışmadığı ömür devresinde muhtaçlar meyanına girmiş olur ki bu da yardım beklediği ve göreceği cemiyete malî bir külfet yüklemek olur.

3 — Küçük tasarruf erbabını lüzumsuz zevklere ait ihtiyatlardan, alkol ve sefahatten ancak tasarruf korumuş olabilir. Bu suretle sıhhatin korunması, neslin beka ve sağlamlığı bakımından cemiyeti esaslı şekilde alâkadar eder.

4 — Kendi haline bırakıldığı zaman hiçbir kıymet ifade etmeyen küçük tasarruf, küçük sermaye bir araya gelince canlanır. Yeni iktisadî kıymetler yaratan büyük bir sermaye haline gelir.

İşte bu 4 maddeyi telif ile harekete ge-

çen din ve mefkûre adamları ilk tasarruf sandıklarını kurmak yoluna girmişlerdir Şahsî hiçbir menfaat gözetmeden, tamamen hasbî olarak çalışmışlar ve kısa bir zamanda gerek mudî sayısı ve gerekse temin eyledikleri sermaye bakımından azametli neticeler elde etmişlerdir. Fakat her işte olduğu gibi bunda da ihtiras, şahsî emeller belirmeye başlamış ve daha fazla kazanmak için girişilen ispeklüatif plâsman hareketleri ve bazı idaresizlikler bu teşekküllerin bünyesini ve dolayısıyla sermaye sahiplerini sarsmağa başladığından devlet mevzuu ele almak mecburiyetinde kalmıştır. Devlet, bir taraftan tasarruf sandıklarını gerek muamele ve gerekse plâsman bakımından muayyen prensiplere bağliyerek emniyet unsurları ve bazı imtiyazlarla teçhiz ederken, diğer taraftan da bu mühim mevzuu devlet olarak ele almış ve içtimai şümülünü genişletmek maksat ve gayesile kendisi de «tasarruf sandığı» olarak ortaya çıkmıştır. Devlet bu teşebbüsünü memleketin en ücra köşelerine kadar yayılmış bulunan ve hattâ bir tek memurla idare edilen merkezlerle sahip kendi posta idaresini tavsit suretiyle mükemmellem başarmıştır. Posta tasarruf sandıklarının kurulmasına karar verildiği tarihlerde, İngiltere'de, 1861 de 25 bin ve bundan 5,10 sene sonra da Fransa'da 20 bin posta merkezinin mevcudiyeti devlet teşebbüsünün muvaffakiyetinde en mühim âmillerden biri olan halkla münasebette kolaylığın sebeplerini göstermeye kâfidir.

Tasarruf sandıklarının ve posta tasarruf sandıklarının yukarda kısaca arzylettiğimiz evalüsyonlarının gerek inkişaf ve gerekse nizamlanma sıralarında bankalar tarafından birçok itirazlarla karşılandığı bir vakıadır. Bilhassa posta tasarruf sandıklarının teçhiz edildikleri bazı imtiyazlar posta idarelerinin memleket içerisine yayılmış olmaları dolayısıyla bankalara rakip olacakları iddialarile itirazların kuvvetlendiği görülmüşse de, neticede bu itirazların varit olmadığı ve posta tasarruf sandıklarının bilvasıta bankaları destekledikleri, itirazı yapan bankalar tarafından anlaşılmiş ve hattâ neticede bankalar bu gibi sandıkların açılmasını temenni etmişlerdir.

Posta tasarruf sandıklarının imtiyazları her memleketin bünyesine göre değişmektedir. İmtiyazların başında mudilere verilen Devlet garantisi başında mudilere verilen Devlet garantisi gelmektedir. Bunu da bazı vergi muafiyeti imtiyazı ile teamül üstünde faiz verilmesi ve mevduatın haciz edilmemiş gibi imtiyazlar takip eder.

**

Posta tasarruf sandıkları iddia edildikleri gibi hakikaten bir banka mıdır? Filhakika muhtelif memleketlerde banka muamelelerini nizamlayan kanunlar bankayı tarif ederken «menabi temini için halkın parasına müracaat eden» tâbirini kullanıyorlar. Evet, posta tasarruf sandığı da menabiini halkın parasından temin etmekte ve diğer bankalar gibi mevduat kabul ve reddetmektedir. Fakat posta tasarruf sandıklarının bankalara müşabih muamelesi burada hudutlanmaktadır. Evvelâ bankalar bir kâr müessesesi oldukları halde posta tasarruf sandıkları kâr amacı gütmeyenler. Saniyen bankaların iş hacmi ne olursa olsun bir kuruluş sermayeleri vardır. Halbuki posta tasarruf sandıklarının sermayeleri yoktur. Bankalar birer kredi merkezleridir ve ferdlere kredi açarlar ve krediyi okadar çeşitli hale getirmişlerdir ki herkes kendi ihtiyacına uygun bir kredi mekanizması bulabilir. Posta tasarruf sandıkları şahıslara kredi açmazlar. Bankalar birer plâsman müessesesidirler. Posta tasarruf sandıkları plâsman müessesesi değildirler.

Velhasıl bankaların yapmakda oldukları pek mütenevvi muamelelerden hiç birini yapmayan posta tasarruf sandıkları rini yapmayan posta tasarruf sandıkları, kaynaklarını ancak devlete, devlet tahvillerine veyahut buldukları memleketin iktisadi bünyesine göre azamî emniyet unsurları temin etmek kaydıla ticaret ve ziraat kredi müesseseleri sektörlerine global olarak devir ederler. Bu suretle de bankaları takviye etmiş olurlar.

Bugün dünyada mevcut posta tasarruf sandıkları teşkilât itibarile posta idarelerinin bünyelerine dahil ve şekilleri memleketine göre değişen ve bazı yerlerde hükûmî şahsiyeti haiz muhtar müesseseler tarafından yürütülmektedir. Muamelelerin neticeleri bir veya müteaddit merkezlerde toplanmaktadır. Birleşik Amerika'da posta merkezleri şahıs hesaplarını da tutmak suretiyle Avrupa sisteminin aksine bir usul takip etmektedir ki bu şekil mudie daha fazla kolaylıklar sağlamaktadır.

Kuruldukları memleketlerde cemiyete olduğu kadar devlete de kuvvetli menabi temini suretile faydası dokunan ve ticarî, ziraî sahalardaki envestisman ihtiyaçlarına da cevap verebilecek bir suplesle tesis edilebilen posta tasarruf sandıklarının memleketimizde kurulması vazifesi 2 Mart 1950 tarihli ve 5584 sayılı kanunla posta telgraf ve telefon idaresine verilmiştir. İktisadi bir kalkınma dâvasının çalışmaları içinde bulunan memleketimizde bu sandıkların tesisi memleket için faydalı bir hamle teşkil edecektir.

T İ C A R İ - M U Z A A F , M U H A S E B E B İ L G İ S İ

Yazan : HİKMET KEYMAN

Umumi Muhasebe kültürünü genişletip olgunlaştıran bu bilgi ve kültüre dayanan bir muhasebe pratiği sağlayan orijinal bir eser

Y A K I N D A Ç I K I Y O R

Banka Memurlarının Hukukî ve Cezaî Mes'uliyetleri

I

Yazan : Meharet ERDİNÇ

Bankalar memurlarının mes'uliyetlerini tetkike başlamadan evvel bu memurların hukukî durumlarını tesbit etmek faydalı olur.

«Memur», lugat mânasiyle kendisine emir olunan kimse demek olup umumiyetle yer etmiş bulunan anlayışa göre resmî bir vazife sahibi olan kimsedir.

Mevzuatımızda memurun tarifi ilk defa 788 sayılı memurin kanununda yapılmıştır.

Bu tarife göre memur «kendisine devlet hizmeti tevdi olunup sicilli mahsusunda mukayyet olarak umumî ve yahut hususi bütçelerden maaş alan kimse» dir.

Bilahara Ceza Kanunumuz bu kanun tatbikatı bakımından yukarıdaki tarife nazaran çok geniş bir tarif yapmıştır. Fakat bu tarifi hasredilmiş olduğu istisna hariçinde umumileştirmeye imkân bulunmadığına göre Devlet memuru statüsünün şumulünü bugün yine memurin kanunundaki tarife göre tesbit etmek lâzımdır.

Yeni hazırlanmakta olan Devlet personel kanununda bu mevzudan hükümler bulunacağı tabiidir.

Bankalar ise ister sermayelerinin tamamı Devlete ait olsun, isterse kısmen veya tamamen hususi sermaye ile kurulmuş bulunsun yani ister kanunu mahsusla isterse doğrudan doğruya Ticaret Kanununun hükümleri dairesinde vucut bulsunlar Devlet bütçesi ile bir alâkaları olmayıp kendi sermayeleri ile iş gören teşekküllerdir.

Binaenaleyh memurin kanununun memuru tarif ederken üzerinde ehemmiyetle durduğu «umumî veya hususi bütçelerden

maaş alma» vasfı bankalar memurları için mevcut değildir.

Bu memurlar umumiyetle hususi hukukun hizmet akdi esasları dairesinde istihdam edilmektedirler.

Şûrayı Devletce müttehaz 1/12/1949 tarihli ve 202/272 sayılı Tevhidi İçtihat kararı bankaların 5414 sayılı kanunla ilgilendirilmemiş bulunan müstahdemleri hakkında iş ve işçisigortaları kanunlarının tatbikini intaç etmiş bulunmaktadır.

Filhakika T. C. Ziraat Bankası hakkındaki 3202 sayılı kanunun tatbik suretini gösteren nizamnamede memurların işe alınma, mükâfatlandırma, cezalandırma ve işten çıkarma halleri için hükümler konulmuş olduğundan bu nizamnamenin dolaylı hakkı muhtel olanların Şûrayı Devletce müracatlarını mümkün kılacak bir vaziyet hâsıl olmuştur.

Diğer taraftan sermayesinin tamamı devlete ait bulunan İktisadî Devlet teşekkülleri hakkındaki 3460 sayılı kanun da bu müesseseler memurları için ileride tetkikini yapacağımız bazı hükümler koymuştur.

Ancak bütün bu şartlar bunlara tabi olan bankalar memurlarını dahi Devlet memurları arasına sokmağa imkân verecek mahiyette değildirler.

Bankalar ve memurları hakkında böyle kısaca izahat verdikten sonra bu memurların kendilerini istihdam eden müesseselere iras edecekleri zararlardan dolayı hukukî ve cezaî bakımlardan mesuliyetlerinin tetkine geçelim.

I — Hukukî mes'ululiyet :

Yukarıda bankalar ile memurları ara-

sındaki münasebetin umumiyetle Borçlar Kanunumuzun hizmet akdine ait hükümleri dairesinde tanzim edilmekte olduğunu söylemiştir.

Bu kanunun 321 inci maddesinde «işçi taahhüt ettiği şey'i ihtimam ile ifaya mecbur. Kasıt veya ihmâl ve dikkatsizliği ile iş sahibine iras ettiği zarardan mes'uldür...» denilmiştir.

Aynı kanunun umumî olarak haksız fiilden bahis eden 41 inci maddesinde «gerek kasden gerek ihmâl ve teseyyüp yahut tedbirsizlik ile haksız bir surette diğ̈er bir kimseye zarar ika eden şahıs ın zararın tazminine mecburdur... denilmiştir.

Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilme suretile kurulan ve iktisadî devlet teşekkülü olan bankalar memurları için ise bu mes'uliyeti 3460 sayılı kanunun 43 üncü maddesinin birinci fıkrasına göre tetkik etmek lâzımdır.

Bu fıkra «..... teşekküllerin ve müesseselerin idare meclisi reisi ve âzası ve Umum Müdür ve Muavinleri ve sair memur ve müstahdemleri vazifelerinin ifasında basiretli ve tedbirli bir tacir gibi harekete mecbur ve buna aykırı hareketlerinden dolayı hukuken mes'uldürler» hükmünü taşımaktadır.

Binaenaleyh Bankalar memurlarının hukukî mes'uliyetlerini, bunlar ister iktisadî Devlet teşekkülü olan Bankalara, isterlerse sair millî Bankalara mensup bulunsunlar Borçlar Kanununun yukarıya aldığımız 41 veya 321 inci maddelerine göre tetkik etmek icap edecektir.

41 inci maddede yer alan tazmin vecibesi alelûmum her hangi bir şahsın bir değerinin zararına olarak haksız bir muamelede bulunmasına mütealliktir.

321 inci maddedeki tazmin ise bir hizmet akdi dolayısıyla yani bir şahsın bir değerinin vereceği ücret mukabilinde görmeği taahhüt ettiği işi kast, ihmâl veya dikkatsizlik ile iş sahibine zarar verecek şekilde yapmasından mütevellit bulunmaktadır ki Bankalar ile memurları arasındaki münasebeti hizmet akdi saymak lâzım olduğunu kaydettiğimize göre mes'uliyetlerini de bu maddeye göre tetkik etmek zarureti meydana gelmektedir.

Bir banka ile memuru arasında cereyan eden bir dâvada Temyiz Mahkemesi Beşinci Hukuk dairesince «..... dâvaların sorumluluğu banka statüsüne aykırı hareketlerinden ve şu suretle hizmet bağıtı münasebetinden ileri gelmiş olmasına göre» denilmiş olup mahkemece işin kanununun 41 inci ve dolayısıyla de 60 uncu maddesinde yazılı zaman aşımı müddetine göre halli hususunda verilen kararda ısrar edilmesi üzerine Temyiz Mahkemesi Hukuk Umumî Hey'eti hususî daire kararını yerinde bularak ısrar kararını bozmuştur.

Bu karar ile Temyiz Mahkememizin bu mevzudaki içtihadı anlaşılmiş ve bankalar memurlarının mes'uliyetlerinin Borçlar Kanununun 41 inci maddesine göre değil 321 inci maddesine göre tetkik edilmesi lâzım geleceği yolundaki kanaatimiz kuvvetlenmiş bulunmaktadır.

Bu memurların mes'uliyetini böyle Borçlar Kanununun umumî hükümleri ile hizmet akdi hükümlerinden hangisine göre tetkik etmek lâzım geldiğini araştırmak bilhassa zaman aşımı bakımından ehemmiyet taşımaktadır.

Zira kanunun 41 inci maddesinde yer alan haksız fiil zaman aşımının 60 uncu maddeye göre tetkik edilmesi icap eder. Bu maddeye göre «zarar ve ziyan yahut zararı manevî namile nakdi bir meblâğ tediyesine müteallik dâva mutazarrır olan tarafın zarara ve failine ittilâ tarihinden itibaren bir sene ve her halde zararı müstelzim fiilin vukuundan itibaren on sene mürrurundan sonra istimaolunmaz.....»

Buna göre Bankalar memurlarının mes'uliyetini de Kanunun 41 inci maddesine ithal edecek olursak memur hakkında açılması lâzım gelen tazminat dâvasında müessesenin zarara ve failine ittilâ tarihinden itibaren bir ve her halde fiilin vukuu tarihinden itibaren on senelik bir müddet geçmekle zaman aşımı vaki olacak demektir.

Temyiz Mahkemesi Tevhidi İctihat Umumî Hey'etince müttehaz 6. 6. 1943 tarihli ve 3/23 sayılı Tevhidi İctihat kararında «..... Devlet ile memur arasındaki münasebetleri amme hukuk ve bu hukuk cümlesinden olarak kabul ve tedvin

olunan kanunlar tanzim ve idare eder. Bu münasebetler Hususî hukuk alanından hususî akit ve mukaveleler icabına kıyas olunamaz ve onlara uydurulamaz. Borçlar kanununun 125 ve 126 ncı maddelerinde yazılı olan müruru zaman müddetleri hususî hukuk alanına giren akitlere mahsus ve münhasırdır. Devletle memur arasındaki münasebeti düzenleyen kanunlarda memurların haksız fiilleri ile sebep oldukları zarar ve ziyan dâvaları için ayrı bir müruru zaman müddeti kabul edilmiş olmadıkça bu kabil dâvaların müruru zamanında Borçlar Kanununun 60 ncı maddesinin umumî hükümlerinin tatbiki icap eder» denilmiştir.

Bu kararın incelenmesi de gösteriyor ki Borçlar Kanununun 41 inci maddesindeki tazmin vecibesini ancak akdi olmayan münasebetlerdeki zarara sebebiyet verme hallerinde nazara almak mümkündür.

Bankalar memurları için ise zimnen dahi olsa müessese ile aralarında bir hizmet akdi bulunduğunu ancak kanunlarla veya nizamnamelerle tâyin ve tesbit edilmiş hakları bakımından amme hukukuna tabi tutulup diğer bakımlarda müesseselerle münasebetlerinin hizmet akdi esaslarına göre mütalâa edilmesi icap edeceğini yukarıda tesbit etmiştik.

Kanunun 321 inci maddesine göre tetkik edeceğimiz tazmin vecibesinin zaman aşımını da kanunun 125 inci maddesinde yazılı olan 10 senelik umumî zaman aşımı olarak almak icap edecektir.

Zira bu maddeye göre «işbu kanunda başka suretle hüküm mevcut olmadığı takdirde her dâva on senelik müruru zamana tabidir.»

Bu neticeye varınca ehemmiyet arzeden bir nokta bu müddete mebdede teşkil edecek tarihin hangisi olduğudur.

Taayyün eden içtihadı göre memurun yaptığı muamelenin müessesesini zarara soktuğu anlaşıldığı tarihin esas alınması lâzımdır.

Bir banka memurunun müessesesini zarara sokan fiili ve bunun memura tazmin ettirilebilmesi şartlarını bir misal ile aydınlatmak faydalı olur.

Bir banka 1929 senesinde müşterilerinden iştirâ edilen bir senet bedelini muhatabından tahsil etmiştir.

Bilâhare kendisini borçlu zannederek senedi ödemiş olan muhatap bu senedin karşılıksız olduğundan dolayı bedelin istirdadı hakkında dâva açmış ve bu dâva 1939 yılında Banka aleyhine kesbi kat'iyet etmiştir.

Bu tarihte bedeli muhataba iadeten tediyeden banka ise kendisini zarara sokacak şekilde iştirâ muamelesi yapan memurlara rucu dâvasını ancak 1942 yılında açmıştır. Mahkeme dâvayı Borçlar Kanununun 60 ncı maddesi gereğince ve bankaca iadeten yapılan ödemesi ile zarar tahakkuk ettiğine göre bir senelik zaman aşımı bakımından reddetmiş Temyiz Mahkemesi ise keyfiyetin 41 inci maddeye ve binnetice 60 ncı maddeye göre değil hizmet akdi dolayısıyla 10 senelik zaman aşımına göre tetkik edilmesi lâzım geleceğinden dolayı kararı bozmuştur. Kendi kararında ısrar eden mahkemenin kararı da Temyiz Hukuk Umumî hey'etince bozularak hususî daire kararı uygun bulunmuştur. Bu suretle kusurlu hareket ile müesseseye zarar verdiği yaptığı muameleden tam on sene sonra belli olan bir banka memurunun bu tarihten itibaren daha 10 senelik bir müddet içinde takip edilebilmesi imkânı elde edilmiştir.

Başdan beri verdiğimiz izahatı netice itibarile :

1 — Bankalar memurları ister millî bankalar memurlarından olsunlar isterlerse 3460 sayılı kanuna tabi İktisadî Devlet teşekkülü mensubu bulunsunlar müesseselerine gerek kasden, gerek ihmal ve dikkatsizlik ile verdikleri zarardan mes'uldürler.

2 — Bu mes'uliyetleri Borçlar Kanununun hizmet akdi esaslarına göre mütalea edilir.

3 — Bu zararlardan dolayı açılan dâvalar zararın tahakkuk ettiği tarihten itibaren 10 sene içinde dâva ve takip edilir, diye hülâsa edebiliriz.

(Sonu var)

Ticari Defter Tutma (*)

III. Vergi hukuk v  kanunlarına ait ahk m ve mevzuat

II

Yazan : Hikmet KEYMAN

1 —. Umumî mülâhaza :

Modern maliye ve vergicilikte, m kel-
lefierin hakikî kazançları üzerinden vergi-
lendirilmesi sisteminin kabul ve tatbik
edilmesi, vazii kanunun, vergi hukuku ve
kanunları bakımından da muhasebe ile al -
kalanmasını gerektirmiŐ; devlet tarafın-
dan vergicilik işlerinde de muhasebenin
hizmetinden faydalanmak zaruret ve im-
k n  hâsıl olmuştur. Böylece muhasebenin
cemiyetteki mevki ve rolü yeni ve mühim
bir saha üzerinde de yer alarak geniŐle-
miştir.

Memleketimiz de vergicilikte bu siste-
mi kabul eylemiş olduğundan, bu sahada-
ki mevzuat, gelir ve kurumlar vergisiyle
vergi usul kanunumuzda tedvin ve vazolu-
nmuŐtur.

Vergi hukuk ve kanunlarının maksat
ve gayesi; vergiye matrah olacak kazan-
cın doğru, kesin olarak tesbit ve tâyin edi-
lebilmesini emniyet altına almaktır. Bu
maksatla vergi kanunlarımız; malî bil n-
 o, k r ve zarar hesaplarının — ayrı ve
pratik bir sistem olarak kabul eylediği iş-
letme hesabının — düzenlenip çıkarılması-
nı belirli usullere, kaidelere başlamış; işin
kontrolü için de muayyen defter ve kayıt-
ların tutulmasını, muhafaza ve ibrazını
mecburi kılmuŐtur. Aksine yapılan hareket-
lere karşı da ceza  mes'uliyet ve m eyye-
deler koyarak işi umumî bir inzibat altına
almıŐtur.

Adları geçen kanunlarımızın, m kel-
lefierin vergiye matrah olacak kazançları-
nın doğru, kesin olarak tesbit ve tâyin edi-
lebilmesine, gerekli defter ve kayıtların tu-
tulmasına müteallik mevzuatı :

a — Malî bilânço, k r ve zarar hesabı-
nın — veya işletme hesabının — tanzim ve
 ıkarılmasına mütedair hükümler;

b — Bu durumun tesbit ve tetkik edi-
lebilmesi için tutulması lâzım gelen defter
ve kayıtlara ait hükümler,  larak iki saf-
hada mütalâa etmek caizdir. AŞağıdaki ba-
hislerde bu konuları ayrı ayrı tetkik ve
izah edeceğiz.

2 —. Defter tutmanın mevzuu maksat ve gayesi :

a) — Mevzuu :

Vergi kanunlarına göre hakikî Şahıs-
larla kurumların: 1) — Ticari kazançları, 2) —  cretleri, 3) — Serbest meslek ka-
zancıları,, 4) — Gayrimenkul sermaye irat-
ları, 5) — Menkul sermaye iratları, 6) —
Sair kazançları ve 7) — Kurumların zirai
kazançları vergiye matrah olacak kazanç
ve iratlardan sayılmıŐtur (G. M. 1 - 2 K.
M. 1).

Yukarıda vergi mevzuu sayılan bu
unsurlardan (2, 4 ve 5) bazılarının miktar-
larını, kayıt ve hesap tutmağa,  ıkarma-
Đa, yani, muhasebe kurmağa ihtiyaç g s-
termeden doğrudan doğruya  di ve basit
bir hesapla tesbit ve tâyin eylemek m m-
k nd r. Fakat, bunlardan tacir ve kurum-
ların ticari faaliyetlerinden meydana gelen
ticari kazançlarıyla meslek erbabının ka-
zancılarının miktarlarının doğru, kesin ola-
rak tâyin edilebilmesi ise, bir muhasebe ku-
rarak muayyen devre (hesap devresi) ler-
deki faaliyetlerinin istinat eylediği çeşitli
ve sayılı muamelelerinin kayıt ve hesaplara
tutumak, binnetice varlık, k r ve zarar
durumlarına ait netice ve hesapları çıkar-
mak suretiyle kabildir. Bu sebeple, hakiki
veya h km  Şahıs halinde bu faaliyetlerle

(*) Bu yazının baŐı (15 - 16.) sayılardadır.

uğraşan ticaret ve sanat erbabı, ticaret şirketleri, iktisadî kamu müesseseleri, dernek ve tesislerle vakıflara ait iktisadî işletmeler gibi her nev'î ticarî teşebbüs ve işletmelerle serbest meslek erbabının kazanç ve iratlarının gelir vergisi kanununun 38. ve 41. maddeleriyle, usul kanunu ahkâmı dairesinde defter tutmaktaki maksat ve gayeyi sağlayacak tarzda defter tutarak bilânço, kâr ve zarar hesabı çıkarmak suretiyle tesbit ve tâyin olunması gerekmektedir. Diğer iratlar da ticarî işletme ve faaliyetine tâbi buldukları takdirde, ticarî işletmeye ait olarak yine muhasebe yoluyla tâyin ve tesbit olunur. Gerçi ileride görüleceği üzere defter tutma mükellefiyeti, vergilinin tâbi bulunduğu vergilerin nev'ileri itibariyle değil de, mükellefin hukukî durum ve bünyesine göre tâyin olunmuştur. Ancak, vergi kanununun mükellefleri de, ticarî faaliyete mevzu olan ticarî muameleleri sanâtı mutade halinde yapan tüccar sıfatını haiz hakikî ve hükmi şahıslardır. Bir şahsın arızan yaptığı her hangi bir ticarî muamele ve elde ettiği kazanım tesbiti bir muhasebe tutmağı gerektirmediği gibi, bu şahıslar tacirde sayılmadıklarından defter tutmak mecburiyetinde değildirler.

b) — Maksat ve gayesi :

Vergi kanunlarına göre defter tutmaktaki maksat ve gaye :

1 — Mükellefin vergi ile ilgili servet, sermaye ve hesap durumunu tesbit etmek;

2 — Vergi ile ilgili faaliyet ve hesap neticelerini tesbit etmek;

3 — Vergi ile ilgili muameleleri belli etmek;

4 — Mükellefin vergi karşısındaki durumunu hesap üzerinde kontrol etmek ve incelemek;

5 — Mükellefin hesap ve kayıtlarının yardımını ile üçüncü şahısların vergi karşısındaki durumlarını kontrol etmek ve incelemek; olarak sayılmış ve açıklanmıştır ki, hülâsa ve mânası mükelleflerin vergi tesbiti ve tetkiki bakımından bilinmesi gereken varlık (bilânço durumu), kâr ve zarar durumlarıyla buna müstenit olan her çeşit muamele ve hesaplarını açık olarak görmek ve inceleyebilmektir. Bu maksat-

ları sağlayan açık ve doğru muhasebe kayıtları — ianesiyle, doğrudan doğruya ait olduğu ticarî işletmenin ve dolayısıyla — her ticarî işletmedeki kayıtlar münasabette bulunduğu diğer işletmelerin kayıtlarının karşılığı teşkil eylediğinden - mukabil ve alâkalı işletmelerin durumlarını tesbit ve tetkik eylemek her an kolaylıkla kabildir.

3 — Defter tutmağa mecbur olanlar :

Vergi usul kanununa göre her çeşit vergilerin mükellefleri defter tutmak mecburiyetinde değildir. Kanunda defter tutma mükellefiyeti, vergilinin tâbi bulunduğu vergilerin nev'ileri itibariyle değil; bunların tacir, ticaret şirketi veya iktisadî kamu müessesesi olup olmamak gibi hukukî durum ve bünyelerine göre tesbit edilmiştir. Şu kadar var ki, yukarıda belirttiğimiz veçhile hakikî veya hükmi şahıs halindeki ticarî işletmelerin esas faaliyeti, ticarî faaliyettir. Ve bu faaliyetin mahiyetiyle neticelerinin tesbitinin arz eylediği hususiyettir ki bu işlerle uğraşanların defter ve hesap tutma ve çıkarmalarını icabettirmiştir. Hülâsa yekdiğeriyle tevem her iki faktör sebep ve âmil olmuştur.

Vergi usul kanununun 163 ve 164 cü maddeleri mucibince defter tutmak mecburiyetinde olanlarla bundan istisna edilmiş bulunan hakikî ve hükmi şahıslar şunlardır :

Aşağıda yazılı gerçek ve tüzel kişiler bu kanunun esaslarına göre defter tutmağa mecburdurlar :

1 — Ticaret ve sanat erbabı;

2 — Ticaret şirketleri;

3 — İktisadî kamu müesseseleri;

4 — Dernek ve tesislere ve vakıflara ait iktisadî işletmeler;

5 — Serbest meslek erbabı.

İktisadî kamu müesseseleriyle dernek ve tesislere ait iktisadî işletmeler defter tutma bakımından tüccarların tâbi oldukları hükümlere tâbidirler (V. M. 163).

Defter tutma mecburiyeti aşağıda yazılı gerçek ve tüzel kişiler hakkında uygulanmaz :

1 — Gelir vergisinden muaf olan esnaf;

2 — Gelir vergisi kanununa göre kazançları götürü olarak tesbit edilen serbest meslek erbabı;

3 — Kurumlar vergisinden muaf olan; a) — İktisadî kamu müesseseleri; b) — Dernek ve tesislere ait iktisadî işletmeler.

Yukarıki istisna hükümlerinin gelir veya kurumlar vergisinden muaf olmakla beraber, diğer vergilerden birine tâbi olan ve bu vergileri götürü usulde tesbit edilmeyen mükelleflerin muaf olmadıkları vergiler için tutacakları defterlere şümulü yoktur (U. M. 164).

Bu maddenin son fıkrası kazancın tâyin ve tesbitine müteallik esas muhasebe kayıt ve defterlerine matuf olmayıp; muamele, istihlâk ve nakliyat vergileri gibi muhasebe dışı tutulacak özel vergi defter ve kayıtlarına aittir.

4 — Tutulması mecburi olan defter ve kayıtlar :

a) Umumî esaslar :

Vergi Usul Kanunu mükellefleri, Ticaret Kanununun ticarî defterler hakkındaki hükümleri mahfuz kalmak ve bu kanunda yazılı maksat ve esaslara uygun muayyen defter ve kayıtları tutmak şartıyla, iş ve işletmelerinin mahiyeti ve nev'ine, hususiyet ve cesametine göre muhasebe sistem ve teşkilâtını seçerek diledikleri tarzda hesap ve defter tutmak hususunda tamamen serbest bırakmıştır. Çünkü, Vergi Kanunlarının maksadı, ticarî işletmelerin münhasiren vergi ile alâkalı hesap durumlarını ve neticelerini tesbit ve irae eylemektir. Umumî muhasebe organizasyonu ile alâkalanması, maksadının dışında kalan bir keyfiyettir. Mamafih tacir ve müesseselerimizin muhasebeyi sadece vergi mükellefiyetinden doğan bir ihtiyaç ve âdeti bir külfet saymaları lâzımdır.

Vergi Usul Kanunumuz: a) — Bilânço esası; b) — İşletme hesabı esası olmak üzere iki ayrı şekil ve sistem dairesinde hesap ve defter tutma usul ve mükellefiyeti kabul ve vazeylemiştir.

Vergi Usul Kanunumuz, defter tutmağa mecbur kıldığı yukarıda kimler oldukları yazılı şahıs ve müesseseleri, iş hacimlerine ve hukukî bünyelerine göre, (birinci

ve ikinci sınıf olarak) iki sınıfa ayırmış; bunlardan birinci sınıfa dahil olanları (Bilânço), ikinci sınıfa dahil olanları da (İşletme hesabı) esasına göre defter tutmağa mecbur kılmıştır. Bu esasa göre; iş nev'i ve hacmi dışında, bilûmum ticaret şirketleriyle, işlerinin icabı bilânço usulüne göre defter tutmalarına lüzum görülmeyen Kurumlar vergisine tâbi diğer tüzel kişiler ve ihtiyarî olarak bilânço sistemine göre defter tutmayı tercih edenler, birinci sınıf sayılmışlardır (V. U. K. M. 167 - 169).

b) — Bilânço esasına göre tutulacak defter ve kayıtlar :

Bilânço esaslı sistemine tâbi mükellefler, yevmiye defteri, defterikebir ve envanter (Mevcutat ve Muvazene) defteri adı verilen üç defter tutmağa mecburdur (V. U. K. M. 173).

Yevmiye defteri, kayda geçirilmesi icab eden muamelelerin tarih sırasıyla ve maddede halinde tertipli olarak yazıldığı; defterikebir, yevmiye defterine geçirilmiş olan muameleleri buradan alarak usulüne göre hesaplara dağıtan ve tasnifli olarak bu hesaplarda toplayan envanter defteri, işe başlama gününde ve hesap dönemi sonundaki envanterlerle bilânçoların yazıldığı defterler olarak tarif ve izah olunmuştur (V. U. K. M. 174 - 176).

Yevmiye ve envanter defterlerinin muhasebedeki mevki ve emniyet lüzumu nazara alınarak bu defterlerin ciltli cıması ve sahifelerinin müteselsil sıra takip eylemesi prensip olarak kabul edilmiştir. Ancak, işleri ciltli yevmiye tutulmasına imkân vermeyecek derecede geniş olan büyük malî, sınaî ve ticarî müesseselerin — Maliye Vekâletinin müsaadesiyle — müteharrik yapılmış yevmiye defteri kullanmalarına (V. U. K. M. 174), keza işlerinde geniş ölçüde çeşitli mal kullanan büyük müesseselerinde envanterlerini listeler halinde yapmalarına (V. U. K. M. 177), büyük mağazalar (çeşitli mal üzerinde geniş ölçüde ve perakende iş yapan) ve eczahanelerin emtia mevcuatlarının envanterlerini üç yılda — Maliye Vekâletinin müsaadesiyle — ve büyük sınaî işletmelerin de icabına göre iki veya üç yılda bir envanter çıkar-

malarına ve diğer yıllarda da envanterlerini hesaben tanzim eylemelerine müsaade edilmiştir (V. U. K. M. 181).

Bu yumuşatıcı hükümleriyle vazî kanun; muhasebe sistemlerini seçmekte serbest bıraktığı kurumların, iş ve işletmelerinin hususiyet ve cesametlerine göre muhasebelerini modernleştirme veya rasyonelleştirme imkânına sahip olabilmelerini sağlamak istemiştir.

Bu sistemin esasını teşkil eyleyen bilanço terimi Vergi Usul Kanununun 183. maddesinde «Bilanço, envantere gösterilen kıymetlerin tasnifli ve karşılıklı olarak değerleri itibariyle tertiplenmiş hülâsasıdır. Bilanço aktif ve pasif olmak üzere iki tabloyu ihtiva eder. Aktif tablosunda mevcutlarla alacaklar (ve varsa), pasif tablosunda borçlar gösterilir. Aktif toplamı ile borçlar arasındaki fark, müteşebbisin işletmeye mevzu (öz sermaye) varlığını teşkil eder. Öz sermaye pasif tablosuna kaydolunur. Ve bu suretle aktif ve pasif tablolarının toplamı denkleşir. İhtiyatlar ve kâr ayrı gösterilseler dahi, öz sermayenin cüzleri sayılır.» olarak mütalâa ve izah olunmuştur. Bilanço mefhum ve tâbirinin sureti kabul ve izahına ve bu sisteme göre tutulması mecburi defterler itibarile «bilanço esas» muzaaf muhasebe ve klâsik İtalyan sistemini esas almıştır. Ancak, kanunî defterler ve kayıtlar dışında iş ve işletmelerin hususiyet ve icaplarına göre muhasebe sistem ve teşkilâtlarını seçmek ve diledikleri tarzda hesap ve defter tutmak hususunda serbest bırakılmaları, yevmiye ve envanter defterlerini de müteharrik yaprak ve liste halinde kullanmalarına cevaz verilmesi, muhasebe organizasyonlarını daima iş ve işletmelerinin hususiyetlerine uygun görecekleri sistemlere uydurebilmek imkânını bahşeylemiştir ki bu, modern muhasebe organizasyon ve işleme sine uygun amelî kabiliyeti haiz bir hüküm ve esastır. Esasen bütün defter sistemlerinin ve muhasebe-organizasyonunun yapısını bu defterler teşkil eder. Diğer sistemler bu bünyenin üzerinde yapılan tadilât ve tekamülün eser ve mahsulüdür. Vergi Kanunumuz da bu esas kabul etmiştir.

c) — İşletme hesap esasına göre tutulacak defter ve kayıtlar

Vergi Usul Kanununun 184. maddesine göre ikinci sınıf tüccarlar işletme hesabını ihtiva eyleyen tek ve basit bir defter tutmağa mecburdurlar. Aynı kanunun 185. maddesi işletme hesabının bünye ve mekanizmasını da şöyle tesbit ve izah eylemiştir :

İşletme hesabının sol tarafını gider, sağ tarafını hâsılat teşkil eder.

1 — Gider kısmına: satın alınan emtiyanın bedeli, hizmet karşılığı ödenen paralar ve işletme ile ilgili diğer bilûmum giderler;

2 — Hâsılat kısmına: emtia satış bedelleri, hizmet karşılığı alınan paralar ve işletme faaliyetinden doğan sair hâsılat; kaydolunur.

Gayrimenkuller ve tesisat gibi amortisman tabi olan kıymetler, işletme hesabına intikal ettirilmez. Şu kadar ki, 180. maddeye göre amortisman kaydı tutulmak şartıyla, bu kıymetler üzerinden her yıl ayrılan amortismanlar, gider kaydolunur. Gider ve hâsılat kayıtlarının en az aşağıdaki malûmatı ihtiva etmesi şarttır :

(1 — Sıra numarası; 2 — Kayıt tarihi, 3 — Muamelelerin nevi, 4 — Meblâğ.)

185 ci maddede envanter mevzuunda şu hüküm vardır :

İşletme hesabı esasına göre defter tutanlardan emtia üzerine iş yapanlar, emtia envanteri çıkarmağa mecburdurlar.

Emtiaya, satmak kasdiyle alınan ve ya imâl edilen mallarla iptidai ve kam maddeler ve yardımcı malzemeler dahildir. Emtia envanteri, muamelelere ait kayıtlarla karıştırılmamak şartıyla, yeniden işe başlama halinde işletme defterinin baş tarafına, müteakiben de her hesap dönemi kapatıldıktan sonra muamele kayıtlarını takibeden sayfalara yazılır. İsteyenler ayrı bir envanter defteri tutarak emtia envanterlerini bu deftere kayıt edebilirler.

İşletme hesabı esasına göre defter tutanlar her hesap döneminin sonunda (işletme hesabı hülâsası) çıkarırlar. İşletme hesabı hülâsasına aşağıdaki maddeler birer kalemde ayrı ayrı yazılır.

â — Gider tablosuna :

1 — Çıkarılan envantere göre hesap dönemi başındaki emtia mevcudunun değeri;

2 — Hesap dönemi zarfında satın alınan emtianın değeri ile yapılan bilûmun giderler.

b — Hâsılat tablosuna :

1 — Hesap dönemi zarfında emtianın değeri ile hizmet karşılığı vesair surette alınan paralar;

2 — Çıkarılan envantere göre hesap dönemi sonundaki emtia mevcudunun değeri.

Yukarıda verdiğimiz bilgi ve açıklamaya göre «işletme hesabı», muzaaf muhasebe sistemindeki işletmenin işgal konusuna göre emtia, imalât ve hizmet hesaplarıyla umumî kâr ve zarar hesaplarının pratik bir tarzda tevhit ve tertip olunmuş bir şeklidir. Bu sınıfa dahil ve tâbi olan her işletme bu hesap ve defteri tutmakla vergiye matrah olacak yıllık kazancının tesbit ve tâyinine esas ve mesnet olacak muamele ve kayıtları muhasebelendirmektedir. Muzaaf muhasebe ve bilânço esasında olduğu gibi tacir veya işletmenin mevcut alacak ve sermayesinin tablosunu, varlık durumunu muhasebelendirmemektedir. Vazii kanun, küçük işletmeleri kendisine lâzım olmayan bu kalemleri göstermeğe yarayan tam muhasebe tutmaktan varestede kılmiştir ki, bu prensiple amelî bir esas kurmuş oluyoruz. Küçük işletmeler için masraflarını ağırlaştırmak istememiş olduğu gibi, güçlüğü de nazara almıştır. Mamafih bunların da borç ve alacak durumlarını ve diğer mevcutlarını bilmekten varestede kalamayacaklarından, kendi ihtiyaçlarına cevap verecek bir tarzda ve istedikleri şekilde bu unsurların da kayıtlarını tutmaları menfaatleri iktizası olduğuna da işaret eylemek yerinde olur.

ç) — İşletmenin mahiyetine göre tutulacak defter ve kayıtlar :

Yukarıda açıkladığımız, işletmenin mevzuu ve mahiyeti nazara alınmadan sıfatlarına göre her tüccar ve işletmeye, tutacakları vergi defterlerinden başka, işletmenin nev'ine ve mahiyetine göre de ayrıca bir takım hususî defterler tutmak mecburiyeti konmuştur.

Vergi Usul Kanununun 188.-193. maddelerinde sınıî müesseseler, imalât defteri, kombine imalât defteri, bitim işleri defteri ve muamele vergisi defteri adları verilen bu özel defterleri de, kanundaki tarifât dairesinde tutmağa mecbur kılınmıştır.

Hakikaten bu defterler bu işletmelerin nev'ilerine ve hususiyetlerine göre muhasebe tekniği bakımından da tutulması lâzım defterlerdir. Şu kadar var ki, vazii kanun, muhasebe kayıt ve teşkilât serbestisi prensibini nazara alarak Usul Kanununun 194 cü maddesinde, müesseselere bu defter kayıtları sistemlerine uydurabilmek imkânını da bahşederek, organizasyonlarını zamanın icaplarına göre tekamül ettirebilmelerini sağlamak gayesini gütmüştür.

Kezalik banka, banker ve sigorta şirketleri, nakliyat işleriyle uğraşan ve kanuna göre nakliyat vergisi tahsil eden müesseselerle, depo işletenler de ayrıca Usul Kanununun 195.-200 c' maddeleri gereğince muamele vergisi, damga resmi, nakliyat vergisi ve depo defteri de tutmağa mecbur kılınmışlardır.

Bu hükümleriyle vazii kanun işletmeleri yukarıda belirttiğimiz esas kayıtları dışında özelliklerine göre gereken hususî defterleri de tutmağa mecbur kılarak, vergi kayıt sistem ve disiplinini bu noktadan takviye ve itmam eylemiştir.

(Devamı var)

Osmanlılar Devrinde Malî İşlerimiz

II

Hüseyin Namık ORKUN

Eskiden Osmanlı arazisinde, bilhassa Anadolu'da, h a s h ü m a y u n olarak padişahın şahsına ait pek çok arazi ayrılmış idi. Bu arazinin a'şarı padişahın hazinesine tevdi olunurdu. Daha sonra zeamet ve timarlar da mahlül olunca başka birisine verilmeyip has hümayun olarak padişaha maledilirdi. Bu suretle m u k a t a a t m i r i y e denilen bu gelir kaynağı gittikçe artmış bulunuyordu. Bundan başka k a n t a r i y e , k i l y a l i y e , p a z a r b a c ı , kara gümrükleri, müskirat rüsumu da mukataatmiriyeye katılmış idi. Bu vergiyi toplamağa memur edilmiş olan maliye memurları ve mültezimler bir iki sene için bu işi üzerlerine almakta idiler, fakat bunlar gelirin artması için çalışmazlar, halka zulüm de yaparlardı. Kaydihayat şartile bu mukataatmiriyeye bir şahsa verilirse zulmün önüne geçmenin mümkün olacağı ileri sürülmüş, bu şekilde harekete başlanmıştı. Bu yeni ihdas edilen azife gelirine m a l i k â n e m u k a t a a t ı adı verildi. Malikâne mukataatı kârlı bir şey olduğundan devlet ricali ve bazı ümera buna rağbet gösterdiler.

Üçüncü Sultan Mustafa zamanında e s h a m çıkarmak âdeti başladı. İstanbul gümrüğü veya diğer varidat karşılık gösterilerek senelik faiz getiren esham da rağbet buldu. Devlet her sene eshamın faizlerini ödemekte idi. Parasını işletemeyenler bilhassa bu eshama rağbet gösteriyordu.

Osmanlı arazisi büyüdükçe her yerde c i z y e alınmak usulü konmuştu, fakat bu cizye miktarı her yerde müsavi olmadığından paranın değerinde de değişmeler olmakta idi. Köprülüzade Mustafa paşa zamanında cizye işinin tanzim olunmasına karar verilmiş â l â , e v s a t , e d n a

diye üç derece tertip olunmuştur. Âlâ derece kırksekiz, evsat 24, edna ise 12 dirhem gümüşe müsavi itibar edilmişti. Âlâ dereceden 4, evsattan 2, ednadan bir altın alınmasına karar verilerek memleketin her tarafında bu şekilde vergi alınması nizam altına alınmıştı. Bu nizam her yerde tatbik edilmiş ise de Mısır'da tatbik olunamamıştı. Birinci Mahmut zamanında defterdar emini Ali efendi Mısır'a gönderilerek bu nizam orada da tatbik olunmuştur. Fakat sonraları cizye vergisi de meskûkâtın değerinin değişmesi dolayısıyla vakit vakit cizyenin miktarı da ona göre değiştirilmiştir.

Cizye gayrimüslim tabanın verdiği bir vergidir. Fakat padişah berati ile vüzera ve ümeranın buyrultularile ruhanî memurlar, bülûğa ermemiş çocuklar, geliri olmayan ihtiyarlar bu vergiden muaf tutulmakta idi.

Mukataaların cizye evrakı Maliyede tanzim olunur ve bohçalar içine konarak mühürlenirdi. Sonra cizyedarlara teslim olunarak mahalline gönderilirdi. Muharrem ayı geldiği vakit, mahkemede mühürler bozulur, bohçalar açılır ve iki ay zarfında cizye toplanırdı. Cizye hâsılatı 1,200,000 lira kadar tutmakta idi. Mısırın vergisi Mısır'da kalır, oradan haremeyn halkına zahire, para vesaire gönderilir, padişahın kalerine kahve, şeker, piring gibi şeyler tedarik olunur. İrsaliye olarak da 600,000 altın alınırdı. Fakat sonraları paranın ayarı ve vezni bozulmuş, valiler suistimalde bulunmuş olduklarından bu mikdar azalmıştır. Bağdad, Basra da Mısır gibi vergi vermekte idi. Yani toplanan vergiler orada bulundurulur ve verilen emir mucibince sarfedilirdi.

Eflâk, Boğdan ile Venediğin cizyesi

olmayıp bedelicizye adile maktu bir para gönderirlerdi. Kaynarca muahedesinden sonra Eflakın vergisi 619 kese olup rikâbiye, idiyeye adile de 260 kese, Boğdanın vergisi 136 kese rikabiye ve idiyesi ise 205 kese idi. Venedik Cumhuriyetinin vergisi de 25,000 kuruş yani 50,000 florini olup üç senede bir gönderilen elçi vasıtasile ve mahsude merasimle takdim olunurdu.

Yapılan bazı musadereler de devletin geliri meyanında idi. Devletin varidatı belli başlı olarak bunlardan ibaretti. Masrafa gelince : Tabii başda dairei hümayun gelmekte idi. Dairei hümayunda bulunanlara hiç bir zaman aylık verilmezdi. Çünkü bunlar şehire çıkamazlar, hiç bir masrafları da olmazdı. Matbahi âmirenin et, ekmek gibi sarfiyatı miriden ödenirdi. Diğer piring, kahve, şeker gibi masrafları ise Mısır ve Filibe ocaklarından gönderilmekte idi. Binaenaleyh sarayın o kadar masrafı olmazdı. Daha sonra İstanbul civarında Çatalcada İstablı âmireye bağlı pek çok çayır vardı. Bunlar dairei hümayun hayvanlarına yettiği için bir miktarı bazı devlet ricaline gönderilir, fazlası da satılırdı. Saraydaki Enderun ricaline, Şam, Halep, Mısır, Bağdad gibi vilâyetlerden at, şal ve kumaşlar, Kırım hanları, Erzurum, Bosna ve Rumeli valilerinden de kürk, köle, cariye gibi hediyeler gelirdi. Gelen elçiler de kürk, kumaş ve mücevher gibi hediyeler verdiğinden bu ağaların hiç bir şeye ihtiyaçları kalmazdı. Bunlardan başka ayrıca tahsis olunmuş ulufeleri de vardı. Enderundan yetişenler münasip hizmetlerle taşraya gönderilir, hattâ vezir rütbesine rahi kavuşabilirlerdi.

Devletin diğer masrafı dahilî masraflar idi. Bütün vezirlere, ümeraya muayyen bir yerin hâsılatı verildiğinden hazineden maaş verilmezdi. Yalnız memuriyetle gönderilen bendegâna harcırah, yabancı elçilere masarîf olarak bir miktar para tahsis olunur, İstanbula gelmiş olan vezirlere, ülemaya bazı ihsanlarda bulunulurdu. Üçüncü Selim zamanındaki bir kayda göre bu gibi masraflar 900 veya 1000 keseyi geçmemekte idi.

Devlet giderinin en mühimmi askerlere verilmekte idi. Buna ehemmiyet ve-

rilir, tehir edilmesi devlet için bir gaile teşkil ederdi. Askerlerin bir kısmı devlet hazinesinden para almakta olup yeniçeriler, sipahiler, sağ ve sol ulufecileri, sağ ve sol garipleri, topçular, cebeciler, kal-yoncular, bostancılar bunlardandır. Diğer askerler zeamat ve timar sahipleri idiler. Yahut ocaklık denilen cizye, tuzla varidatı ve bazı yerlerin a'şarını almakta idiler.

Yeniçeri bölüklerine, tersaneye, tophaneye ve diğer asker ocaklarına verilen et, ekmek, piring gibi levazımat sarayı hümayundan veriliridi. Fakat bunlar için sarayın hiç bir masrafı yoktu. Çünkü Rumelide bulunan hayvan sürülerinden ağnam resmi diye onda bir alınır, bu suretle toplanan zahire de İstanbul'a getirilir, şehirin de zahiresi temin edilmiş olurdu.

Tersane ve tophane için lâzım olan kereste Akdeniz ve Karadenizde kereste çıkan yerlerden temin edilirdi. Bundan başka kender, beziryağı, bez, küherçile, Mısır, Canik, Konyadan; bakır, kurşun, demir ise maden ocaklarından alındığından her sene memurlar gönderilip tedarik olunurdu. Meşhur Tarhoncunun tanzim ettirdiği bûdcede Tersanenin senede 1604 kese masrafı olduğu görülmektedir ki bunun 600 den fazlası ocaklıklardan, 900 kadarı da hazineden ödenmektedir.

Sultan Orhan zamanında üçü bir dirhem olmak üzere akça basılmıştı. Sultan Süleyman zamanına kadar bu akça üzerinde pek değişiklik yapılmadı. Akça devletin esas para miyarı idi. Daha sonraları akçanın vezni ve ayarı bozuldu. Üçüncü Ahmet zamanında ise fındık altını basıldı. Şerifi adı verilen eski altınlar da devam ettirilmekte idi. Zerrim ahbup ile İstanbul altını da revaçta idi. Bunların ikisi, üçü, dördü bir arada basılanları da vardı. Birinci Mahmut zamanında İstanbul altını yüz paraya geçtiği vakit fındık altını yüzon paraya, İstanbul altını yüzon para olduğu vakit de fındık altını üç kuruşa tedavil etmekte idi. Yine bu devirde Mahmudiye altını da basılmıştı. Fakat altın parada esas fındık ve İstanbul altınları olmakta devam etmiştir. (Sonu var)

Millî Plânlama

Çeviren Menteş ERTAY

DEVLET İSTİKRAZLARI :

Devlet istikrazları mevzuunda söyle-necek ilk şey, vergileme bahsinde söylediklerimizin tekrardan ibaret olacaktır. Devlet istikrazları ile vergi tarhiyatı aynı maksatla yapılmaktadır: Lüzumsuz istihlâki, gayrimüstahsil yatırımları önlemek ve eldeki menabii kalkınma programının finansmanına yöneltmek. Umumiyetle, istikraz yolu kalkınma programının finansmanı için münasip bir metod olarak kabul edilmektedir. Çünkü, istikbalde munzam gelir temin edecek olan bir sermaye yaratmış oluyorsunuz. Binaenaleyh bu sermayeyi vergi olarak temin etmek-tense nüfusunuzdan istikraz etmeniz daha uygundur. 20, 30 sene sonra netice verecek projelerin finansmanında kullanılacak parayı bugünkü nüfustan topladığınız takdirde nüfusun bugün ihtiyar ettiği fedakârlığın mukabilini ödemek mantıklı bir hareket gibi görülmektedir.

Kalkınma programının finansmanında istikraz yolu makul görülmekte ise de bu bahiste yatırımla neticeleri arasında münasebet aramağa lüzum yoktur. İstikrazla tahakkuk ettirdiğiniz projeniz başanlı neticeler vermiş ise istikrazı ödemek için gelecek nesle vergi tarhetmeniz gerekir. Diğer bir ifade ile projeniz muvaffak olmamışsa şimdi borcelandığınız parayı ödemeniz için gelecek neslin gelirini tenkis etmeye mecbursunuz. Proje muvaffakiyetli olsa bile gelecek 20, 30, 40 sene için varidatınızın kullanılması hususunda şimdiden kendinizi bağlamış oluyorsunuz. Muh-temeldir ki bu zaman içinde başka projelere yatırım yapmak ihtiyacını hissedecek ve içtimaf, iktisadî maksatlara para tahsis etmek mecburiyetinde kalacaksınız. Binaenaleyh kalkınma için lüzumlu paranın vergi tarhiyatı veya ihtiyarî tasarruflarla

temini yerine istikraz yolunun tercih edilmesinde siddî sebepler mevcut değildir.

Bu mevzu başka bir taraftan da bakabilirsiniz. Evvelce söylediklerimizi hatırlarsak görürüz ki kalkınmaya tahsis edilen paraların ehemmiyetli bir kısmı tam mânasiyle kalkınmaya masruf olduğu halde doğrudan doğruya maddî neticeler vermeyen eğitim ve sağlık işleri gibi hizmetlere yatmaktadır. Şu halde hükümetler neden eğitim ve sağlık işleri için istikraz yapmamaktadırlar? Neden bir baraj inşası için istikraz yapılıyor da maddî neticeler vermeyecek olan kalkınma masrafları için borçlanılmıyor? görülüyor ki istikrazle istikrazın tahsis edildiği saha arasında mantıklı bir irtibat mevcut değildir. Derhal ilâve etmeliyim ki umumiyetle Devlet istikrazlarının aleyhinde değilim ancak, Devlet istikrazlarının ekonomik kalkınma programıyla hususî bir alâka ve münasebeti olmadığını anlatmak isterim. Kanaatince Devlet istikrazlarının kıymeti üç noktada kendini göstermektedir. Evvelâ, istikraz yolu vergi tarhiyatına tercih edilebilir. Çünkü idarî bakımdan bu yol kendine mahsus kolaylıklar arz etmektedir. Vergi tarhetmek kolay bir iş değildir. Verginin cibayeti ehemmiyetli masraflara mütevakkıftır. Memleket içine yayılmış kifa-yetli bir idarî teşkilâta ihtiyaç göstermektedir. Ayrıca nüfusun teşebbüs kabiliyetini baltalayıcı tesirleri de varittir. Bu itibarla, istikraz yolu daha münasip bir vech-e arz etmiş olabilir. Halkın kendiliğinden müracaatta bulunarak herhangi bir maksat için devlete borç para vermek istemesi büyük bir suhulet ifade etmektedir. İkinci nokta şudur ki vergileme yolu ile para toplayamayacağınız birçok kimselerden istikraz suretiyle para temin etmeniz mümkündür. Umumiyetle vergi kanunları, anlaşılması güç ve sert olurlar. Bu kanun-

lar genel olarak halk tarafından sevilmezler. Tahvil çıkardığınız zaman umumiyetle parası olan kimseler kendi arzularıyla para yatırmaya gelirler. Bu itibarla vergilemenin muhtelif halk grupları üzerinde yaratacağı menfi tesirleri bertaraf etmiş oluyorsunuz.

Üçüncü nokta, —ki kanaatimce az kalkınmış memleketler için çok mühimdir — İstikrazın bir sermaye piyasası yaratmak hususunda mühim bir adım teşkil etmesidir. Bir sermaye piyasasının mevcut olmamasının iktisadî kalkınmaya mani olan amillerden bulunduğunu evvelce zikretmiş-tik. Evvelce söylediklerimizi kısaca hatırlayalım.

Bir işten gelir sağlıyorsanız fakat memlekette bir sermaye piyasanız olmadığı için, başka sahalara yönelmesi çok şayanı arzu olan bu paranızı mevcut tesislerinizin genişletilmesine tahsis ediyorsunuz. Sermaye için bir pazar bulunmadıkça kazanılan para ya mevcut tesislerin genişletilmesine yatırılmakta veyahut bankaya tevdi edilerek semeresiz bir hale konmaktadır. Piyasanın ademî mevcudiyeti hususu tasarrufları da engelleyen bir sebeptir. Devlet İstikrazları sermaye piyasasının doğmasında mühim bir rol oynamaktadırlar. Borsalar ve bu neviden mali müesseseler faaliyet mevzuları içine girecek işlerin esaslarını kurarlarken Devlet tahvilleri üzerinde geniş ölçüde iş yapmak ihtiyacındadırlar. Şimdi sanayileşmiş durumda bulunan bir kısım memleketlerde tecrübe edildiği veçhile borsalar ve Ekonomik kalkınmanın diğer mühim birer unsuru olan sigorta müesseseleri ile bankaların kuruluşu Devlet tahvillerinin alım satımı ile alâkalı teşkilâtın teessüsünü takip etmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Devlet istikrazlarının bir memlekette sermaye için bir pazar yaratmak hususundaki rolü çok mühimdir. Bir memlekette vergileme yerine istikrazın tercih edilmesi için vergi tarhiyatının bünyesinde bulunmayan ve yukarıda izah edilmiş olan üç sebepten birisinin âmîl olması lâzımdır. Bu üç sebepten birisi bizi istikraz yapmağa sevk-medikçe vergi tarhetmek yerine istikraz yolunun tercih edilmesinde hiçbir ciddî

sebeptir. Umumî bir kaide olarak vergi tarhiyatının istikraza tercih edilmesi gerektiğini belirtmeliyim. Hakikatta istikraz da vergilemeden başka bir şey değildir. Üstelik istikrazdan borçlanılan paranın faiziyle birlikte istikbalde geriye ödemesi taahhüdü vardır. Binaenaleyh bu yola gitmeyi zarurî kılan hususî sebepler bulunmadıkça devletin böyle bir taahhüde girmesine hiç lüzum yoktur. Zira istikbalde taahhütlerinizi yerine getirmekte zorluklara maruz kalabilir veya kalkınma neticesinde hâsıl olan gelir fazlasını borç ödemek yerine başka projelere tahsis etmeniz zarureti kendini göstermiş olabilir. Bununla beraber vergi tarhetme yerine istikraz akdetmeyi isabetli kılan hususî hallerin bulunması mümkündür ve kalkınma programlarının tañakkukunda devletlerin artan bir şekilde istikraza tevessül eyledikleri de bir vakıadır.

Gayrimüstahsil, lüzumsuz istihlâk ve yatırımları tenkise matuf üç harekete (tasarruf, vergileme, istikraz) bir dördüncüsünün de ilâvesi mümkündür ki o da direkt kontrol yoludur. Herşeyden evvel her hükümet kendi ülkesinde bunu yapmak kudretini haizdir. Hükümet herhangi bir maddenin memleket içinde istihsal veya istihlâkını men edebilir. Bilfarz hükümet memlekette dudak boyası istihsalını veya ithal ve istihlâkını memnu kılabilir. Bu memnuiyetin tahakkuk ettirilmesi için de sıkı tedbirler alabilir. İlâve etmeliyim ki direkt idarî kontrol ve tahditlerin birçok memleketlerde tatbik edilmiş çok çeşitli ölçüleri vardır.

Direkt kontrol sisteminin az gelişmiş memleketlere tatbiki mevzuunda iki noktaya temas etmek isterim. Herşeyden evvel kontrol sistemi idare mekanizmasına birçok mesuliyetler tahmil etmektedir. İstihlâkin rasyonal bağlanması veya müsaadeye tabi tutulması ve nihayet men edilmesi şeklinde tatbik edilecek olan kontrol sistemi müessir, tarafsız ve namuskâr bir idare mekanizmasına ihtiyaç göstermektedir. İzahlarımızın başında belirtmiş olduğumuz mevzuat ve müessesattaki islâhatla ahenkli yürümedikçe kontrol sisteminin faydalarını münakaşa etmek az kalmış memleketler için beyhudedir. Diğer

bir ifade ile, doğrudan doğruya mali olan diğer metodlara nazaran bu sistemi az kalkınmış memleketlerde umumileştirmek kolay değildir. Buna mukabil az kalkınmış memleketlerde idarenin zayıf olduğunu, idarede yetişmiş, kültürlü elemanların az olduğunu binaenaleyh Amerika gibi kalkınmış memleketlerde hususî şahıs ve müesseseler tarafından görülmekte olan bazı hizmetlerin bu gibi memleketlerde devlet tarafından görülmesinde zaruret bulunduğunu kolaylıkla söyleyebilirsiniz. Bu itibarla, kültürlü insanların az bulunduğu memleketlerde kontrol sisteminde fazla ehemmiyet vermek için sebepler mevcut değildir. Kontrol sistemini memlekete teşmil etmeye imkân da bulamazsınız. Mahdut olan eğitim görmüş elemanlar devletin normal hizmetlerini görmekle vazifeli kılınırlardır. Bu elemanlar devletten başka kimsenin göremeyeceği hizmetleri, günlük idarî işleri, kanun ve nizam temini işlerini göreceklerdir. Bu vaziyette olan memleketlerde hükümet mekanizmasına munzam hizmetler yüklemek yanlışır, çünkü başarılmasına imkân yoktur. Bu sebeple, idareye daha az külfet tahmil eden doğrudan doğruya malî metodları tercih etmek daha isabetli bir hareket sayılmalıdır.

Kontrol sistemi mevzuunda temas etmek istediğim ikinci nokta ithalâtın kontrolüdür. Gelirinin mühim bir kısmı bilhassa ithalât ve ihracata müstenit olan bazı memleketler için denilebilir ki ithalâtın hacim bakımından kontrol altına alınması keyfiyeti kalkınma için lüzumlu menabii temininde faydalı bir harekettir. Memlekette bulunan bütün otomobiller, makineler, liüks gıda maddeleri ithal malî ise kontrol sistemini kolaylıkla tatbik ederek bu nevi ithalâtı tahdit edebilirsiniz. 500 beygirlik otomobil yerine 20 beygirlik arabalar ithal edersiniz. Dudak boyası imalinde kullanılacak makineler yerine cimento istihsalinde veya icabı hale göre başka maksatlarda istimal edilecek makineler ithal edersiniz. Bu bahiste önemli bir noktaya temas etmeliyim. Yüksek tabaka için imal edilmiş vasıtaların ithalini tahdide tabi tutarsanız ithalâtta inhisara benzer bir durum ihdas etmiş olursunuz.

Farz edelim ki büyük Amerikan otomobillerinin ithalini tahdit ettiniz, lisans temin eden veya başka şekilde bunları ithale muvaffak olan mahdut kimselerin büyük kazançlar sağlamasına sebebiyet vermiş olursunuz. Bu da yerli müteşebbislerin bu sahaya yatırım yapmak temayülünü arttırmaktadır ki mevzubahis yatırım sahası kalkınma programınızın dışında kalan bir saha olabilir. İthalâtın bu şekilde kontrol altına alınmasıyla işlerin düzene gireceği zehabı az kalkınmış memleketlere ekseriya pahalıya mal olmaktadır. Mutad olarak, ithalâtın kontrolü mücerret değil, tasarruf seviyesi, vergi sistemi, devlet istikrazları ve yerli envestismanların kontrolü ile memzucen mütalâaya alınmalıdır.

Muayyen kalkınma projelerinin finansmanında enflasyon da bir metod olarak tatbik edilmektedir. Bir projenin, bir barajın, evvelce gördüğümüz «Müessesat-taki islahat ve diğer reformasyonlar» a hacet kalmadan derhal tatbik sahasına konmasını istersiniz. Bunu yapmak her zaman mümkündür. Çünkü tedavüle yeni para çıkarmakla finansmanı her an yapmak kabildir. Tedavüle para çıkarmak devlet inhisarında bulunduğu cihetle paranın temininde herhangi bir zorluğa maruz kalınması bahis mevzuu değildir. Ancak, unutulmamalıdır ki müferit projelerin bu şekilde finanse edilmesi tecviz edilemez. Enflasyon, kalkınma programının finansmanı için lüzumlu parayı temine salih bir metod telâkki edilmemelidir. Enflasyon, kalkınma için lüzumlu menabii kifayetsiz olmasının bir neticesidir. Baska bir şekilde ifade edilirse enflasyon lüzumlu menabii bulunmasını sağlayan bir yol değil, kalkınma masraflarımız için gerekli menabii temin edemediğimiz bir delili ve menabii arttırılması zaruretinin bir tezahürüdür. Enflasyon yolu, işsizliğin baş gösterdiği devrelerde kalkınmış memleketlerde tatbik edilen bir finansman yoludur. Anglo-sakson literatürünü takip eden iktisatçılar bu finansman şeklinin kalkınmakta olan memleketlere de kabili tatbik olabileceğini düşünmekte iseler de bu temayı ile yanlış bir düşüncedir. Enflasyon sanavilemiş memleketlerde iktisadî inkişafın finanse edilmesi için münasip bir

yal olarak kabul edilebilir, fakat yeni bir kalkınma programının finansmanında şayanı tavsiye bir metod değildir.

Bir iktisadî kalkınma programının yürütülmesinde lüzumlu olan üç merhaleyi bu şekilde münakaşa etmiş bulunuyoruz. Merhaleler şunlardır :

1 — Mevcut müessesatın tetkik ve geliştirilmesi, (İdari bünyede islahat),

2 — Mevcut malî menabiiin daha iyi kullanılması, (israf ve kayıpların önlenmesi),

3 — Eldeki menabiiin arttırılması,

Bir programın tamamlanmış olması için gerekli diğer safhaları aşağıda zikredeceğiz.

4 — Eldeki menabii için tertiplenmesi gereken umumî (global) ve tâli bütçeler. Menabimizün azamî haddini tesbit ettikten sonra bu menabiiin umumî istihlâk, mutad âmme masrafları, âmme yatırımları ve hususî investismanlara dağılış tarzım tanzim ve plâna bağlayan bir programa ihtiyaç vardır. Hususî investismanlara akacak menabiiin tesbiti devlet yatırımlarının plânlanması kadar ehemmiyeti haizdir. Çok defa kalkınma programları bu noktayı ihmal ettikleri için gayıplara uğramaktadırlar. Şüphe yoktur ki menabii umumî bütçesi para ile ifade edilecektir. Bu global bütçenin yanında münferit talî bütçeler tertiplemek aynı derecede lüzumludur. Bu talî bütçelerden birisi memleketin temin edeceği yabancı dövizlerin dört ana sektör arasında dağılışını gösterecektir. (Umumî istihlâk, carî devlet ihtiyaçları, hususî yatırımlar ve devlet investismanları) hattâ bu döviz bütçesi yabancı paralara göre dolar bütçesi sterlin bütçesi gibi talî kısımlar şeklinde tertiplenmelidir. Bunun gibi insan kuvveti için tanzim edilecek bütçenin alelâde işçilik, kalifiye işçilik..... ilâ gibi kısımları ihtiva etmesi lâzımdır. Çelik, petrol, çimento ve emsali gibi başlıca malzeme için bir bütçeye ihtiyaç vardır. Bu bütçelerin her biri elde edilecek imkânlarla bu imkânların dört ana sektör arasında dağılışını vazihan gösterecektir.

5 — Projelerin seçilmesi (tercih). En verimli projelerin seçilmesi esasen izahlarımızın maksadını teşkil etmektedir. Ah-

vale göre değişmekte bulunmakla beraber intihap keyfiyetinin birkaç umumî kaidesi vardır. Kalkınma programının yürütülmesinde aşağıda belirteceğimiz dört kategoriye dahil projelerin diğerlerine tercih edilmesi gereklidir.

a) Halen semere vermemiş olan evvelce yapılmış yatırımları verimli bir hale ifrağ eden projeler.

b) Yekdiğerini destekleyen ve birbirlerinin maliyetlerini azaltan kombine projeler. Nehirler üzerinde yapılacak müteaddit maksatlara matuf islahat projeleri, sulama ve balıkçılığî hedef tutan kombine projeler, bu neviden projelere misaldir.

c) Daha sür'atli neticeler vadeden projeler. Senevi % 20 verim verecek olan iki projeden birisi bilfarz 30, diğeri 3 senede tahakkuk ettirilebilecekse kısa bir devrede tahakkuk edecek ikinci projeyi tatbik koymak daha faydalı bir harekettir. Bu hareket tarzı uzun vadeli proje üzerinde daha iyi düşünmek ve o projeyi yeni şartlara göre ayarlamak imkânını verdiği gibi aynı verimi elde etmekle de bir kayba maruz kalmış olmazsınız.

d) Yabancı para (döviz) durumunuza lehde tesir icra edecek projeler. Bu gibi projeler ya ihracatınızı arttırmakta veya ithalât ihtiyaçlarınızı azaltmaktadır. Eyi bir dış tediye muvazenesi yabancı sermaye yatırımlarını teşvik edeceği cihetle döviz sarfiyatını istilzam edecek projeler yerine döviz kazandıran projeler tercih edilmelidir. Aynı şartlarla yürüyecek iki projeden birisinin tahakkuku ithalâta vabeste diğeri tamamen yerli malzeme ve işçilikle tatbik mevkiine konabilecekse ikincisi tercih edilmelidir. Bazı kimse-ler, tediye muvazenesiz nekadar bozüksa hariçten okadar çok yardım sağlayabileceğimizi ileri sürmekte iseler de bu tehlikeli tavsiyeye itibar etmek lâzımdır.

6 — Enflâsionist olmayan metodlarla finansman. Evvelce münakaşası yapıldığı üzere tasarruf, vergi ve kontrol sistemleri üzerinde yapılacak operasyonlarla men-

binizin arttırılmasına çalışılmalıdır. Bu merhalede plânlamayı tamamlayarak doğru-
rudan doğruya icraata geçmiş oluyoruz.

7 — **Hususî sektör için müsbet bir si-
yaset.** Hususî sektörde neler olabileceğini,
istihsalinizin artmasına bu sektörün nasıl
yardım edeceğini, bu sektörün, menabiini-
zin ne miktarını bel'edeceğini kâğıt üze-
rinde tesbit etmiş bulunuyorsunuz. Fakat
kâğıt üzerinde yazılı olan bu hususların ic-
ra safhasına intikaline mütedair esasları
ihtiva etmedikçe ekonomik kalkınma prog-
ramının tamamlandığı iddia edilemez. Hu-
susî sektörü hedef tutan vazih bir siyase-
tinizin bulunması ve bunun kalkınma prog-
ramının bir cüz'ü olarak ilân edilmesi key-
fiyeti büyük ehemmiyet taşımaktadır.

8 — **Kalkınma neticesinde elde edile-
cek gelir fazlası içinden müstakbel kalkın-
ma için karşılık ayırmak.** Kendi bünyesi
içinde müstakbel kalkınma projelerinin
esaslarını ihtiva etmeyen bir programa ta-
mamlanmış nazariyle bakmak caiz değildir.

Bu safhaları genel olarak plânladıktan
sonra tatbiki konacak müteferri projeler
üzerinde düşünmek imkânlarına sahip ola-
bileceğiniz gibi programın zayıf noktala-
rını da araştırmak kabil olur. Ezcümle
münferit projelerinizden bazılarında «ter-
cih» noktasında hataya düşüldüğü, bazı
projelerin idarî islâhat işlerini zorlaştır-
abileceği hususlarını müşahade etmek müm-
kün olur.

S O N

HALK BANKASI T. A. Ş.

Sermaye ve İhtiyat : 10.864.443.69
Ş U B E L E R İ

Adana	Erzurum	Manisa
Afyon	Eskişehir	Maras
Antakya	Gaziantep	Merzifon
Aydın	Isparta	Nevşehir
Balikesir	İzmir	Niğde
Burdur	İzmit	Sivas
Bursa	Kastamanu	Tokat
Çorum	Kayseri	Uşak
Denizli	Kırşehir	Yozgat
» Delikliçınar	Konya	
» Bürosu	Malatya	

S A N D I K L A R I

ANKARA HALK SANDIĞI T.A.Ş.

Sermaye ve ihtiyat : 3.695.957.22

Ajansı : Beypazarı

Telgraf

Umum Müdürlük ve şubeler

İzmit

Sandıklar

Çarşıci Aj.

İSTANBUL HALK SANDIĞI T.A.Ş.

Sermaye ve ihtiyat : 3.421.742.04

Ajansı : Çarşıci

: HALKBANK

: HABANK

: HALKSAN

: HALKSANÇAR

Dünya'da ve Türkiye'de Bankacılığı İlgilendiren Haberler

Fransa Bankası Müdürünün para muvazenesini tesis politikası mevzuunda verdiği konferans

Derleyen : Hikmet KEYMAN

Baumgartner, harici ticaret mevzuunda mübadele serbestisinin birçok noktâ nazarlardan lüzumunu derpiş etmiş ve bu tarzın millî ekonominin gelişmesi bakımından faydalarını belirtmiştir.

Geçen perşembe, Paris iktisadî politika topluluğunda, şeref misafiri ve konferansçı olarak karşılanan Fransa Bankası Guvernörü Mr. Baumgartner, Fransa Bankasının para muvazenesini tesis politikası bakımından hükûmetle olan münasebetlerini izah etmiştir.

Mumaileyh, evvelâ bugünkü millî ve milletlerarası siyasî buhranlara rağmen altın ve döviz piyasasında her hangi bir bozukluk görülmediğini belirttikten sonra para sahasında müşahede edilen muvazaneyi kaydetmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir :

— Bu neticeye nasıl varılmıştır? Bu husustaki başlıca rol, iktisadî sahaya hasredilmiş olan kredilere ait olmuştur. 1951 yılı akabinde bu kredilerin tahdidî para mevzuu ile umumî ekonomi sahasında bir tenezzül vücuda getirmişti. 1952 den itibaren de kredi déflation'u ekonomi stoklarındaki azalma ile muvazi gitti. Mevzuu bahs azalma evvelâ bir kriz mânasına alındı. Müteakiben bariz bir gevşeme hasıl oldu. Ve fiyatlar istikrar peyda ederken iktisadî faaliyetler yeniden başladı.

1951 yılı sonlarında tesis edilen kredi şartları tahdidat devresine uyarak % 4 - 3 raddesine düşmüştü. Bu miktar, Batı Avrupa'nın, harp ayakbınai maruz kalmamış olan memleketler hariç, en düşük faiz olarak telâkki edilebilir.

Gerçekte bu politika bir hayli münakaşa ve orta vadeli krediler bir çok kere tenkid edilmişti. Fakat benim fikrimce iktisadî şartlara tercih edilmelidir. Zaten hâdiselerin cereyan tarzı bu mülâhazayı kabul ettirmiş bulunmaktadır.

İstikrarın avdetini temin eden ikinci nokta, bankalar tarafından devlete verilen avanslar mevzuunda takib edilen politikadır. Kore harbi, silâhlanma hususunda lüzumlu muazzam masrafları istilzam etmiştir. Bu yüzden 1952 sonlarına doğru 800 milyarlık bir çıkmaza girilmiştir. Fransa Bankasından hükûmetçe istenilen yardım dolayısıyla diğer anlaşmalara ilâveten yeni ve hususî bir anlaşma aktedildi. Ve buna nazaran küçük taksitlerle ödenmesi meşrut avanslar verildi. 1954 yılında Fransa Bankası hükûmetin ödemesi icabeden ilk taksiti tahsil etmiş bulunuyordu.

Bu suretle vaziyet, döviz rezervi sahasında olduğu gibi, ticarî muvazene plânı üzerinde de ıslah edilmiş bulunuyordu. Avrupa Ödeme Birliği muvacehesindeki hesaplarımızın bakiyesi de, evvelki açığı ehemmiyetli bir alacak haline gelmiş olduğunu ifade ediyordu.

Fransa'nın, mübadelede liberasyon sistemine ayak uydurduğu bir sırada ithalâtı tevzin ve ihracatı teşvik edici yardım ve müdahaleleri iltizam eden usul müdahaleleri iltizam eden usul kullanması, çok tenkitlere uğramıştır. Fakat bütün bunlar, dış ticarete beliren para devalüasyonlarının tesirlerini bertaraf etmek için itti haz edilmiş tedbirler olarak mülâhaza edilmelidir. Bütçe kanunu vaktinde ve muazzam masraflardan arî olarak kabul edilmiş

bulunuyorsa ve bir takım mali reformların tatbiki cihetine gidilmişse fiyatların istikrarı muhakkak surette temin olunmalıdır. Tahmin ederim ki tasarrufların yeniden tesis edilmesi, bugün müracaat edilmesi lâzım gelen en ehemmiyetli bir hattı harekettir. Bankanın altın piyasasına müdahalesi mevzuunun bugün biraz daha aydınlanmış olduğu kabul edilebilir. Altın basma ve külçe halinde satın alma hareketleri evvelâ bir stopaje, sonra da altın biriktirmede bir durguluğa sebep oldularsa da bir yandan borsada bir hareket vücuduna getirdiler. Şimdi, aynı hareketin obligasyon piyasasında vücut bulması meselesi kalmaktadır. Bu mesele üzerinde halen durulmaktadır.

Mr. Baumgartner, haricî ticaret mevzuunda mübadele serbestisinin bir çok noktai nazarlardan lüzumunu derpiş etmiş, bu tarzın Fransız millî obligasyonlarının karşılanması ve millî ekonominin gelişmesi bakımlarından faydalarını belirtmiştir.

Konferansçının açıklamalarına nazaran bugün Fransa Bankasının başlıca politikası istikrarsızlıktan uzaklaşip istikrara dayanmaktan ibaret olarak kalacaktır.

Mr. Baumgartner, sözlerine şunları ilâve etmiştir :

— Umumî efkârın bilmesi lâzımdır ki gayri mali bazı tedbirler, para üzerinde ihtilâtlar yaparak, haiz olmak istedikleri vasfı kolaylıkla kaybederler.

Mr. Baumgartner'in konferansı İktisadî Politika Cemiyeti tarafından teşekkürle karşılanmış ve dinleyiciler tarafından sorulan muhtelif suallere konferansçı açıklayıcı cevaplar vermiştir.

Türkiye İktisat Gazetesi

İngiltere bankasının reeskont nisbetini yükseltme sebepleri ve bunun tesirleri izah ediliyor.

beraraf edecekler
paranın akibeti üzerindeki müphemiyeti
enflasyon temayüllerine karşı koyarak,
Yüksek reeskont nisbeti aynı zamanda

Geçen sayılarımızda bildirdiğimiz gibi İngiltere Bankası reeskont nisbeti % 0,5 yükseltilmiştir. Bu değişiklik geçen Ma-

yısta iskonto haddinin eriştiği seviyeye avdet şeklinde tecelli etmektedir. Bu suretle 1951 - 1952 senelerinde reeskont nisbetinin %2,5 den % 4 e çıkarıldığındanberi hükümetçe ilk defa olarak daha paha'lı kredi istikâmetinde bir adım atılmaktadır. Bu arttırılmış inşaat şirketlerinin faizlerine ve vadeli satış faizine tesir etmesi umulmamaktadır.

Nisbettteki değişme buhran dolayısıyla alınmış bir tedbir değildir. Memleketin umumî ekonomik durumu memnuniyet vericidir. Bu arttırma daha ziyade sterlinin zayıf durumunu kuvvetlendirmek gayesiyle yapılmıştır. Yüksek reeskont nisbeti aynı zamanda enflasyon temayüllerine karşı koyacak ve bu vaziyet paranın akibeti üzerindeki müphemiyeti bertaraf edecektir.

Banka reeskont nisbeti İngiltere Bankası tarafından senetleri kırmak ve para piyasasıyla ilgili müesseselere ikrazat yapabilmek dolayısıyla tahsil edilen faize tatbik edilecektir. Banka sistemine göre bu nisbet bütün faiz nispetlerine temel sayıldığından bu kararı diğer mali iş bölümlerindeki faiz nispetlerinde yapılan değişiklik takip etmiştir.

Yapılan başlıca değişiklikler şunlardır :

1 — Banka mevduat nisbetleri 1, 1/4 den 1, 1/2 ye yükselmiş, ihbar müddeti 21 günden 7 güne indirilmiştir. Evvelce olduğu gibi cari hesaplar üzerinden faiz verilmeyecektir.

2 — Sermaye piyasasına yapılacak ikrazatla ticarî senetler, hazine bonoları ve kısa vadeli bonoların faiz nispeti %1, 3/4 olarak tespit edilmiştir. Bundan evvel bu nispetler sırasıyla ticarî senetler için 1 1/2, hazine bonoları için 1 1/4 ve kısa vadeli bonolar için % 1 5/8 idi.

3 — Banka ile müşteriler arasındaki anlaşmaya göre tesbit edilen limit fevkinde yapılan ikrazatın faiz nisbetleri % 1/2 arttırılacaktır. Küçük müstekrizler için de nispet arttırılacak fakat bu artış ikrazatın yapıldığı şartlara bağlı olacaktır.

Döviz piyasasında reeskont nispetinin değişmesi faydalı olmuştur. Filhakika böylece sterlinin kıymeti (Amerikan doları olarak) 2.78, 7/16 dolardan 2.78, 1/2 dolâra yükselmiş, birçok Avrupa paralarına

nazaran da dolardakiyle mütenasip bir artış kaydedilmiş bulunmaktadır.

Reeskont sisteminin arttırılmasında ekonomik durumun inkişafı için 3 gaye güdülmüştür :

1 — Bu arttırma ile son zamanlarda Britanya'nın devlet tahvilâtı piyasası ve sterlinin durumu üzerindeki müphemiyete son verilmesi ümit edilmektedir.

2 — Faiz nispetlerinin daha yüksek bir seviyede tesbit edilmesinin Londra piyasasına dışardan gelecek para akımını şiddetlendirerek sterlinin kuvvetlenmesine yardım edeceği düşünülmüştür.

3 — Faiz nispetlerinin arttırılmasının ekonomik faaliyetler üzerinde hafif tahdit edici bir tesir göstermesi nazarı itibara alınmakta fakat bu vaziyetin sermayesinin inkişafına mâni olması beklenmemektedir.

T. İktisat Gazetesi

Birleşik Amerika'da 7 Rezerv Bankası Daha İskonto Rayicini Yükseltti

Federal Reserve Board, Federal Rezerv Sisteme dahil 7 Bankanın daha iskonto rayicilerini %1 3/4'e çıkarmasını kabul ve tasvip etmiştir. Bu bankalar şunlardır :

New York, Cleveland, Boston, Richmond, St. Louis, Dallas ve Minneapolis Federal Reserve Bankaları.

N. Z. Z. gazetesinin bildirdiğine göre, Birleşik Devletlerin iktisadi faaliyetlerinde müşahade olunan gelişme, Federal Reserve ve Systeme bağlı âzâ bankalar tarafından geçen hafta zarfında açılan kredilerin gün- de ortalama 519 milyon dolara ulaşmış olması vakıasıyla de sabittir. Halbuki, günlük ortalama kredi hacmi, 1954 yılı zarfında 200 milyon doları tecavüz etmemiştir. Federal Reserve İdare Meclisi, iskonto haddini yükseltmeğe karar vermekle, borsa muamelelerine müteallik bulunan kredilerde kaydedilmiş olan bu bariz artışı göz önünde tutmuş olması icabeder.

Gerçekten iktisadi teşebbüslere ait esham ve tahvilât mübayaası için borsacı ve komisyoncular tarafından sadece geçen hafta içinde, menkul kıymet şeklinde açıl-

mış olan krediler, 101 milyon dolar nisbetinde artmak suretiyle 1.757 milyon dolara ulaşmıştır ki, bu rakam, bir sene öncekinin hemen hemen iki misline tekabül etmektedir. Hatırlanacağı üzere, bu sene Ocak ayının ilk haftasında Federal Reserve İdare Meclisi, mecburi ihtiyatların nisbetini yükseltmek suretiyle borsadaki spekülasyona mâni olmağa çalışmıştı. Maa-fafih, bu tedbirin sadece komisyoncu firmalar tarafından alınan kredilerle tedvir olunan borsa muameleleri üzerinde bir tesir husule getirmiş olduğu malumdur. Halbuki, bankalardan alınan krediler üzerinde bu tedbirin hiç bir tesiri hissedilmemiştir. Bu gibi kredilerin takyidi, ancak Federal Reserve İdare Meclisi tarafından şimdi iskonto haddinin yükseltilmesi gibi kredi kısmağa matuf bulunan umumî tedbirlere baş vurulması sayesinde mümkün olabilir. Binaenaleyh, Birleşik Amerika'da para sevk ve idaresinden sorumlu makamlar tarafından ittihaz edilmiş olan bu son karar, spekülasyon ve kredi hacminde zararlı bir inkişafın vuku bulmasına mâni olmağı istihdam eyleyen şümulü bir siyasetin bir parçası şeklinde tefsir edilmelidir.

(Agefi ve B. I. S.)

Dünya Para Piyasasındaki Temayüller

Lombard'ın, Financial Times gazetesinden «Dünya Para Piyasasındaki Temayüller» başlığı altında yayınladığı bir makalede İngiltere iskonto haddinden yapılmış olan yükseltmenin umumiyetle bütün dünyada daha pahalı ve daha sıkı kredi siyasetine doğru bir temayül başgöstermiş olduğu vakıasının ilk belirtisini teşkil ettiğini ifade eylemektedir. Gerçekten, son günlerde Birleşik Amerika, İsveç ve Norveç iskonto hadlerini yükseltmiş, buna mukabil, yalnız Kanada, münhasıran 6 aylık devre zarfında açık piyasada para hadlerinde müşahade edilen düşüşün bin neticesi olarak resmi kurun yüksek seviyede bırakılmış bulunması yüzünden iskonto hadini indirmiştir. Dış piyasalarda para kurlarında kaydedilen yükselme temayülünün, iskonto haddinin yükseltildiği tarihten itibaren Londra'nın likit fonlar üzerinde ic-

ra etmekte olduğu büyük baskının bir neticesi olduğuna hükmetmek için hiç bir sebep mevcut değildir. İngiltere'nin' para siyasetinde bir değişiklik yapılmasına büyük mikyasta âmil olan enflasyonist temayüllerin dış memleketlerde de buna mümasil tedbirlerin alınmasına sebep olduklarını iddia etmek hatalı bir hareket sayılamaz.

Export - Import Bank'ın Açtığı Krediler

Export - Import Bank, 3 Avusturya Bankasına 6 milyon dolar tutarında kredi açmıştır. Kredinin iadesini de garanti etmiş bulunan Avusturya Hükümeti, mezkûr kredinin yardımıyla Amerika'dan yapılacak ham pamuk ithalatını finanse edecektir.

(Hamburg Deposchon)

Fransa'nın Para ve Kredi Durumu

1955 yılının ilk 2 ayı zarfında para ve kredi sektöründe kaydedilen gelişmelere ait bulunan ilk rakamlar, dün Millî Kredi Konseyine sunulmuştur. Bu rakamların tetkikinden anlaşılacağı veçhile, mezkûr devre zarfında para manabli mecmu hacmi, 23 milyar franklık bir azalışla 5.265 milyar franktan 5. 242 milyar franga inmiştir ki, bu da mevsim icabı tabii bir olay telâkki edilmektedir. Halbuki, 1954 yılının aynı devresinde para menabiinde kaydedilmiş olan azalma, 12 milyar franktır. Tedavülde bulunan banknot miktarında kaydedilen azalma, sadece 3 milyar olduğuna göre, vâdesiz mevduattaki düşüş 20 milyar franga baliğ olmuştur. Hazine üzerindeki talepler, 80 milyar frank nisbetinde düşmüş; ekonomiye açılan krediler ise, mevsimlik sebepler yüzünden azalmış ve bu azalma sadece 30 milyar franga münhasır kalmıştır. Fransa'nın altın ve döviz ihtiyatlarında kaydedilen 66 milyar franklık artış, bilhassa calibi dikkat olmuştur. Bu artışın neticesi olarak, Fransa'nın altın ve döviz ihtiyatları 1955 Şubat ayın sonunda 460 milyar franga ulaşmıştır.

(D. I. S.)

Birleşik Amerika'da Altın Hareketleri

Federal Reserve System tarafından bildirildiğine nazaran, geçen Kasım ayından beri ilk defa olarak 13 Nisan'da sona eren hafta zarfında, Birleşik Amerika dan harice 49 milyon dolar kıymetinde altın çıkmış ve bunun neticesinde de Birleşik Amerika'nın altın stokları 21.670 milyon dolara inmiştir.

Diğer taraftan, yabancı memleketler hesabına yatırılan mevduat aynı hafta zarfında 30 milyon dolar artmış, buna mukabil, yabancı sermaye yatırımları 3 milyon dolar azalmıştır. Birleşik Devletler malî mahfilleri tarafından izhar edilen kanaate göre, harice çıkmış olan safî 76 milyon dolarlık altın ve döviz, bazı yabancı Merkez Bankalarına yapılmış olan transferlerden ileri gelmiştir. Sterlinin borsada geçen hafta kaydedilen kuvvetli durumu muvacehesinde, İngiltere Bankası'nın Birleşik Amerika'dan harice çıkmış olan altın ve dövizin başlıca alıcılarından birisi olduğu tahmin edilebilir.

(B. I. S.)

İsveç'te Enflasyona Karşı Tedbirler

Sveriges Riksbank, iskonto hadını % 1 nisbetinde artırarak % 3 3/4 e yükseltmeğe karar vermiştir. İsveç Hükümeti buna muvazî olarak, şirketlere ait kazanç vergilerinin de artırılacağını tebliğ etmiştir. Hükümet bundan başka, tasarlanan mecburî tasarruf sisteminden sarfı nazar etmiş ve İsveç Millî Bankasının % 4 1/2 faizli bir Devlet tahvilî çıkarmasına karar vermiştir. Bu tedbirler sayesinde, İsveç'te hüküm sürmekte olan enflasyonist temayüllere mâni olunmağa çalışılacaktır.

İsveç'te Faiz Hadleri Yükseltildi

Resmî mahfiller tarafından bildirildiğine nazaran, İsveç'teki Ticaret ve Tasarruf Bankaları, mevduat ve krediler üzerindeki faiz hadlerini % 1 nispetinde yükseltmişlerdir. Posta Tasarruf Bankası ise, mevduat üzerindeki faiz haddinden ne nisbette bir artış yapacağını henüz kararlaştırmamıştır.

(B. I. S.)

Neuyork Bankaları Ecnebi Mevduata Tatbik Etmekte Oldukları Faiz Haddini Yükseltiyorlar

New York Bankaları, ecnebi bankaların vâdesiz mevduatına tatbik etmekte oldukları faiz haddini % 1/8 nisbetinde arttırmışlardır. Böylece, % 1 3/8'e yükseltilmiş olan yeni faiz haddi sayesinde, ecnebi mevduatta son zamanlarda müşahede edilen istirdatların önlenebileceği sanılmaktadır.

Ecnebi bankaların vâdesiz mevduatında husule gelmekte olan azalış, şimdiye kadar mutedil bir seyir tâkip etmekte idi. Fakat, Federal Reserve Board tarafından neşredilen son istatistiklere nazaran, bildüğümüz Amerikan bankalarındaki ecnebi mevduatın 31 Aralık tarihindeki yekünü 1.411.784.000 dolara balığ olmakta ve bunun 1.178 milyonunun Neuyork Bankalarında bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu mevduatın en son defa eriştiği rekor seviye 7 Ekim 1954 tarihinde 1.496.410.000 dolarlık yekün olmuştur. 31 Aralık 1953 tarihindeki yekün ise 983.440.000 döldardan ibaretti.

Geçen yılın Ekim ayında vâdesiz yabancı mevduat yükselmekte ve bunlara tatbik edilmekte olan faiz hadleri, bu paralardan faydalanılması zorlaştıracak derece düşük olduğu sıralarda, bankalar, yabancı mevduata tatbik edilmekte olan faiz haddini % 1 1/4 e indirmişlerdir. Geçen Ekim ayından beri vukua gelen para çelişleri, bu mevduat miktarını azaltmak maksadiyle Amerikan bankaları tarafından yapılan baskıdan ziyade, Hazine tahvillerinin yabancı sermaye hakkında yaptıkları daha kuvvetli cazibeden ileri gelmektedir.

(Agence Economique et Financière)

Finansman Müesseseleri Faizleri Yükseltiyorlar

Beş önemli finansman müessesesi tarafından ticarî senetlere tatbik etmekte oldukları faiz haddini % 1 1/8 nisbetinde yükseltmişlerdir. Bu, bir ay içinde yapılan arttırmaların üçüncüsüdür.

Finansman müesseseleri, ticarî senetlerini, kendi muameleleri için lüzumlu na-

kit parayı elde etmek üzere, doğrudan doğruya yatırım yapanlara satmaktadır.

Bu son arttırmadan sonra 30 ilâ 90 gün vâdeli senetlerin faiz haddi % 1 3/4 ve 270 gün vâdeli senetlerin faizi de % 2 1/2 ye yükselmiş bulunmaktadır.

Bilindiği gibi, ticarî senetler piyasası Hazine bonolarının son haftalar zarfında hayli yükselmiş olan randıman nisbetinin temayül ve temevvüçlerinin doğrudan doğruya tesiri altındadır.

Bank Deutscher Laender'in Altın Mevcutları

Bank Deutscher Laender'in altın mevcutları, 23 Mart'ta 2,997 milyar D. M.'a yükselmiş ve bu suretle, bir Alman İhraç Bankası'nın Birinci Cihan Harbinden beri erişmiş olduğu en yüksek seviyeye vâsıl olmuş bulunmaktadır. Paranın istikrarını temin için, Bank Deutscher Laender kendine ait bir altın stokuna sahip olmak fikrinden sarfı nazar etmek mecburiyetinde kalmıştı. Bank Deutscher Laender ilk defa 31/10/1951 tarihinde 2,5 milyon D. M. tutarında bir altına rezervine sahip oldu. Bu miktar 31/12/1953 tarihinde 1,3 milyar D. M.'a yükseldi. Altın mevcudu, bu suretle, tedavüldeki 11,68 milyar D. M.'in takriben % 26 sını karşılamaktadır. Her zaman altına tahvili mümkün olan dolar ihtiyatlarını da buna ilâve ettiğimiz takdirde, bu karşılama % 70 nisbetine çıkmaktadır.

(Hamburger Depeschen)

Bank Deutscher Laender'in «Open Market» Politikası

B. D. L. İdare Meclisi, son toplantısında, Alman para piyasasının son zamanlardaki inkişafını tetkik etmiştir. Bu tetkikat esnasında Federal Hükümet Maliye Vekâleti ile Bank Deutscher Laender'in bir «Open market» politikası ihdası hususunda almağî tasarladıkları müşterek tedbirler de müzakere mevzuu olmuştur.

Federal Maliye Vekâleti, tedavül bankasının mevcutları arasında görülen ve harpten evvelki Alman Devletinin borçlarından müteşekkil olan takas alacakları-

nın 1,2 ilâ 1,5 milyar D. M. tutarındaki kısmını Hazine senet ve bonosu ile tebdil etmek istemektedir. Bank Deutscher Laender, bu senet ve bonoları, tesisini tasarladığı «Open market» muamelelerini besleyecek bir fona tahsis edecektir.

Bu fondan tefrik etmek suretiyle, tedavül bankası, bilhassa kredi müesseselerine cari faiz üzerinden, para piyasasında bolluk olduğu zamanlarda Hazine senet ve bonoları temin edilecek ve piyasa gerginlik arzettiği takdirde, bu senet ve bonoları onlardan satın alabilecektir. Bu muamelelere Nisan ayı içinde başlanacaktır.

Bank Of India

Hindistan Parlamentosu, «Imperial Bank of India» Bankasının devletleştirilmesini ve «Ban of India» adı altında faaliyetine devam etmesini teklif etmiştir. «Imperial Bank» hisse senetlerinin % 15 i İngiltere'nin elinde bulunmaktadır.

(Hamburger Depeschen)

Mısır - Japonya Anlaşması

Mısır ile Japonya arasında bir takas anlaşması imzalanmıştır. Buna göre, Mısır, Japonya'ya 869.000 dolar tutarında

7 bin ton piring verecek, buna mukabil Japonya'dan 1,2 milyon dolar tutarında boru alacaktır.

(Hamburger Depeschen)

Bir Beynelmîl İstihbarat Merkezi Kuruluyor

International Institute of Banking Studics, ihracat kredileri için bir «Beynelmîl İstihbarat Merkezi» nin tesisine çalışmakta ve bunun için bir teklif hazırlanmış bulunmaktadır. Buna göre, hem kredi anlar, hem kredi verenler, muayyen bir zaman zarfında ne kadar para ödemeleri lâzım geldiğini müstakil ve beynelmîl bir mercie bildireceklerdir. Bu suretle, ihracatçılar, umumî kredi şartları hakkında malûmat sahibi olacaklar ve ithalâtçıların haksız kredi taleplerinde bulunma temayülleri önlenmiş olacaktır.

(Hamburger Depeschen)

BANKALARDA TAYİNLER :

T. C. Ziraat Bankası'nda teşkil olunan umumî kâtipliğe bu bankanın Hukuk İşleri Müdürü Affan Egemen, açık bulunan Sümerbank Umum Müdür Muavinliğine de bu bankanın Bankacılık Müdürü Sungur Babaoğlu tayin olunmuşlardır.

Banka

İLLER BANKASI

Sermaye : 300.000.000 T. L.

İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Köylerin
Harita, İmâr Plânlarıyla Su, Elektrik,
Yapı, Proje, İnşa ve Tesisleri.

**BANKA VE KREDİ
MUAMELE VE HİZMETLERİ
EN MÜSAİT ŞARTLARLA YAPILIR**

**VE
MEVDUAT HESAPLARI
AÇILIR**

Türkiye Bankacılar Cemiyeti'ne Ait Haberler

Dergimizin 19 - 20. sayılarından sonra geçen zaman zarfında Türkiye Bankacılar Cemiyeti'ni ilgilendiren haberleri bu sayımızda neş'rediyoruz.

II ci âdi umumî hey'et toplantısı :

Cemiyetimiz II ci âdi umumî heyet toplantısını 30/3/1955 Çarşamba günü saat 19 da Osman Tüfekçioğlu'nun Başkanlığında Halk Bankası salonlarında yapmıştır.

kani Fethi Aktan söz alarak yapılan tenkid ve temennileri cevaplandırmıştır. Bunun üzerine reye konan 1954 yılı İdare Heyeti ve Murakıplar raporu ittifakla kabul edilerek İdare Heyeti ve Murakıplar ibra olunmuş; yeni idare heyetile murakıpların seçimine geçilmiştir. Tasnif neticesinde; Nusret Uzgören (55) Sungur Babaoğlu (43) Hikmet Keyman (43) Fethi Aktan (43) İklil Hebel (43) Suat Ağagil (33)

Kongre Başkanı Osman Tüfekçioğlu kongreyi açarken

Evvelâ gündem reye konarak ittifakla kabul edilmiştir. Bundan sonra 1954 yılına ait İdare Heyeti ve Murakıplar raporları okunmuş ve Cemiyet Umumî kâtibi Sungur Babaoğlu söz alarak geçen çalışma yılına ait gerekli açıklamalarda bulunmuştur. Bu raporların okunmasını müteakip İzmir delegesi ve üyeler söz almışlar; hararetli ve samimî tenkid ve temennilerde bulunmuşlardır. Daha sonra Cemiyet Baş-

Lütfü Dorman (31) asıl üyeliklere Güzin (22) Hüseyin İslâm (15) yedek üyeliklere; Şefik Mutkan (39) Hakkı Uysal (36) Sait Civaoglu (30) Mürakipliğe seçilmişlerdir.

Bunu müteakip verilen bir önerge üzerine Muhterem Reiscumhurumuza, Büyük Millet Meclisi Reisimize ve Başvekilimize şükran ve bağlılık telgrafları çekilmesi büyük bir tezahürat ve ittifakla kabul edilmiş ve gündemde konuşulacak başka bir

mevzu da bulunmadığından yeni idare he-
yetine muvaffakiyet temennisinde toplan-
tıya son verilmiştir.

İdare Heyeti toplantısı, seçim ve proğ- ram :

Yeni seçilen İdare Heyeti yaptığı top-
lantıda Fethi Aktan; Başkanlığa, Nusret
Uzgören'i Başkan Vekilliğine, Sungur Ba-
baoğlu'nu Umumi Kâtipliğe, Suat Ağaçlı'i

Cemiyet üyelerinin yazlık istirahatlarını
sağlamak üzere uygun bir yerde bir arazi
satın alarak burada küçük kamp evleri in-
şa etmektir. Bu maksatla hemen bir mü-
teşebbis heyeti kurularak gerekli paylar
toplanmağa ve gerekli incelemelere başlan-
mıştır. Bu teşebbüs bütün üyelerin büyük
bir rağbet ve alâkasını celbetmiştir. Ve
şimdiden mühim bir iştirak sağlanmıştır.
Teşebbüs muvaffak olursa ucuzca banka-

Üyeler konuşmaları takip ederken

Muhasipliğe; Hikmet Keyman, İklil Hebel
ve Lütfi Dorman'ı da faal üyeliklere seç-
miştir.

cıların her yıl ağır yorgunluklarını gidere-
cek bir teşkilât kurulmuş olacaktır.

Şubeler :

Birinci faaliyet yılını yedi şube ile ta-
mamlayan Cemiyetimizin Şube adedi 1954
yılında ona yükselmiştir. Bu yıl daha da
yükselseceğini ummaktayız. Görüldüğü üze-
re Cemiyetimiz yurdun muhtelif bölgele-
rinde faaliyete geçmek suretiyle Türkiye'-
nin en geniş Şubeli ve en fazla üyeli mes-
lekî bir teşekkülü haline gelmiştir. 1954
yılında Merkezde 324 üye ile faaliyetê gi-
ren Cemiyetimizin âza adedi 550 ye ulaş-
mış bulunmaktadır; yakın zamanda daha
da yükselseceğini ummaktayız. Üye adedi
nin artırılması, aynı dâva için çalışan, dü-
şünen kimselerin fazlaşması idealimizin

Bu kadro ile teşekkül eyleyen yeni
İdare Heyeti çalışmalarına başlamıştır.
Umumi Heyeti karar ve direktifleri ve ge-
çen yıldaki çalışmalardan edinilen tecrübe-
ler gözönünde bulundurmak suretiyle yeni
bir çalışma programı çizmiştir.

Programın başında, geçen yılda teşeb-
büslere geçilen lokal mevzuunu halletmek
gelmektedir. Bunun haline çalışılırken di-
ğer taraftan da kültürel ve sosyal sahada-
ki çalışmalarını da genişletmeğe karar ve-
rilmıştır.

Bu arada alınan sür'atli bir kararla gi-
rişilen mühim bir teşebbüs daha vardır.

Kongre sonunda üyeler ve İdare heyeti

çok kısa bir gelecekte gerçekleşmesi bakımından zarurî ve yine cemiyetin yaşayabilmesi, gayelerinin tahakkuk ettirilebilmesi de üyelerinin tam alâka ve çalışmalarına bağlı olduğunu bu vesile ile belirtmek yerinde görülmektedir.

Yeni kurulan İzmit (Kocaeli) ve İskenderun Şubelerimizin kurucularıyla İdare Heyeti listeleri de haberlerimize ilâve edilmiştir. Kayseri ve Mersin Şubelerinin kurulmasına da çalışılmaktadır.

TÜRKİYE BANKACILAR CEMİYETİ KOCAELİ ŞUBESİ KURUCULAR İDARE HEYETİ VE MURAKİPLER

KURUCULAR :

1 — İshak Turnaoglu	:	T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü	
2 — Cahit Güldiken	:	Türkiye Emlak Kredi Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü	
3 — Kerim Yurtsever	:	Türkiye İş Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü	
4 — Şadan Aker	:	Türk Ticaret Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü	
5 — Nazım Şamilgilı	:	Halk Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü	
6 — Hakkı Önen	:	Kocaeli Halk Bankası Müdürü	
7 — Behzat Ünlü	:	T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesi	Müdür Muavini
8 — İlyas Öztekin	:	> > > > > >	Muhasebecisi
9 — Naci Erenoglu	:	> > > > > >	Şef
10 — Adnan Çlզgin	:	> > > > > >	Muhasebeci Muavini
11 — Fikret Günay	:	> > > > > >	Şef Muavini
12 — Ruhi Pekin	:	> > > > > >	Şef Muavini
13 — Habib Özdemir	:	> > > > > >	Vezneci
14 — Fahrettin Hor	:	> > > > > >	Vezneci
15 — Ekrem Angın	:	> > > > > >	Memur
16 — Remzi Kaynak	:	> > > > > >	Memur
17 — Turan Hatunoğlu	:	> > > > > >	Memur
18 — Yünniye Duygu	:	> > > > > >	Memur
19 — Mustafa Eyüpoğlu	:	> > > > > >	Ziraat Teknisyeni
20 — Fikret Sarıbeyoğlu	:	> > > > > >	Memur
21 — Hikmet Ündeğer	:	> > > > > >	Memur
22 — Kemal Altun	:	> > > > > >	Memur

23 — Şakire Tekin	:	T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesi	Memur
24 — Aliye Haker	:	> > > > >	Memur
25 — Hadîye Arıburnu	:	> > > > >	Memur
26 — Şükran Pekaydın	:	> > > > >	Memur
27 — Muammer İltiş	:	> > > > >	Eksper
28 — Hikmet Tüzün	:	Türkiye Emlâk Kredi Bankası Kocaeli Şubesinde	Şef
29 — Fehmi Kortoğlu	:	> > > > >	Muhasip
30 — M. Emin Bayındır	:	> > > > >	Memur
31 — Vasıf Caymaz	:	> > > > >	Eksper
32 — Mahmut A. ylı	:	Türkiye İş Bankası Kocaeli Şubesinde	Şef
33 — Ali İhsan Vural	:	> > > > >	Muhasebeci
34 — Mustafa Akarca	:	> > > > >	Memur
35 — Hami Taner	:	> > > > >	Veznedar
36 — Halit Ercan	:	> > > > >	Memur
37 — Suzan Saatçlı	:	> > > > >	Memur
38 — Ethem Altay	:	> > > > >	Memur
39 — Nihat Pekince	:	> > > > >	Memur
40 — Neşe Maçka	:	> > > > >	Memur
41 — Şükrü Atalay	:	Türk Ticaret Bankası Kocaeli Şubesi	Muhasebecisi
42 — Şerif Arık	:	> > > > >	Memur
43 — Sabri Ustabasıoğlu	:	> > > > >	Memur
44 — Basri Sürekçioğlu	:	> > > > >	Veznedar
45 — Nihat Berksoy	:	> > > > >	Su Şef
46 — İhsan Güvenel	:	> > > > >	Memur
47 — Neşecan Palabıyık	:	> > > > >	Memur
48 — Şeref Turan	:	Kocaeli Halk Bankası	Muhasebeci Muavini
49 — Ruhi Sözalın	:	> > >	Şef
50 — Mihri Aydın	:	> > >	Şef
51 — Necla Özbudun	:	> > >	Şef
52 — Seher Fidan	:	> > >	Memur
53 — Kezban Görgeç	:	> > >	Veznedar Muavini
54 — Güler Küçükötreli	:	> > >	Memur
55 — Solmaz Çakar	:	> > >	Memur
56 — M. Avni Topçuoğlu	:	Halk Bankası Kocaeli Şubesi	Muhasebecisi
57 — Murat Mutlu	:	> > > > >	Şef
58 — Zeki Şahin	:	> > > > >	Veznedar
59 — Fuat Çeviren	:	> > > > >	Memur
60 — Salt Kumral	:	> > > > >	Memur
61 — İhami Günaydın	:	> > > > >	Memur

İDARE HEYETİ

BAŞKAN	:	İshak Turnaoğlu	— T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesi Md.
BAŞKAN VEKİLİ	:	Şadan Aker	— Türk Ticaret Bankası Kocaeli Ş. Md.
UMUMİ KÂTİP	:	Cahit Güldiken	— Türkiye Emlâk Kredi Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü
MUHASİP	:	Kerim Yurtsever	— T. İş Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü
ÂZA	:	Hakkı Önen	— Kocaeli Halk Bankası Müdürü
ÂZA	:	Nazım Şamgilil	— Halk Bankası Kocaeli Şubesi Müdürü
ÂZA	:	Orhan Orpak	— T. İş Bankası Kocaeli Ş. İkinci Müdürü
YEDEKLER	:	Hikmet Tüzün	— T. Emlâk Kredi Bankası Kocaeli Ş. Şefi
	:	İlas Öztekin	— T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Ş. Muhasebecisi
	:	Şükrü Atalay	— Türk Ticaret Bankası Kocaeli Ş. Muhasebeci

MURAKIPLAR	: Behzat Ünlü	— T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Ş. Müdür Muavini
	: Fehmi Kurtoğlu	— T. Emlâk Kredi Bankası Kocaeli Ş. Muhasebecisi
	: Avni Tolunay	— Halk Bankası Kocaeli Şubesi Muhasebecisi
YEDEKLER	: Şakire Tekin	— T. C. Ziraat Bankası Kocaeli Şubesinde Memur.
	: Suzan Saatçi	— T. İş. Bankası Kocaeli Şubesinde Me-

TÜRKİYE BANKACILAR CEMİYETİ İSKENDERUN ŞUBESİ

KURUCULARI İDARE HEYETİ VE MURAKIPLAR

<u>Memuriyeti</u>	<u>Adı ve Soyadı</u>
T. C. Ziraat Bankası Müdürü	Kâzım Pakman
T. Emlâk Bankası Müdürü	Cavit Özgür
T. İş Bankası Müdürü	Semih Kulaksızoğlu
Yapı ve Kredi Bankası Müdürü	Vechi Şehoğlu
Osmanlı Bankası Müdürü	Unberto Markopolo
Merkez Bankası Müdürü	Reşat Gökdemir
EtiBank Müdürü	Burhanettin Kuzuoğlu
T. C. Ziraat Bankası Şef Mua.	Cemil Yalmanoğlu
T. C. Ziraat Bankası Muh. Mua.	Mustafa Akyürek
T. C. Ziraat Bankası Muhasebecisi	Kâzım Akgün
T. Emlâk Bankası Şefi	Nejat Ertuna
T. Emlâk Bankası Şefi	Mediha Tunç
T. C. Ziraat Bankası Şef Mua.	Sebahat Namdar
T. İş Bankası 2. Müdürü	Nejat Tümer
T. İş Bankası Muhasebecisi	Vefik Ünal
Yapı ve Kredi Bankası Muh.	Fatih Soyer
Yapı ve Kredi Bankası Şefi	Ruzkullah Koç
Merkez Bankası Şefi	İsmet Dizer
Merkez Bankası Muhasebecisi	Abdullah Saraç
EtiBank Muhasebecisi	Rağit Özcan
T. C. Ziraat Bankası Memuru	Nihat Işık
T. C. Ziraat Bankası Memuru	Lütfullah Uyanık
T. Emlâk Kredi Bankası Memuru	Fethi Özübek
T. Emlâk Kredi Bankası Memuru	Emin Zeren
T. İş Bankası Şefi	İbrahim Nuhoglu
T. İş Bankası Şef Muavini	Fehmi İnan
EtiBank Memuru	Kâzım Özen
EtiBank Memuru	Fehmi Öcandan
Osmanlı Bankası Muhasebecisi	Mahir Alpözü
T. İş Bankası Memuru	Ekrem Samancı
Yapı ve Kredi Bankası Memuru	Nurettin Topaloğlu
Denizcilik Bankası T.A.O. Müdürü	Bedri Atamer
Merkez Bankası Müdürü	Fuat Okurer

İDARE HEYETİ

Reis	: Burhanettin Kuzuoğlu	Etibank Müdürü Etibank Lojmanında.
Reis Vekili	: Cavit Özgür	Türkiye Emlak Bankası Müdürü Kurtuluş Mahallesi Fener Cad. 9/E.
U. Kâtip	: Cemil Yalmanoğlu	T. C. Ziraat Bankası Şef Muavini Yenimahalle İnci Sokak No. 16.
Muhasip	: İsmet Dizer	T. C. Merkez Bankası Şefi Çay Mahallesi Balaban Sok No. 4.
Áza	: Kázım Pakman	T. C. Ziraat Bankası Müdürü Ziraat Bankası Lojmanında.
Áza	: Semih Kulaksızıoğlu	Türkiye İş Bankası Müdürü İş Bankası Lojmanında.
Áza	: Vecihi Şeyhoğlu	Yapı ve Kredi Bankası Müdürü Yenişehir Caddesi No. 38.

YEDEKLER

Nejat Tümer	Türkiye İş Bankası 2. Müdürü İş Bankası Lojmanı.
Fuat Okurer	T. C. Merkez Bankası Müdürü Merkez Bankası Lojmanında.
Mahir Alpözü	Osmanlı Bankası Muhasebecisi Çay Mahallesi Yıldız Sok. No. 43.

MURAKİPLER

Mediha Tunç	Türkiye Emlak Kredi Bankası Şef Muavini Yenişehir Mahallesi Coşkun Sok. No. 22
Fehmi İnan	Türkiye İş Bankası Şef Muavini Çay Mahallesi Balaban Sok. No. 8.
Hakkı Tugen	Osmanlı Bankasında Memur Antakya Caddesi Nümune Mah. No. 15

YEDEKLER

Vefik Ünal	T. İş Bankası Muhasebecisi Belediye Evleri İnci Sok. No. 31.
Fehmi Ocandan	Etibank Gümrük Şefi Şehit Pamir Caddesi No. 296
Fatih Soyer	Yapı ve Kredi Bankası Muhasebecisi Kurtuluş Mahallesi Yılmaz Sok. No. 40.

Türkiye Bankacılar Cemiyeti Eskişehir Şubesinin Yıllık Umumî Heyet Toplantısı Yapıldı

Türkiye Bankacılar Cemiyeti Eskişehir Şubesinin yıllık umumî heyet toplantısı 26/3/1955 tarihine tesadüf eden Cumartesi günü saat 15.30 da icra kılınmıştır.

mevcudiyetini göstermek ve aralarında maddî ve manevî dayanışmayı temin etmek maksadıyla bir cemiyet kurarak 1953 yılında çalışmalarına başlamıştır. İlk def'a

T. Bankacılar Cemiyeti Eskişehir Şubesinin 26/3/1955 tarihinde yapılan birinci kongresinde Başkanlık Divanı

İdare Hey'eti Başkanı Cahit Aldanmazlar'ın yaptığı yoklamada ekseriyetin bulunduğu görülerek başkanlık divanı seçimine geçilmiş ve ruznamenin müzakeresine başlanmıştır. İlk olarak idare hey'eti ve murakıplar raporu okunmuştur. Bu raporda :

Uzun zamandır meslekî bir teşekkülü bulunmayan bankacıların sosyal hayatta

Ankara'da teşekkül eden Cemiyet Merkez ittihaz edilerek Bankacıların toplu bulunduğu merkezlerde birer şubesi açılmağa başlanmış bu meyanda Eskişehir'de de 19/10/1954 tarihinde cemiyet şubesi fiilen işe başlamıştır. Âza kaydı ve sosyal çalışmalarile varidat ve masraflarının teferruatile izah ettiği raporda ezcümle âza adedinin 129'a çıkarıldığı bunun önümüzdeki

Kongreyi takip eden İdare Heyetî üyeleri

Kongreyi takip eden üyelerden bir kısmı

yılda 200'ü bulacağı belirtilmiş, bir tanışma toplantısı ve bir de balo vererek sosyal çalışmalarında bulunduğunu yeni yılda bir lokal temin ederek üyelerinin istirahat ve toplanmalarını sağlayacağını kayıt ederek toplantı gününe kadar 3.996.80 liralık bir varidat sağladığını beyan ve idare hey'eti-le murakıpların ibrasını istemiştir.

Rapor üzerinde yapılan tenkid ve temennileri müteakip idare hey'eti ve murakıpların seçimine geçilmiş neticede;
İdare Hey'eti Asıl Üyelliklerine :

Cahit Aldanmazlar (Türkiye Emlâk Kredi Bankası Md.)
Behiç İzgi (Pancar Koop. Bankası Md.)
Nahit Gürevin (Yapı ve Kredi Bankası Md.)
Seyit Eryol (Merkez Bankası Md.)
Kemâl Görgün (Ziraat Bankası Md. Mv.)
Ömer Ünel (Türk Ticaret Bankası Md.)
Hamza Akıncı (Halk Bankası Md.)

seçilmişler: Asil murakıplıklara'da :

Fethi Başeden (T. Emlâk Kredi Bankası Muhasebecisi)
Turgut Gökay (Pancar Koop. Bankası Me.)
Salih Akbulut (Pancar Koop. Bankası Me.)
seçilmiştir.

Müsbet ve verimli çalışmalarıyla m.ı-hitte çok iyi intiba bırakan Türkiye Bankacılar Cemiyeti Eskişehir Şubesine yeni yıl çalışmalarında da muvaffakiyetler temenni ederiz.

Ayrıca haber aldığımızı göre T. Bankacılar Cemiyeti Eskişehir Şubesi kendine bir lokal de temin etmiş olup 11/6/1955 tarihinde küşad resmi yapılacaktır.

BANKA

Orta Vadeli Kredi (*)

Muhterem arkadaşlar,

Son otuz, kırk senedenberi bankacılık tekniğinde bir inkişaf olduğu hemen bütün alâkalılar tarafından kabul olunan bir hakikattir. Kredi tevziyatının istinad ettiği esas kaidelerde bir değişiklik olmamakla beraber, bankacı, kredi usullerini, mütemadî surette değişmekte bulunan ve yirminci yüzyılın ilk senelerine nazaran bugün tamamen başka bir manzara arz eden iktisadî şartlara uydurmak mecburiyetinde kalmıştır.

İktisadî şartların değişiminde müsbet âmillerin olduğu kadar, birtakım menfi âmillerin de rolü olmuştur. Sınai istihlal seyrinin gittikçe uzamasını, hususî mübadele faaliyetinin yanında devlet sektörünün daha büyük bir yer almasını, iktisadî şartların değişiminde müessir olan müsbet âmilleri diye gösterebiliriz.

Bunların yanında geniş ölçüde silâhlanmaya gidilmesini iki dünya harbinin sebep olduğu hüdutsuz tahribatı, tasarruf fikrinin zafa uğramasını, sermaye piyasasının hareketsizliğini menfi âmilleri olarak zikredeceğim; her halde, para ticaretinin, bir bankacıya tahmil ettiği esas prensipler daimî bir mahiyet arz etmekte beraber, bankacı kredi muamelelerini, daha karışık mevzular üzerine ve daha uzun devreler için tatbik etmek mecburiyeti karşısında bulunmaktadır.

Bu söylediklerim için küçük bir misal vereyim: Birçok Batı memleketlerinde yatırımların finansmanı hususunda tatbikine başlanan usuller, sözlerine başlarken işaret ettiğim üzere, bankacılık tekniğindeki tebedüllere kuvvetli bir misal teşkil etmektedir. Şimdi bu hususta daha müşahhas bir misal olarak Fransa'yı ele alacağım: İkinci Dünya Harbinin bitmesiyle beraber, bu memleket, istihlal vasıtalarını biran evvel, yeniden düzene koymak mecburiyetinde bulunuyordu. Fransa o derece harap olmuş, istihlal vasıtaları, o derece kuvvetli tahriplere maruz kalmış idi ki bunların yenileştirilmesi için, tasarruf sermayesinin teşekkülünü beklemeye imkân yoktu. Bu itibarla; bankacılık ana-nesinde bir yenilik yapmak, ticaret ve tevdiat bankalarını memleketin beklediği kalkındırmaya iştirak ettirmek icabediyordu. Diğer bir ifade

ile bankalara, «mevduat» olarak bırakılan «disponibilité»lerinden bazı yatırımlar için faydelenmeleri imkânını vermek lâzım geliyordu.

Arkadaşlarım,

Dar mânasıyla poliçeyi, bir mal satın almış alıcıya satıcı tarafından çekilmiş bir ticarî senet olarak kabul ediyoruz. Alıcının bu senet muhteviyatını aynı malın satışından hâsül olacak bedel ile ödeyeceğini düşüncecek olur isek; bu senedin iskonto edilmesini, banka kredisi bakımından en iptidai bir ameliye olarak kabul ederiz. Bu hal bir banka parasının doğmasına da sebep olabilir. Banka böyle bir senedi ihraç bankasına da götürerek tekrar iskontoya da tâbi tutabilir. Böyle bir muameleden, yani banka tarafından girilen iskonto muamelesinden doğabilecek risklerin evvelden ölçülebilmesi de nisbeten kolaydır. Çünkü senedin istinad ettiği bir mal vardır. Bu mal nihai müstehlikli buluncaya kadar, elden ele dolaştıktan sonra nihayet, son müstehlik tarafından para mu-kabilinde tedarik edilecek, diğer bir ifade ile kendi kendini tasfiye ederek tekrar para olacaktır.

Bankalar tarafından ticarî senetlerin iskontoya kabul edilmeleri, esasen istihlal edilmiş bulunan iktisadî malların seyr ve intikallerini, cirolarını kolaylaştırdığı halde, bazen bankaların daha cesurane bir adım atarak, müşterilerine kampanya kredisi, mevsim kredisi yahut doğrudan doğruya açık hesabı cari açtıklarını görürüz. Bu halde, bankalar, kendilerindeki mevduatı, daha cesurane bir tarzda kullanıyorlar ve gelecekte kendisini gösterecek bir «varlık yaratılmasını» creation de richesse'li finanse ediyorlar demektir. Bundan istifade eden fabrika, ham madde satın alarak bunu mamul madde haline sokacak, yahut herhangi bir ticarî teşebbüs karşısında bulunuyorsa; bu ticarî teşebbüs, mal stoklarını tamamlayacak demektir. Bu durum hiç şüphesiz biraz evvel bahsettiğim ticarî senet iskonto edilmesine nazaran bankacı için daha fazla tehlikeler arzeder.

Krediden faydalanan fabrika veya diğer teşebbüsün, bu müddet zarfındaki durumu, umumî konjonktür vaziyeti, bankacı için sürprizler hazırlayabilir.

Banka kredilerini bu krediler ile takip edilen her kaleme göre bir sıraya koyacak olur isek «yatırım» finansmanı için açılan kredileri, iktisadî malların cirolarını kolaylaştıran krediler ile

(*) Bu konferans Türkiye Bankacılar Cemiyetinin hazırladığı seri konferansların ikincisi olarak 12/1/1955 Çarşamba günü T. C. Ziraat Bankası İktisat Müşaviri Asım Süreyya Hoğlu tarafından Kızılay konferans salonunda verilmiştir.

iktisadi malların istihsaline matuf kredilerin bir derece daha üstüne koymamız icabeder. Hatta mevzuumuzda olduğu gibi, finansman amelîyesini «para» piyasasından sağlanan menbalarla temin ediyor isek, ötedenberi bizlerde yerleşmiş bulunan bankacılık kavramı bakımından dikkate değer bir merhale karşısında bulunuyoruz demektir. Çünkü bu hareketimizle krediyi yalnız zaman mefhumu dahilinde uzatmış olmuyoruz. Bilakis yeniden meydana getirilmekte olan bir teşebbüse iştirak ediyoruz. Açığımız kredinin makul ve basit bir hareket neticesi olarak münhasıren alet ve edevat satın alınmasına inhisar ettiği ve bunların kısa müddetler zarfında amorti edilebileceğini düşüncük, yani aslı tesisata hiç iştirak etmesek dahi esas vaziyette yine bir değişiklik olmaz. Bankacı, bu kabil kredileri açarken, çok dikkatli olmalıdır. Çünkü açtığı hesabı carinin tehlikeye girdiğini görerek, durumu kurtarmak için yeniden hesabı cari açmak, daha doğrusu evvelce açtığı hesabı cariye bilyülmek mevkiine düşebilir, bu takdirde de Alman bankacılarının kullandıkları bir tâbir mucibince, iyi parasını, fena parasının arkasından atmağa başlar ve neticede mukadderatıyla uzun zaman meşgul olması icabeden bir «ızdırıp çoçununun» doğmuş olduğunu anlar.

Aziz Arkadaşlar,

Bu nevi finansman muamelelerinin, bankacı için sebep olabileceği tehlikelere ve yine bu kabil muamelelere, büyük bir genişlik verdiği takdirde, bütün memleket parası için doğabilecek kötü durumlara rağmen bankacılık tekniğinde bu merhalenin İkinci Dünya Harbinden evvel birçok memleketlerde geçilmiş olduğunu söylemeliyim. Bu memleketler arasında İngiltere'yi zikrelemek icabeder. İngiltere Bankası, oldukça uzun zamanlardanberi beş büyüklerin, nisbeten uzun vadeli krediler açmalarına müsaade eder ve bu nevi kredilerin mevzuunu teşkil eden finansman amelîyelerinin mahiyeti üzerinde büyük bir titizlik göstermezdi.

Fransa'ya gelince, bu memlekette 1914 yılına kadar, ihraç bankasına üç aylık vadeleri aşan senetlerin reeskonta götürülmesi adetî yokdu. Yalnız bunun bir istisnası var idi ki o da, Crédit Foncier de France'in bir nevi şubesi sayılabileceğimiz bir teşekkül tarafından inşaat müteahhitlelerinin üç sene vadeli senetlerinin iskonto edilmesi ve bunların altına ciranta sıfatıyla Crédit Foncier de France'in imzasını koyması şartıyla bu senetlerin «Banque De France» tarafından tekrar reeskonta kabul olunması idi.

1931 yılında, durum oldukça değişmiştir. Yukarıda «Caisse des dépôts et des Consignations» ismini taşıyan müesseseye mühim bir karar alarak bankalar tarafından muhtelif şirketlere, beş sene vadeye kadar açılan kredileri natik senetleri iskonto etmeğe başladı. Ancak bu senetlerin iki banka imzasını taşımalarını ve bunlar-

dan birinin de tanınmış bir itibar müessesesi olmasını şart koşuyordu. Bu suretle bahıs konusu teşekkül yani «Caisse des dépôts et des Consignations», bankaların sanayi müesseselerine kredi açmalarına müsaade etmiş oluyordu. Mamafih, bizzat sandığımız haliz olduğu geniş imkânlarla rağmen bu sahadaki bütün ihtiyaçları karşılaması kabil değildi. Çünkü sandık, kendisinde biriken senetleri «Banque De France» a götürmüyordu.

Kıymetli arkadaşlarım, esas mevzu üzerindeki sözlerime devam etmeden evvel burada küçük bir istitradta bulunacağım :

İngiliz banka sistemiyle, Fransız banka sisteminde konumuzla alakalı büyük farkın sebeplerini izah etmeğe çalışacağım :

Kısa vadeli mevduatın istihsal cihazlarının finanse edilmesi hususlarında kullanılması keyfiyetinin İngiltere'de Fransa'ya nazaran daha evvel başlamış olmasının mühim bir sebebinin, bu memlekette çek ile tediyeye usulünün taammüm etmiş olmasında, daha doğrusu halkın «banka parasına» büyük bir itimat beslemesinde aramalıdır. Halkın çekle tediyeye alışmış olması bir taraftan mevduat hesaplarının tezaayüdüne sebep olduğu gibi, diğer taraftan da bankalarla ilgili mevduata dikkate değer bir istikrar sağlamaktadır. Bundan dolayı da kredi müesseseleri, ihraç bankasının reeskont kolaylığından faydalanmasından müstağni kalabiliyorlar. Bu yüzden ihraç bankası da kendi bakımından, uzun vadeler sonunda neticelenecek kredi muamelelerinin, bizzat kendi emisyon siyaseti, yani tedavül sahasına yeniden para çıkarmak siyaseti üzerinde menfi bir tesir yapmasından korkmuyordu.

Fransa'ya gelince, bu memlekette çek kullanılması, Anglosakson memleketlerine nazaran daha az taammüm etmiş olduğu cihetle, bankalar nezdlerinde biriken mevduatı kullanmak hususunda büyük bir elastikiyete sahip bulunuyorlar. Bundan başka yine Fransız bankaları, bu memlekette mevduat toplayan yegâne müesseseler değildir. Birçok Amme veya yarı Amme müesseseleri, meselâ posta tasarruf sandıkları ve alelümum tasarruf sandıkları, büyük ölçüde para toplarlar. Ekseriya Amme maksatlarını tatmin için kullanılan bu paralar bu suretle doğrudan doğruya para piyasasından kalkan ve para piyasası (marché monétaire) bundan dolayı zafa duçar olur. Bütün bu mülahazalardan sarfı nazar etsek dahi, Fransız banka sisteminin daha az elastik olmasının daha çok esaslı bir sebebi vardır. Bu sebebe binaendir ki Fransa'da banka kredisinin investisyonlara elverişli bir hale sokulmasına diğer bir ifade ile daha ziyade elastikli bir hale getirilmesine uzun zaman lüzum hissedilmemiştir. 1914 yılına kadar, en bâriz vasfıyla bir tasarruf memleketi olan Fransa'da, daima bir sermaye bolluğu kendisini hissettirmiş ve bu tarihlerde Fransa, yabancı memleketlere daima büyük kıraazlarda bulunmuştur. 1914 yıllarından evvel, Fransa'dan

yapılan büyük ölçüde Rus İstikrazlarını, Cenubi Amerika memleketleri İstikrazlarını, hattâ mütevazı ölçüde olsa dahi, Osmanlı İmparatorluğu İstikrazlarını hatırlamak kâfidir.

1918 yılından itibaren yani Birinci Dünya Harbinden sonra bu vaziyet hiç şüphesiz biraz değişmiştir. Bununla beraber, bu tarihten yani 1918 yılından İkinci Dünya Harbinin başlangıcı tarihine kadar Fransız teşebbüslerinin yatırım ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir sermaye piyasasının teşekkülüne yine imkân hâsıl oldu. Esasen birçok müesseseler, orta vadeli kredi mevzuunda oto finansman yoluyla ihtiyaçlarını tatmin edebiliyorlardı. Bu tarihlerde, yani iki dünya harbi esenalarında, Fransa'nın karşısında bulunduğu mesele daha ziyade orta büyüklükteki müesseselere lazım gelen kredinin temini idi. Bu hal içe, İktisadi bünyede bu işe yetecek kaynakla-

zarar gören müesseseler başta olmak üzere, orta büyüklükteki müesseselere 3 - 10 sene vadeli krediler açacak idi. Aynı seneler içinde; yani 1918 yılını takip eden seneler zarfında büyük mallı müesseselerin kâh münferiden, kâh kendi aralarında toplanarak birtakım yeni bankalar kurduklarını görüyoruz. Bunlar arasında hepimizin yakinen tanıdığı «Le Crédit Lyonnais» bankasıyla «Le Comptoir d'Escompte de Paris» bankası tarafından tesis edilmiş bulunan «L'Union pour le Crédit à l'Industrie» bankasını saymayalım. Yine hepimizin tanıdığı meşhur «Société Générale» in tesis eylediği «Société Anonyme de Crédit à l'Industrie Française» müessesesini de saymak icabeder.

İsimleri sayılan bu yeni bankalar —kendilerini meydana getirmiş olan ana bankalara yani tevdiat bankalarına— vasıtalı bir surette ve öz

T. Bankacılar Cemiyeti İdare Heyetinden Hikmet Keyman konferansı açarken

T. C. Ziraat Bankası İktisat Müşaviri Azim Süreyya İloğlu konferansını verirken

rın kifayetsizliğinden ziyade, bahis konusu müesseselerin, orta büyüklükte olmalarından ve ekseriyetle aile teşebbüslerinden bulunmalarından dolayı, mallı piyasalar ile temasa geçememelerinden neş'et ediyordu.

Fransa için oldukça büyük bir ehemmiyet arzeden bu mevzu âmme idarelerinin, büyük bankalarının dikkat nazarlarından kaçmamış ve bu ihtiyaca cevap vermek maksadıyla birtakım bankaların kurulmasına sebep olmuştur. Bu müesseseler bir taraftan kasa tahvilleri çıkaracaklar ve bu suretle tedarik ettikleri paraları da makul bir tarzda orta vadeli olarak ikraz edeceklerdi.

Bu bankalar meyanında evvelâ bir taraftan hükümetin, diğer taraftan da hususî bankaların ve sanayi gruplarının iştirakıyla kurulan «Le Crédit National» isimindeki bankaya işaret etmeyelim. Yani âmme müessesesi mahiyetinde meydana getirilen bu teşekkül, bu mahiyetin kendisine sağladığı prestij sayesinde piyasadan gerekli mallı imkânları sağlayacak ve harpden

bünyeleri icabı, muhafaza etmek mecburiyetinde oldukları likidite prensiplerini bozmadan —sıralı yatırımlarda bulunmak imkânını sağlıyorlardı. Ve yine bu bankalar, kendilerini kurmuş olan ana bankanın reeskontını gitmek lüzumunu da nadiren duyuyorlardı.

Aziz arkadaşlar,

İkinci Dünya Harbinin sona ermesiyle tamamiyle başka bir manzara karşısında bulunuyoruz. Fransa, İstihlâdan kurtulduktan sonra, İktisadi potansiyelinden mühim bir kısmını tamamen kaybetmiş olduğunu anladı. İstihsal vasıtaları, münakale vasıtaları hemen tamamen tahrip edilmiş, stoklar erimiş idi. Büyük ve küçük hemen bütün İstihsal cüz-ü-tamlarının yeniden tesis veya esaslı bir surette tamir ve ıslahı, ham ve yarı mamul madde stoklarının yeniden kurulması icab ediyordu. Muhtelif sahalarda kendilerine teveccüh eden İmar ve İnşâ işleri için res-

mi makamların, kendilerine mahsus işler için de hususî teşebbüslerin büyük ölçüde sermaye piyasasına müracaat edecekleri şüphesiz idi. Fakat bu piyasanın da bunların bütün ihtiyaçlarını karşılayabileceği aynı derecede şüpheli görünüyordu. Diğer cihetten beş sene süren bir harp ve istilâ devresinde tamamen zayıf ve kansız bir halde çıkan bir memleketin dışarı olduğu zararları telâfi için «tasarruf» sermayesinin yeyderpey kuvvetlenmesini beklemesi, ve memleketin şiddetle muhtaç bulunduğu imar ve kalkınma hamlelerini, bu teraküm seyrinin takip edeceği devrelere göre sıralanması mümkün görünmüyordu. İşte bu fikir ve mütalâalar çerçevesinde kalınarak, Fransız teşebbüslerine —ötedenberi malûm klâsik metodların yanında— istisnaî bir kredi prosedür bulunması çareleri arandı. İstisnaî bir tarzda meydana getirilecek bu kredi mekanizmasının, bir taraftan Fransız ekonomisine makul görülebilecek devreler zarfında esas unsurlarını yeniden terkip ve teşkil etmek imkânını bahşeylemekle beraber diğer taraftan da memleket parası üzerinde haddinden fazla bir tehlike teşkil etmeyecek mahiyette olması, yani Fransızların tabiri vechile «Une menace excursive sur la monnaie» olmaması lâzım geliyordu.

1943 yılında Banque de France ile müştereken bu mevzuu tetkik eden belli başlı kredi müesseseleri, Fransız banka ve kredi sisteminde orta vadeli bir kredi mekanizması meydana getirilmesi hususunda mutabık kaldılar. Bu yeni kredi mekanizması memlekette, daha doğrusu bankalarda mevcut désponibiliteler emre hazır kıymetler üzerine kurulacak idi. Bu kararın ifade ettiği mâna, haddî zatında, bankalarda daima emre hazır bir halde bulunması icabeden mevcutların bunların bünyeleri icapları hilâfına istimal olunmaları idi. Fikrimi diğer bir suretle izah edeyim :

Nisbeten uzun vadeleri istilzam eden ve istihdaf ettiği maksat ve gayeler bakımından olduğu kadar bu uzun vadeler dolayısıyla da, —bankaların ötedenberi açtıkları ticaret ve işletme kredilerine nazaran— daha büyük tehlikelerle çevrilmiş olan mevzuların kredilenmesi keyfiyetinde, bankalardaki dispoñibiliteler ile, yani haddî zatında circuit montaire para devri dajmine dahil olup, bundan ancak zaman zaman kurtularak kısa müddetlerle bankalara geldikten sonra tekrar yine buna katılan paralar ile sağlanacak idi.

Bu ifadem ile alâkalı olarak ve bunu teyiden şu ciheti bilhassa tebarüz ettirmeliyim. Bir banka, yani bir ticaret ve tevdiat bankası, klâsik kredi muamelelerinden uzaklaştıkça, kendi ufkunda, yeniden bazı tehlikelerin belirdiğini görür. Kredi uzunca bir vade için açılmış olduğuna nazaran lehinde kredi açmış için sevk ve idaresinde olduğu kadar, bu teşebbüslere alâkalı piyasa vaziyeti de banka için daima yeni tehlikeleri yaratabilir. Bu kredi bir sınıl teşebbüse açıldığı takdirde sınıl faaliyet sahasında hemen

daimî surette kendisini gösteren yenilikler, yeni icatlar, yeni istihsal kombinasyonları, lehinde kredi açılan müessesenin mevkiğini rakip müesseseler karşısında müşkül bir duruma sokabileceği gibi, netice itibarıyla açılan banka kredisi için de tehlikeli bir durum yaratabilir.

Şu halde bünyevî yapısı bakımından devamlı bir karakter taşıyan emire hazır mevcutlarla —yani diğer müesseselerin banka nezdindeki dispoñibiliteleriyle— bu tarihe kadar bu nevî kaynaklar için tehlikeli sayıldıklarından dolayı ancak uzun vadeli imkânlarla sahip yeni bilançolarının pasif örgüleri icabı bu kabil muameleleri görebilecek durumda olan müesseseler arafından yapılan işlerin ifa edilebilmesi için şu iki meselenin halledilmesi icabedyordu.

Bankalara, bu mevzularla ilgili olarak açacakları kredileri lüzumuna göre hareketli bir hale getirmek —mobiller eylemek imkânlarının temin olunması— bu suretle para piyasasından bankaya daima yeni taze paralar gelmediği takdirde, bankacıya açmış olduğu krediler mukabilinde daima likit bir kullanma yeri sağlanması lâzım geliyordu.

Diğer bir ifade ile tevdiat hesapları mukabilinde geniş ölçüde seyyalyete malik plâsmanlar bulundurulması hususunda bankalar tarafından devamlı olarak gösterilen dikkat ve ihtimamın bu yeni şekli tatbik edildiği takdirde de irae edilmesi lâzım idi. Bankacı daima likit olmak mecburiyetindedir. Bankacılık tekniğinin lüzumlu kıldığı bu en basit ihtiyat kaidesi, ister istemez reeskont müessesesinin yardımını lüzumlu kılıyordu.

Fakat burada ikinci bir mesele doğuyordu; bankalar için Merkez Bankası'na el uzatma imkânı hâsıl olduğu takdirde, büyük bir inkişafa mazhar olacağından şüphe edilmemesi icabeden orta vadeli kredilerin, netice itibarıyla alâkalı bankaların Merkez Bankası kaynaklarına lüzumundan fazla müracaatı davet ederek bu yüzden memleket parası üzerinde fazla bir yük olmaması lâzım geliyordu. Diğer bir ifade ile ihraç bankasının memleket parası bakımından taşıdığı mesuliyeti gözönünde bulundurmak icabedyordu.

Yekdiğerleriyle sıkı surette alâkalı bulunan bu iki noktalı nazarıñ telifi için şu iki esas prensip kabul olundu. İhraç bankası, muhtelif teşebbüslerin istihsal vasıtalarını inkişaf ettirmeğe matuf ve azamî beş sene vadeli kredileri reeskonta kabul edecektir. Ancak bu senetlerin üstünde bu krediden müstefit olan veya müessesede başka, üç imza bulunacak ve reeskonta da yine ihraç bankası tarafından kabul olunan bir âmme veya yarı âmme müessesesi tarafından getirilecektir.

Bu yeni mekanizmada görülen en esaslî değişiklik Banque de France'ın reeskonta kabul edeceği senetlerin dokuz aylık bir devre zarfında kendisine getirilmesi hakkındaki hükmün (yani üçer aylık vadelerin nihayet iki defa daha temdit edilebileceği hakkındaki hükmün) değış-

tirilmesi idi. Şu kadar var ki bu değişikliğin bu nevi kredilerle istihlal vasıtalarının inkişaf ettirilmesinin kolaylaştırılacağı düşüncesine binaen, bankanın mesul idarecileri tarafından kabul eyleyen görüşmüş ve her defasında da bu inkişafa beş sene zarfında varılacağı düşünülmüş ve bu nevi reeskont ameliyesi için de bir şarta müte-kaddim olarak hususi bir kanuna müsteniden kendisine mahsus bir statüye sahip bir müessesenin müdahalesi esas kabul edilmiştir.

Muhterem arkadaşlar;

Burada serdettiğim noktalar nazarlardan her biri kendisine mahsus bazı mülâhazalara istinat etmektedir.

Bu nevi krediler ile takip olunan hedef istihlal vasıtalarını inkişaf ettirmek idi. Bu cümleden —dar çerçevesi dahilinde kasdolunan mâna— istihlal vasıtalarının, yerine göre ticari tesislerin yeniden meydana getirilmesi (reconstitution) yenileştirilmesi, yahut büyütülmesidir. İşletme sermayesinin çoğaltılması keyfiyetini bu cümlelerin şumulu içine hiç bir suretle sokmamalıdır. İşletme sermayesi normal şartlar dahilinde müessesenin kendi öz kaynaklarından karşılanmalı, yahut devamlı ihtiyacıların karşılanması için kullanıldığına göre, uzun vadeler dahilinde bulunacak paralar ile temin olunmalıdır. Eğer bu işletme sermayesi devamlı bir ihtiyaç için olmayıp da mevsim kredisi ihtiyacının karşılanması için ise, bu takdirde klâsik tarzdaki banka kredileriyle temin olunmalıdır.

Orta vadeli kredilerin, vadeleri beş sene olarak temdit edilmiştir. Fransız bankacılarına nazaran bu ciheti başka türlü düşünmeğe imkân yoktur. Yeni tesis ve tehzizlerin sağlayacağı kârlara, daha evvel kredi yoluyla tasarruf etmekten

ibaret olan bu yeni muamelelerin, gerek bankacılık bakımından ihtiva ettiği riskler, gerek para siyaseti üzerinde icra edebileceği tesirler itibariyle mahdut devreler dahilinde nihayete erdirilmesi icabediyordu. Bu noktalar nazara göre beş sene azami bir vade idi. Daha uzun vade ile kredi alındığı takdirde zaman mefhumu içinde krediyeye hedef teşkil eden muamelelerin maruz kalabilecekleri tehlikeler şüphesiz daha büyüydü. Bu takdirde ise bankacı haddi zatında bir tehlike arz eden her muamele gibi, bu muameleler için de birtakım tamamlayıcı teminat aramak mecburiyetinde kalabilirdi ki bu da nihayet orta vadeli kredi muamelelerinin seyyaliyetini bozabilirdi. Bütün bu mülâhazalardan sarfı nazar olursa dahi, bankalar bu kadar uzun vadeli kredileri beslemek kudretinden mahrum oldukları için bu muameleler fiiliyatta ihraç bankasının emisyon siyaseti üzerinde fena tesirler yapabiliirdi.

İşte bu yeni kredi mekânızmasının süratle enflasyona götürmesi tehlikesi karşındadır ki, Banque De France kendisine reeskonta getirilen bu nevi senetlerin üzerinde munzam bir imza bulunmasını istemiştir. Bu dördüncü imzanın da, üçüncü imza için olduğu gibi bir bankacıya ait olması lâzım gelmektedir.

Değerli arkadaşlar,

Buraya kadar verdiğim izahattan anlaşılacağı üzere, bankalar tarafından açılmış bulunan kredileri nihai merhale olarak hareketli bir hale sokacak olan Banque De France bu bankalar ile kendi arasına âdeta Etats-Tampons şeklinde bazı müesseseler koymaktadır ki bunların tasarruf ettikleri menbalar, açılmış bulunan kredileri

Dünyacılar konferansı dinlerken

tamamen besliyecek ve ihraç bankasına müracaat lüzumunu otomatik bir hale gelmesini mâni olabilecek bir derecede bulunmaktadırlar.

Bu dördüncü imzanın prensip itibariyle bir âme müessesesi veya yarı âme müessesesi tarafından verilmesi lâzımdır. Banque De France için mesele girtilen muamelelerin, yani açılan orta vadeli kredilerin emniyetini sağlamaktan ibaret bulunsaydı, belki kendisince kabule şayan olan bir bankanın imzasını da dördüncü imza olarak kabul edebilirdi. Fakat bu yolda bir hareket tarzını tercih ettiği takdirde bankaların yekdiğerleri için imza vermelerinden ve böyle bir durumun da iktisadi buhran zamanlarında —para piyasasında baş gösterecek bir darlıktan dolayı, tehlikeli immobilisation'ları mucip olabileceğinden bu dördüncü imzayı koyacak müessese tamamiyle başka vaziyetler aramıştır. Bu müessese bir taraftan sınıf yatırımlarla alâkâli teknik ve malî meseleleri yakından bileceği gibi, kendisine zaman zaman âme menfaatini alâkadar eden mevzuların tetkik ve tahkik edilmesini vazifesi verilmiş bulunan bir müessese de olacaktır.

Ihraç bankasının bu hareket tarzı, bir taraftan kredi sahasında esas muharrik kuvvet ve aynı zamanda para kıymetinin muhafızı rolünden çıkmamakla beraber, diğer taraftan da hadi zatında tam bir ahenk içinde inkişaf etmesi ve bu itibarla basiretli ve elastiki bir sevk ve idareye tâbi olması icabeden bir kredi mekanizmasının uygun şartlar dahilinde işleminin temini ve bunun murakabesi vazifesinin kendisince ehil görülen bir müessese tevdi olunması arzusunun ileri gelmektedir.

Ihraç bankasının, orta vadeli kredileri temsilen, kendisine senet ibraz edecek —yani reeskont için senet getirecek— müesseseleri tesbit ederken bilhassa şu noktâ nazarm hâkim olduğu anlaşılmaktadır. İhraç bankası, hususî bankaların el uzatmadıkları fakat buna mukabil Caisse des Depôts et Consignations'e akan mühim kaynakları tekrar orta vadeli krediler devri dâmine (Circuit) katmak istemiştir. İşte bu mülâhazalara binaendir ki Fransız bankacılarına orta vadeli kredi mevzuunda, en iyi hal çaresi bulunmuş ve bu kabil senetler için reeskonta giden yol üzerinde alâkâli bankalardan maadâ, zincirin ilk halkası olarak, senetlerin mahiyetlerine göre Crédit National veya Crédit Francer, ikinci halka olarak da bir âme müessesesi vasfını haiz bulunan Caisse de Depôts et Consignations ve nihâf kademede de bizzat Banque de France sıralanmıştır.

Haddi zatında, uzun vadeli krediler mevzuunda büyük bir ihtisas kesbetmiş bulunan bu iki banka, yani Le crédit Francer ile Le Crédit National kendi faaliyet çevrelerinde edinmiş oldukları geniş tecrübelerden Banque de France'ı faydalandırmaktadırlar.

Diğer ehilthen lüzumuna göre, diğer bankalar tarafından kendilerine reeskont maksadiyle ib-

raz edilen senetleri tekrar iskonto etmekle terezori imkânlarını bu bankaların emrine tahsis etmektedirler. Nihayet üçüncü kademede olarak da Caisse D'épôts et Consignations daha geniş ölçüde sahip bulunduğu malî imkânları bu iki bankanın emrine vermektedir. Bu geniş malî imkânların başlıca kaynağını ise kanunu mahsus mucibince, hususî tasarruf sandıklarının bu banka nezdinde yaptıkları tevdiat teşkil etmektedir. Bu tevdiat bu suretle muayyen bir zaman için tekrar para piyasasına iade edilmiş bulunmaktadır.

Sandık, hini hacette, kendisi Banque de France'e müracaat ederek cüzdanında bulunan senetleri tekrar iskontoya tâbi tutmaktadır. Buraya kadar verdiğimiz izahattan anlaşılacağı üzere, Banque de France'in reeskont musluğuuna ancak nihâf kademede müracaat olunmakta ve evvelâ, biraz evvel sıraladığım üç müessesenin, yani yerine göre Crédit Foncier ile Crédit National'ın bunu takiben Caisse des Depôts et des Consignations nisbeten mebzul ve oldukça müstakar bir durum arzeden kaynaklarından orta vadeli krediler için faydalanmaktadır.

Muhterem arkadaşlarım,

Buraya kadar vaki maruzatımla orta vadeli kredilerin umumî surette bir şemasını çizmiş ve müşahhas bir misal olmak üzere Fransa'da bu orta vadeli kredi mekanizmasının nasıl işlediğini anlatmış bulunuyorum.

Şimdi bu umumî hatlardan kısaca ayrılarak, gerek bu krediler ile takip olunan hedeflere göre, gerek meydana getirilen kredi mekanizmasının işleyiş tarzına nazaran bazı hususiyetlere temas edeceğim:

Banque de France'in reeskontuna üç muhtelif müessesenin orta vadeli kredi senetlerinin götürüldüğünü gördük; fakat hakikatte orta vadeli kredi ameliyeleri, reeskonta giden yol üzerinde nevelerine göre de bir tasnife tâbi tutulurlar. Bu cümleden olmak üzere, mesken silyasetiyle alâkâli krediler, evvelâ Crédit Foncier tarafından endüstri mevzuıyla alâkâli senetlerde yine birinci derecede Crédit National tarafından reeskont edilirler. Orta vadeli krediler ile finans edilmek istenen işlerin nevi ve mahiyetleri bu mevzuada üzerinde durulması icabeden mühim noktalardan biridir. Orta vadeli kredinin bünyesine ve tabiatına en uygun finansman mevzuları böyle bir krediden faydalanacak teşebbüsler randman artışına sebep olacak; yahut mevcut tesisatta bir selâh sağlıyarak rantablitenin çoğalmasına hizmet edecek, fakat aynı zamanda beş sene zarfında amorti edilebilecek küçük makineler, alât ve edevat tedarikli işleridir. Bu suretle ya istihsal mahiyetinde derhal temin olunacak bir ucuzluk, veya istihsal hacminde elde edilecek bir fazlalık sayesinde açılan kredinin mîladında tekrar paraya çevrilmesi mümkün olacaktır.

a) Şu halde orta vadeli kredilerin prensip itibariyle, istihlal hacminden sağlanacak bir fazlalık veya maliyet fiyatında temin edilecek bir ucuzluk sayesinde veya bu iki faktörün müşterek tesirleri tahtında meydana gelecek bir kârla örtülmesi mecburiyeti olduğuna nazaran, bu krediden makine, alât ve edevat satın alınmasına hasarolduğu ve ancak istisnai nallerde meselâ, tesisat dahilinde birtakım işlerin görülmesine harulanmalıdır. Amortismanlar beş seneden fazla devam edecek; Crédit monétaire üzerine para devir daimi üzerine istinad ettirilmiş bir sistem bulunmalıdır. Bu da hakikî tasarruf sermayesinin birliktiği sermaye piyasası olabilir.

b) Bununla beraber, bazen daha uzun devreler zarfında amorti edilmeğe müsait tesislerin de beş sene vadeli kredilerden faydalanmaları kabul olunabilir. Ancak bu takdirde böyle bir krediden istifade eden teşebbüslerin çok kuvvetli bir durumda olmaları icabeder. Giriştikleri işlerin müsbet neticeleri, nisbeten daha uzun zaman zarfında aşınmalarına mebnî, haklarında uzun vadeli amortisman tatbiki tanımış olan makinelerin kısa devreler zarfında amorti edilmelerini mümkün kılsa, bu takdirde bu gibi teşebbüsler orta vadeli kredilerden faydalanabilirler. Fakat bazen orta vadeli kredi mekânizmasının gerek teşebbüsün verimliliği gerek umumî inkişaf seyri bakımından kısa zaman zarfında amorti edilmesi mümkün olmayan makine ve tesisat için de kullanıldığı görülmektedir. Böyle bir durumun hâsıl olması, sermaye piyasasının hareketsizliğinden, yani hisse senet ve tahvil çıkarılması imkânının mevcut olmamasından ileri gelmekte, ve bankaları, millî ekonomi için mühim gördükleri mevzularda vade ile teşebbüsün amortisman imkânları arasında tam bir mutabakat temini prensibinden ayrılmaktadır. Böyle bir vaziyette karşısında bulunduğu banka finansmanı, muvakkat bir ameliye mahiyetini taşımakta ve yerini er geç, millî tasarruf'a yeniden yapılacak bir müraacaatın neticesine bırakmaktadır.

Orta vadeli kredi arz ettiği şekliyle evvelâ münhasıran sınav ve ticarî ekipman için istimal edilecek bir kredi sistemi olarak düşünülmesini ve Fransa'da 1945 yılından 1949 yılına kadar bu yolda tatbik olunmuştur. Fakat bu seneden sonra tatbik sahası hemen bütün memleketlerde dikkate değer bir surette genişlemiştir.

Ziraat kredi sahasında, gayri menkul kredi sahasında ve nihayet dış ticaret finansmanında kullanmağa başlanmıştır.

Filhakika 1950 yılından itibaren milletler arası ticaret sahasında kesin şekiller alan rekabete muvaceshesinde sanayi memleketleri, alıcı memleketlere geniş ölçülerde ve mutadın hilâfında uzun vâdeli krediler açarak alacaklarının tahsilini bu memleketlerde yapılacak investisyonların neticelerine bağladılar. Ancak meselâ Banque De France, bu sahada da basamaklı bir reeskont sistemi kabul etti. Evvelâ açılan kredi-

lerin Compagnî d'assurance d'Etat pour le Commerce extéreur ismini taşıyan bir müesseseye sigorta ettirilmesi lazımdır.

Bu sigorta şirketi birçok riskleri kabul etmektedir. Bu meyanda transfer risklerinin, sırası riskleri ve risque politique, risk döşanj'ı zikretmeliyim. Tevdiat bankalarının bu sahada yaptıkları finansman işi, ikinci kademe olarak Banque Française pour le Commerce extéreur ismini taşıyan bir müesseseye üçüncü kademe olarak Crédit National'a intikal etmekte, ve son mercel olarak da Banque De France'ı bulmaktadır.

Arkadaşlar,

Dış ticaret bankalarına mümasıl olarak, 1950 senesinde Banque De France mesken inşaatı mevzuunda da orta vadeli kredilerin hareketli bir hale sokulabileceğini ilân etmiştir. Fakat bu kredilerin beş sene sonunda ödenmiş olmaları, yahut uzun vadeli bir kredi meselesine tahvil edilmeleri şarttır. Esasen mesken inşaatı mevzuunu daha ziyade sermaye piyasasına ait bir iş olarak telâkki etmek icabeder. Burada fazla izahat vormiyeceğim, fakat meselâ Fransa'da vâzî kanun, kredi fonsiyeye birçok yardımlar sağlanmasına, icabına göre hazinenin muavenetinin temin olmasına, ve her halde beş sene vadeli kredilerin ancak geçici bir mahiyeti haiz bir hesap olarak kullanılmasına büyük itinalar göstermiştir. Orta vadeli krediyi buraya kadar anlattığım tarzda ve aşağıdan yukarıya doğru yükselen silsile şeklinde tatbik eden bankalar, bazı müşterillerin haddi zatında kâfi bir plafona malik olmalarından dolayı bunu tatbik etmek istememişlerdir. Haddi zatında sağlam sayılması icabeden fakat tabir caizse, bünyevî kuvveti itibariyle bir ticaret ve tevdiat bankasının kredi ölçüsüne sığmayan teşebbüsler için de bir çare bulunmuştur. Bu sahada en büyük rol Caisse des Marchés de l'Etat ismini taşıyan bir müessese tarafından deruhte olunmuştur.

Bir âme müessesesi olan bu teşekkül bir taraftan Crédit National'm, diğer taraftan da ihrag bankasının müsaadesini aldıktan sonra kefalet kooperatifleri etrafında toplanan, daha doğrusu karşılıklı kefalet kooperatifleri vücude getiren küçük ticaret ve sanayi erbabı tarafından tanzim olunacak senetler için aval olmağı kabul etmiştir. Belli meslek ve sanat erbabını içine alan bu karşılıklı kefalet kooperatifleri, bu ameliyeler için ilk hamlede bunları iskonto eden bankalara cidden faideli olan meslekî bilgi ve tecrübeleriyle yardım ettikleri gibi muhtelif formüller dahilinde tamamlayıcı garanti vermişlerdir. Biraz evvel, bahsettiğim âme müessesesi, yani La Caisse des Marchés de l'Etat bu nevî kredilerin inkişafı için büyük yardımlarda bulunmuş ve ekseri ahvalde bazı krediler için kayıt ve şartsız aval olmayı kabul etmiştir.

Muhterem meslekdaşlar, memleketimizde de esnaf kefalet kooperatifleri kurulmakta, küçük ticaret ve sanayi erbabına kredi bulmak için büyük mesai sarfedilmekte ve hazırlıklar yapılmakta olduğundan bu mevzuda tanınmış bir Fransız bankacısının mütalâalarını aynen nakletmeği muvafık buldum :

«Bu kolektif garantilerle beraber, muayyen malların satın alınabilmesiği teminen açılan ve ödenmeleri ancak bu muayyen malların alıcılar tarafından kullanılmasına bağlı bulunan krediler için yine bu malların teminat olarak gösterilmesi muvafık görülmüştür.»

Fransa'da 18 Ocak 1951 tarihinde çıkarılan bir kanun bu yolda bir garantiyi kabul etmiştir. Fakat resmî mahfillerde böyle bir teminatın ehemmiyeti izam edilmiş benzemektedir. Filhakika bankalar, bu sahada yaptıkları tecrübeler neticesinde ancak belli işler için kullanılabilir ve bazen çabuk yıpranacak makinelerin tekrar paraya çevrilmesindeki zorlukları yakinen bilirler. Kaldı ki bu kabul satış muamelelerine tevessül etmek mecburiyeti hâsıl olduğu zamanlar, ekseriyetle sınıf faaliyet sahasında bir aşırılaşma görüldüğü gibi müstakriz için de ödeme güçlüğü böyle bir zamanda başgösterir. Banka için bu tehlikeyi kısmen karşılayabilmek üzere, rehinin, banka lehine yapılmış olan rehin muamelesinin muzam bir teminat sağlanması için malzemeyi satan tüccar tarafından girilecek bir taahhüt ile ikmal ve itmamına teşebbüs olunmaktadır. Bu taahhüt mucibince satıcı, satmış olduğu malzemeyi, müstakrizin aczi halinde, belli bir bedel üzerinden —bittabi kullanma müddetine göre amortismanlar çıktıktan sonra— geri almayı taahhüt etmektedir. Bu garantilerle takviye olunan kredi muamelelerinin görülmüş hususu birtakım teşekküllerin iş sahasına girmekte, birçok fevdiat bankalarının dahil bulunduğu Union Française de Banque adını taşıyan, bu sahada müdahale edebilmesi için, bahis mevzuu kredilerin yukarıda işaret ettiğimiz şartlar dahilinde açılmasını şart koşmaktadır.

★★★

Muhterem arkadaşlar, buraya kadar vaki maruzatımla, esasları Banque De France tarafından 1943 yılında tesbit edilmiş bulunan orta vadeli banka kredilerinin muhtelif sahalaradaki envestisman hareketlerinin nasıl tatbik edilmekte olduğunu anlatmağa çalıştım.

Bu mevzu evvelâ sınıf ekipman için ele alınmış, bilâhare dış ticaret mevzuunda tatbik edilmiş, bundan sonra da mahdud ölçüde (kredi fonsiye) sahasında ve karşılıklı kefalet sandıklarıyla alakalı ve bu suretle kolektif teminata müstenit küçük esnaf ve sanat sahibi kredi muameleleri için istimal edilmiştir.

Fransa'da orta vadeli kredi sahasında kaydedilen inkişaf hakkında bir fikir verebilmek için bazı rakamlar zikretmekliğime müsaadelerinizi rica ederim.

30 Haziran 1951 tarihinde yukarıda bahsettiğim şekilde açılmış bulunan krediler yekünü 330 milyar Fransız frangına balığ oluyordu. Bunun 160 milyar franklık bir kısmı «kredi nasıyonal» kanaliyle, 53 milyar franklık bir kısmı Caisse des Dépôts et Consignations vasıtasıyla ve 83 milyar franklık bir kısmı Caisse National des Marchés de l'Etat ve nihayet 34 milyar franklık bir kısmı da kredi fonsiye vasıtasıyla tevzi olunmuştur.

Bu 330 milyardan :

300 milyar franklık bir kısmı sanayi sahasına tevcih edilmiş, 26 milyar franklık bir kısmı mesken inşasına hasredilmiş ve yalnız 4 milyar franklık bir kısmı ziraat sahasına verilmiştir. Yine bu 330 milyar franklık krediden birinci derece faydalanan sanayi şubeleri, ana istihsal şubeleridir ki bunların başında kömür sanayii, elektirik ve nakliye sanayii gelmektedir. Bu sanayi şubelerini maden sanayii takip eylemekte ve bunların ardından da ehemmiyetleri itibariyle mensucat sanayii ve kimya sanayii gelmektedir.

Bu kredilerden, yani orta vadeli kredilerden faydalanan teşebbüslerin bizzat bu kredileri ne gibi maksatlarla kullandıkları hakkında kat'i bir bilgi vermek mümkün olmadığı anlaşılır. Fakat takribi olarak % (25) n harp esnasında tahric uğrayan tesislerin installationlarını tekrar inşasına ve büyük tamir ve termin işlerine harrolunduğunu % (75) nin ise bir taraftan istihsalın tezyidi uğrunda, diğer taraftan da maliyet fiyatlarını düşürme maksadile kullanıldığına hükmedilmektedir.

Fransa'da uzun seneler zarfında, orta vadeli kredi dağıtımını, bankaların emre hazır mevcutlarıyla diğer bir ifade ile kasa mevcutlarıyla ve bunlara ilâveten «Crédit National» ile Crédit Foncier de France'in mevcutlarıyla idare etmek mümkün olmuştur. Ancak 1948 yılı sonbaharında bir taraftan gittikçe genişleyen orta vadeli kredi hacminin sevk ve tesriyle diğer taraftan da para piyasasında kendisini gittikçe artan bir tarzda hissettiren darlık yüzünden gerek Caisse des dépôts et des Cono-grets in gerek bunu takiben de Banque de France'in reeskonta müraaat etmek lüzumu çoğalmıştır. Bu cümleden olmak üzere, biraz evvel bahsettiğim tarihte yani 30. Haziran. 1951 tarihinde açılmış bulunduğunu söylediğim (330) milyarlık krediden 66,5 milyarlık kısmı yani % 20 si Banque De France, a itinal etmiş bulunuyordu. Bu nisbeti şüphesiz ki ihmal edilecek bir had olarak kabul etmek mümkün değildir. Ancak bu (330) milyardan ibaret bu mevzuu alakalı diğer iki rakamla mukayese etmek verilecek hükmün bizlere ifade edeceği mâna bakımından şüphesiz daha isabetli olur :

Aynı tarihte yani 30. Haziran. 1950 tarihinde bütün bankalar tarafından Fransız ekonomisine açılmış bulunan krediler— yani hesabı ca-

ri suretle veya senet iskontosu yoluyla açılmış bulunan 1.550 milyar frank idi.

—Diğer cihetten 1945 yılından 1950 yılına kadar ÷mme ihtiyaçları hariç, diğer ihtiyaçlar için para piyasasına çıkarılmış bulunan hisse senet ve tahvillerinin yekünü (457) milyar frank idi.

Acaba, orta vadeli krediler, bahsettiğim mekanizma dahilinde enflasyonist bir harekete sebep olmuşlardır? Bu soruların cevabını bizzat Fransız bankacılarına bırakıyorum: Le Cr dit National bankasının M dd r  bu hususta şöyle bir mütalaa beyan ediyor :

«Hakiki tasarrufun sermaye piyasasından ictinap ettiği bir devirde harekete geçirilen bu yeni kredi mekanizmasını m cessirliği üzerinde münakaşa etmek mümkün değildir. Bu kredinin kullanılması Fransız ekonomisinin kalkınmasına geniş  l de müessir olmuştur. şu cihet korkmadan iddia olunabilir ki bu kredinin istihsal sahasında sağladığı imkânlar (330) milyarlık bir kredi hacminin sebep olduğu enflasyonist tesirleri fazlasıyla telafi etmiştir. Bununla beraber orta vadeli kredinin hiç bir zaman para istikrarı için bir tehlikeyi davet etmeyeceğini kabul etmemek lazımdır. Bilakis, beş senelik bir devre sonunda «tasarruf» sermayesinin müracaat edilerek sermaye piyasasından bir «Consolidation» a gitmek icabeder; bu kredi mekanizması istimal olunurken son derece  l l  hareket eylemek lazımdır. Bu krediler ile takip edilen hedef ne olursa olsun Fransa'nın İkinci Dünya Harbinden sonra içinde bulunduğu istisnai duruma benzemiyen vaziyetlerde, bu mevzuada gayet basit ve etkili davranmalı ve iktisadi konjonktürün takip eylediği inkişaf seyri daha dikkatli bir surette gözönüne alınmalıdır.»

Diğer bir Fransız bankacısından şu c mlerini naklediyorum : «Orta vadeli kredi talepleri çok kuvvetli istifaya tabi tutulmuş ve orta vadeli kredi a an teşekküllerinin ilk hedefi kredi talep eden teşebbüsleri ya otofinansman yoluna, yahut şahsi bir gayret göstermeğe teşvik eylemek veya, yavaş yavaş muvazenesini bulmak yolunu tutan sermaye piyasasına tevcih eylemek olmuştur. Zaman zaman büyük  l de ki  mme teşekk leriyle, aynı capta ki hususi müesseseler için yatırımların verilmişliği hakkında vazih fikirlere varılamamış ise de şunu da teslim etmek lazım gelir ki bu gibi hallerde mesul bankacılar,  mme menfaatinin kat'i icaplarına uymak zaruretinin duyarak bu zaruretin icaplarını yerine getirmişlerdir. İkinci Dünya Harbinden sonra Fransa'da hemen millileştirilen sanayi ile ağır sanayi ne sermaye piyasasının, ne de devlet tarafından teslis edilmiş bulunan Fonds de modernisation et d'Equipelement tarafından sağlanacak imkânlarla, teslislerini yenileştirmezlerdi. şu kadar var ki bu gibi hallerde, orta vadeli kredileri — finanse edilen işlerin amor-

tisman m ddetleriyle kredi vadeleri yekdiğerleri- ne uymadıklarından — maksala elverişli bir kredi tekniği saymamak ve daha ziyade hal ve şartların icap ettirdiği bir hal tarzı — hatta biraz daha  leri gidilerek — bir  rvi kasa kolaylığı saymak muvafik olur. Bu kabul orta vadeli ikraz muamelelerinde vadelerin hulul nde bir «konsolidasyon» a yani sermaye piyasasına müracaat olunduğu takdirde sağlam bir muamele karşısında bulunuluyor, vadeleri tahdit etmek mecburiyeti hâsil olursa «gayri sikk » diye vasıflandırılabileceğimiz bir durum muvacesesinde kalınır demektir.

Orta vadeli kredi bir enflasyona sebep olmuş mudur? şüphesiz ki emisyonla müracaat eylemek bir enflasyon amilidir (*).

Fakat verimli oldukları peşinen malûm bulunan istihsal vasıtasının inkişafı mukabil icra olunan emisyon enflasyonist olarak telakki olunabilir mi? Esasen, hareketli bir hale sokulması mümkün orta vadeli kredi sistemi işlememiş olsaydı, Fransa'nın istihsal cihazı süratle kuvvetlendirilebilir mi idi? ve bu takdirde bu istihsal cihazı devletten daha büyük bir yardım istenmiyeycek mi idi. Halbuki devletin hazinesi geniş  l de emisyon kanalıyla doldurulmuyormu idi?

H lase olarak şunu söyliyebiliriz ki, işa  bankası nezdinde hareketli bir hale getirilmesi mümkün olan orta vadeli kredi mekanizması Fransız Banka sisteminin anormal şartlara ittibak kabiliyetini göstermiştir. Fakat aynı zamanda şu hakikatta meydana çıkmıştır ki bu hareket tarzı yatırımlar mevzuu için kat'i bir hal garesi değildir. Milletlerarası tediye bankasının senelik raporunda tebaruz ettirilmiş üzere, en feci hata, banka kredisine verilecek mütemadi geniřliکلerin «hakiki tasarruf» un yerini alabileceğini zannetmektedir.

Orta vadeli kredi, derhal rantabl olacak, veya diş ticaret mevzuunda olduğu gibi, daha uzunca vadeli, fakat kat'i teminatla bağlanmış kredilerin hareketli bir hale sokulması için kullanılmalıdır. Banque De France bunları reeskontla kabul ettiği m ddet  tevdiat bankaları bu kabul muamelelere nakdi mevcutlarını hasredebilirler. Fakat verimlilikleri daha uzunca müddetler zarfında meydana çıkacak yatırımlarda bu krediler Circuit mon tari dayandıkları için şüphesiz enflasyona için bir açık kayıtlıdır. Ve bu itibarla da mevkiini ancak tasarruf sayesinde meydana gelebilecek olan daha müstakar sermayeye terk etmelidirler. Yine aynı mevzuyla ilgili bir mütalaa da «Le Monde» gazetesinin 16 Mayıs 1951 tarihli iktisadi sahfesinde görüyoruz. Bu makalede Fransa'nın içinde bulunduğu nakdi vaziyet tekkik olunduktan sonra şöyle denilmektedir.

«1953 yılı zarfında her türlü nakdi mevcudu 471 milyar frank kadar bir tezy it kayıttir.

(*) Le re ours a l'emission est forcement un facteur d'inflation.

lemiştir. Bu çoğalma bir sene evvel şahit olduğumuz çoğalmaya nazaran nisbeten daha az olmakla beraber, hiç şüphesiz kısmen enflasyonist bir karakter taşımaktadır. Bu kısmi hazineye verilen 250 milyar frank ile yüz milyar civarındaki orta vadeli kredi teşkil eylemektedir. Bu sonuncusu, investisyonlar için istimal edilmiş olup, mukabillerinde istihlak eşyası mevcut olmayan bir «para» yaratılması demektir.

Nihayet tanınmış bir muharrir olan Raymond Aron'da Le Figaro gazetesinin 4 Şubat 1955 sayılı nüshasında «enflasyon tehlikesi var mıdır?» başlığını taşıyan makalesinde, Fransa'da investisyon hareketlerinin umumiyetle sihi şartları dahilinde cereyan etmediğini söylediikten sonra buna bir misal olarak «orta vadeli krediler» göstermektedir.

★

Muhterem Arkadaşlar,

Orta vadeli kredi hakkında nazari ve yalnız bir yabancı memlekete, Fransa'ya münhasır olmak üzere ameli bakımdan söyleyeceklerim bunlardan ibarettir. Zihinlerinizi karıştırmamak üzere

re başka memleketlerden misaller getirmek istemedim. Yalnız bir cümle ile İsviçre'den bahsedeceğim, bu memleket bankacılığı tarafından hepinizin malûmu olduğu üzere uzun senelerdenberi tatbik olunan kasa bonoları yahut kasa tahvil-leri Bons de Caisse au Obligations de Caisse sistemi orta vadeli mevduatı temsil ettiklerinden bankalar tarafından orta vadeli olarak kullanılmaktadır. Belçika'da da, tıpkı Fransa'da olduğu gibi ticaret ve tevdiat bankalarının üstünde bir takım Etat - Tempon mahiyetinde müesseseler vardır. Bunlar, ticaret ve tevdiat bankalarının orta vadeli kredilerini her zaman tekrar paraya çevirmek imkânına sahiptir.

Büyük bir kalkınma hamlesi içinde bulunan memleketimizde de «orta vadeli» kredi mevzuunun ele alınması lüzumu çoktan gelmiştir. Bu konuda bankalarımızın ayırmakta oldukları «kanuni karşılıklar»dan faydalanabilmesi hatırı gelebileceği gibi İsviçre'de olduğu üzere kısa vadeli ve sahipleri tarafından borsa temevvüçlerine maruz bulunmadan her zaman paraya çevrilebilen ve bu itibarla bir nevi para olan kasa bonolarının çıkarılması veyahut Halk Bankasının takviyesi gibi tedbirler de hatıra gelebilir.

1955
İkramiyeleri
6 Apartman
Dairesi
VE
200000
Lira
SÜMERBANK
Relan

HALKIN, ESNAFIN, SANATKÄRIN ve KOOPERATIFÇİLERİN
ÖZ BANKASI

ANKARA HALK SANDIĞI T.A.Ş.

Sermayesi : 1.000.000

İhtiyatları ve Karşılıkları : 695.957

İKRAMİYELERİNDE İSABET NİSBETİ EN YÜKSEK BANKADIR

ÇÜNKÜ ÇEKİLİŞLERİ YALNIZ

A N K A R A ' ya mahsustur

(Beypazarı Ajansımız dahildir)

Yalnız 100 lira yatırmak suretiyle

binlerce lira kazanabilirsiniz.

Her Mevsimde bir Kişiyeye

D i k k a t : Modern kiralık kasalarımızı mutlaka görünüz. Ayda seksen kuruşa bir kasa. Altunlarımızı, kıymetli eşyalarımızı mühim evrakınızı her tehlikeden korur.

Kasalarımız ucuzluk, kolaylık ve emniyet vasıflarını camidir. Her gün saat 9 dan 18 e kadar emrinizde, anahtarını cebinizdedir.

TELEFONLAR : 11611 Müdürlük

17214 Mevduat

14263 Muhasebe, istihbarat, hukuk
servisleri

13605 Muamelât.

TÜRKİYE KREDİ

BANKASI A.O.

Her çekilişte Erenköy asfaltında

İ A P A R T M A N D A İ R E S İ

ve dolgun para ikramiyeleri

Her 100 liraya bir kur'a numarası

HER TÜRLÜ BANKA MUAMELELERİ

İSTANBUL — BEYOĞLU — GALATA

KADIKÖY — OSMANBEY — BEYAZIT

İZMİR — ANKARA — ADANA

Sizin malınız olduğu kadar aynı zamanda milli bir servet olan emtianızın emniyetle muhafazasını, bakılmasını istiyorsanız;

UMUMİ MAĞAZALAR

Türk Anonim Şirketine Müracat Ediniz

Sermayesi : 10.000.000

TEMİZ VE MUNTAZAM DEPOLAR... İYİ BAKIM...
NORMAL TARİFE

Emtia karşılığında Umumi Mağazalarca verilecek Resepise - Varant senediyle malınızın yer değıştirmeden el değıştirmesini, tarihinin ve Bankalardan kredi teminini sağılyabilirsiniz.

Umumi Mağazalar İthalât ve İhracatta ödenmesi icabeden Liman, Gümrük resimleriyle nakliye vesair hizmetlerin masraflarını finanse eder.

Umumi Mağazalara Resepise - Varant senediyle tevdi olunan emtia, Ticaret Kanununun 809 uncu maddesindeki kayıtlar dahilinde olmak üzere, haciz muamelesine karşı mezkûr kanunun emniyeti altındadır.

Umumi Mağazaların muhafazasına bırakılan emtianın bozulmaması ve çürümemesi için gereken tedbirler alınır... Bu mallar işlenir... Paketlenir... Anbalâjlanır.. Nümune alınır.. Karşılığında musaddak Nümune Şahadetnamesi verilir... Ekspertizi yapılır... Gümrüklenir... Sevkedilir... Satışına tavassut olunur... Emtia makbuzu ile depodan emtia karşılığında Bankalarla rehin muamelesi yapılabilmektedir.

MÜRACAAT YERLERİ :

Ankara'da Koçak Han
İstanbul'da 4 üncü Vakıf Han
İzmir'de Konak mevkiinde
Mersin'de Tarsus yolu üzerinde
Samsun'da Necatibey Caddesi
İskenderun'da 5 Temmuz Cad.

TELEFON

13217 - 14969 - 12735 - 11129 - 12379
24029 - 22827
4142
1260 - 1081
1077
425 - 349

OTOMOBİL SANAYİNDE

F O R D

ZİRAAT MAKİNELERİNDE

OLIVER

Daima Baştaadır

KOÇ TİCARET T.A.Ş.

ULUS MEYDANI - ANKARA

Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifi Birliği

A D A N A

Tesis Tarihi : 1940

Kapitali :	4.000.000	Sicilli Ticaret :	1073
Yedek akçe :	1.500.000	İhracat Ruh. No. :	1885
Ortak adedi :	5.783	İştilgal mevzuu :	
Telgraf adresi :	Çukobirlik-Adana	Pamuk, Susam, Yerfıstığı, Çeltik (Piring).	
Telefon :		Birliğe bağlı kooperatifler :	
Umum Müd. :	2740	Adana, Ceyhan, Tarsus, Yenice, Osmaniye, Maraş.	
Muhasebe Müd. :	2881		
Santral :	2837		
Posta kutusu :	3		
Kod: Bentley's Complete Phrase			

Tesisler :

(Yenice Sawgin Çırçır ve Prese Fab.)
(Ceyhan Sawgin Çırçır ve Prese Fab.)
Adana pamuk müessesesi
Mersin Nebatî Yağ ve Sabun Fab.

A N A D O L U ANONİM TÜRK SİGORTA ŞİRKETİ Sermayesi : 1.500.000 TL.

YANGIN

**KARA VE DENİZ
NAKLİYATI**

KAZA

HAYAT

Sigortalarını en müsait şartlarla yapmak için

Sayın müşterilerinin emrine âmâdedir.

**YURDUN HER TARAFINDAKİ İŞ VE ZİRAAT BANKALARI
TÜRKİYENİN BU EN ESKİ VE EN BÜYÜK SİGORTA
ŞİRKETİNİN ACENTELERİDİR.**

Adres : Galata, Eski Yolcu Salonu karşısı

Anadolu Sigorta Hanı

Posta Kutusu : 845 — Galata

Telefonlar :

Santral : 44659 - 44653/2/1 - 47550/8/9
Müdür : 44039
Fen Müşaviri : 43954
Müdür Muavini : 46327

EMNİYET SANDIĞI

1955 Yılı

Tasarruf Hesapları İkramiyeleri

- ★ Çiftahavuzlarda BAHÇELİ EVLER
- ★ APARTMAN DAİRELERİ
- ★ Bahçelievler'de ARSALAR (20.000 Liraya kadar MESKEN KREDİSİ'le birlikte)
- ★ PARA, ÖĞRENCİ ve KÜÇÜK TASARRUF İKRAMİYELERİ.

(480.000 Liradan az olmamak üzere)

Y A R I M M İ L Y O N L İ R A

A y r ı c a

50 Kişiye 10 sene vâdeli

1.000.000 Liralık

(MESKEN EDİNME KREDİSİ)

Gişelerimiz, Tafsilât ve Hizmet için Emrinizdedir.

EMNİYET SANDIĞI

G Ü V E N

T Ü R K A N O N İ M
S İ G O R T A S O S Y E T E S İ

Türkiye'nin en büyük Sigorta Şirketidir.

Sümerbank ve T. Emlâk Kredi Bankası Kurumu'dur

YANGIN - NAKLİYAT - HAYAT - KAZA

Sermaye ve ihtiyatları : TL. 16.263.976

Muamele Merkezi : İSTANBUL

Adres : Sümerbank binası GALATA, Telefon : 44610

DENİZCİLİK BANKASI

Mevduat İkramiyeleri

**HER 50 LİRAYA
BİR KURA NUMARASI**

Sizde bir hesap açtırınız

S Ü M E R B A N K

Sermayesi : 200.000.000 Türk Lirası

Vadeli, Vadesiz Küçük Cari Hesaplar İçin Yılda

10 ÇEKİLİŞ

Apartman Daireleri ve Çeşitli Para İkramiyeleri

Ayrıca vadeli ve 6 ay çekilmeyen vadesiz mevduat sahiplerine
yünlü (halı hariç) ve pamuklu satışlarında tenzilat

Şartları Gişelerimizden Öğreniniz

Her 150 Lira İçin Bir Kur'a Numarası

Umum Müdürlüğü: Ankara, Merkez Müdürlüğü: Ankara, Şubeleri: Adana,
Balıkesir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Ajansları: Bahçekapı, Beyoğlu (İstan-
bul), Bürosu: İskenderun.

SÜMERBANK'IN MÜESSESELERİ :

- O Sümerbank Alım ve Satım Müessesesi — İstanbul
- O Sümerbank Ateş Tuğlası Sanayii Müessesesi — Filyos
- O Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayii Müessesesi — İstanbul
- O Sümerbank Bursa Merinos ve Hereke Yünlü ve Halı Dokuma Sanayi müessesesi
- O Sümerbank Çimento Sanayii Müessesesi — Sivas
- O Sümerbank Defterdar Yünlü Sanayii Müessesesi — İstanbul
- O Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi — Beykoz/İstanbul
- O Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi — Ereğli/Konya
- O Sümerbank İzmir Basma Sanayii Müessesesi — İzmir
- O Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayii Müessesesi — Kayseri
- O Sümerbank Kendir Sanayii Müessesesi — Taşköprü
- O Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi — Malatya
- O Sümerbank Nazilli Basma Sanayii Müessesesi — Nazilli
- O Sümerbank Pamuk Satınalma ve Çırcır Fabrikaları Müessesesi — Adana
- O Sümerbank Selüloz Sanayii Müessesesi — İzmit
- O Sümerbank Sungüpek ve Viskoz Mamülleri Sanayii Müessesesi — Gemlik
- O Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi — Karabük

SÜMERBANK'IN TEŞEBBÜSÜ :

- O Kütahya Keramik Fabrikası

ALIM VE SATIM MÜESSESESİNİN TOPTAN VEYA PERAKENDE İA-

GAZALARI :

Adana, Amasya, Ankara (Yenişehir, Yenidoğan) Bursa, Burdur, Diyarbakır,
Edirne, Elâzığ, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul (Bahçekapı, Ka-
sımpaşa, Üsküdar ve Beyoğlu), İzmir, Kars, Konya, Kayseri, Malatya, Na-
zilli, Samsun, Sırt, Sivas, Trabzon, Van ve Zonguldak.

TÜRK TİCARET BANKASI

1955 İkramiye Planı

APARTIMAN
DAİRESİ

250.000

LIRA TUTARINDA
PARA İKRAMİYELERİ

Ayrıca

İKRAMİYELİ

GRUP MEVDUATI

Tasarruf mevzuunda bir yeniliktir.

Her 100 kişilik Gruptan

- 1 Kişiye yatırdığı paranın 3 MISLI
- 24 Kişiye muhtelif para ikramiyeleri verilir.

GRUP MEVDUATI SAHİPLERİ AYRICA Apartman
daiireleri keşidelerine iştirak ederler.

Her 150 liraya bir kura numarası

Paranız atıl bırakmayın, bankaya yatırınız

T. C. Merkez Bankası Vaziyeti

<u>AKTİF</u>	<u>26/3/1955</u>	<u>30/4/1955</u>	<u>28/5/1955</u>
Altın	401.850.555	402.009.246	401.972.215
Döviz Borçluları	198.025.927	183.742.131	179.466.425
Ufaklık Para	3.082.140	2.842.131	2.226.271
Dahildeki Muhabirler	227.511	231.173	272.216
Senetler Cüzdanı	2.765.292.970	2.794.778.728	2.131.475.072
Tahviller Cüzdanı	29.634.982	29.709.413	29.360.390
Avanslar	133.156.920	168.730.442	290.714.299
Hissedarlar	4.500.000	4.500.000	—
Mahsube Tabi Matlubat	—	—	496.240.989
Muhtelif	92.220.351	96.268.956	93.472.123
PASİF			
Sermaye	15.000.000	15.000.000	15.000.000
İhtiyat Akçesi	48.710.556	51.984.942	44.933.448
Tedavüldeki Banknotlar	1.574.643.215	1.607.621.945	1.601.767.434
Mevduat	716.166.633	697.098.640	672.266.709
Altın Alacaklıları	154.144.312	154.297.043	154.297.043
Döviz Alacaklıları	684.537.548	676.045.510	719.131.146
Muhtelif	434.789.092	480.764.230	418.074.220
Toplam.	3.627.991.356	3.682.812.310	3.625.470.000

Etibank, Türk Ticaret ve İş Bankaları ile Millî Reasürans Şti. nin
K u r d u ğ u

ANKARA SİGORTA ŞİRKETİ

Bütün sigortalarınızı azami emniyet ve sür'atle yapar

Sermaye ve İhtiyatları 7.000.000 TL.

İş Merkezi: İstanbul - Galata Bankalar Cad. No: 80

ANKARA SİGORTA HANI

Telefon :

Müdür 42664

Sant. 47580 - 47589

Tlgraf : A N T A S

İ S T A N B U L

T Ü R K İ Y E
VAKIFLAR BANKASI T.A.O.

Sermayesi : 50.000.000 TL.

Merkezi : ANKARA

Şubeleri :

ANKARA : Bankalar Cad. No. 52. Tel : 10049
İSTANBUL: Bahçekapı Vakıf İşhanı. Tel : 24595
TAKSİM : İstanbul Taksim Meydanı: Kristal Han.
İZMİR : Fevzi Paşa Bulvarı No. 2. Tel : 7797

HER TÜRLÜ BANKA MUAMELELERİ
DÜNYANIN HER YERİNDE MUHABİRLER

Telgraf adresi :

Umum Müdürlük : VAKIFBANKUM
Şubeler : VAKIFBANK

Kod: Peterson International. 3 rd. edition

Türk Ekspres Bank

Kapital : 4.000.000 Türk Lirası

MERKEZİ : GALATA - İSTANBUL
ŞUBELERİ : Galata, Bahçekapı, İzmir, Bartın
AJANSLARI : Karagümrük, Kadıköy, Üsküdar,
Osmanbey, Alsancak

Her Nevi Banka Muamelâtı

Yabancı Memleketlerde Muhabirleri Vardır.

Banka hizmetlerinden faydalanmağı
ödemelerinizde çek kullanmağı adet ediniz.

İHAP
MÜLVUSİ
İSTANBUL

HEP ZİHNİMDE

**EMLAK
BANKASI**

ile
akti edeceğiniz bir
YAPI TASARRUFU MUKAVELESİ
yaptıracağınız evin % 90 ı nisbetinde
30.000 liraya kadar % 5 faiz ve 20 Sene
Vadeli Kredi Sağlamak suretiyle sizi
gayenize ulaştırır.

Bu hem sizin hem memleketin menfaatidir.

T. C. ZİRAAT BANKASI

Kuruluş : 1863 Sermayesi 750.000.000 T.L.

Umumî Merkez Ankara 491 Şube ve Ajans

Memleketimizin en geniş teşkilâtlı bankasıdır. Dünyanın her tarafında muabirleri vardır. Çiftçiyi geniş ve çeşitli kredilerle sağlar. Her nevi kredi muameleleri ve banka hizmetleri yapar.

Adana - Adapazarı - Adıyaman - Afyon - Ağrı - Akhisar - Aksaray - Akşehir - Alaşehir - Amasya - Antakya - Antalya - Aydın - Ayvalık - Açıpayam Adıyaman - Afşin - Ahlat - Akçaabat - Akçadağ - Akçakale - Akçakoca - Akdağmadeni - Akseki - Akyaş - Alaca - Alaçam - Alanya - Altınözü - Altıntaş - Alucra - Anamur - Andirin - Ankara Ajs. - Araç - Aralık - Arapkir - Ardahan - Ardanoç - Ardeşen - Arpaçay - Artova - Artvin - Aşkale - Avanos - Ayancık - Ayaş - Ayvacık - Azdavay. Baflra - Bahçekapı - Balıkesir - Bandırma - Bayburt - Bergama - Beyoğlu - Bolu - Bulancak - Burdur - Bursa - Babaeski - Bahçe - BALA - Balya - Bartın - Baskil - Başkale - Bayındır - Bayramiç - Besni - Beşiri - Beypazarı - Beyşehir - Biga - Bigadiç - Bilecik - Bingöl - Birecik - Bismil - Bitlis - Bodrum - Boğazlıyan - Eoivadin - Bor - Borçka - Boyabat - Bozcaada - Bozdoğan - Bozkır - Bozova - Boz-kurt - Bozöyük - Bucak - Bulancak - Bulank - Buldan - Burhaniye - Bünyan.

Ceyhan - Cide - Cihanbeyli - Cizre. Çanakkale - Çankırı - Çorum - Çal - Çamardı - Çamlıdere - Çan - Çarşamba - Çatalca - Çaycuma - Çayeli - Çayıralan - Çaykara - Çekerek - Çemişgezek - Çerçes - Çermik - Çeşme - Çıldır - Çiçekdağı - Çine - Çivril - Çorlu - Çölemerik - Çubuk - Çumra.

Denizli - Düzce - Diyarbakır - Daday - Darende - Datça - Demirci - Derik - Develli - Devrek - Devrekânı - Dicle - Dikili - Dinar - Divriği - Diyadin - Doğan-şehir - Doğubayazıt - Dörtöyl - Dursunbey.

Elirne - Edremit - Elazığ - Ereğli (Konya) - Erzincan - Erzurum - Eskişehir - Eğridir - Elbistan - Eleşkirt - Elmalı - Emet - Emirdağ - Erbaa - Erciş - Erdek - Ergani Ereğli (K. D.) - Ermenek - Erzurum - Eşme - Eyüp - Ezine.

Fatih - Fatsa - Fethiye - Fındıklı - Finike - Foça. G. Antep - Gemlik - Giresun - Gazipaşa - Gebze - Gediz - Gelibolu - Gemerek - Genç - Gerde - Gernemcik - Gerze - Geyve - Gökşun - Gölcük - Göle - Gölhisar - Gökky - Gölpazarı - Gönen - Gördes - Görele - Göynük - Gülnar - Gülşehir - G. Hacıköy - Gümüşhane - Güney - Gürün.

Hacıbektaş - Hadim - Hafik - Hassa - Havza - Haymana - Hayrabolu - He-kimhan - Hendek - Hınıs - Hilvan - Hopa - Horasan - Hozat.

Iğdır - Iğaz - Iğın. Iğ - Isparta - İnebolu - İskenderun - İstanbul (Galata) - İzmir - İkizdere - İmranlı - İmroz - İncesu - İnegöl - İpsala - İskilip - İslâhiye - İspir - İvrindi - İznik.

Karaman - Kars - Kastamonu - Kayseri - Kilis - Kırıkkale - Kırşehir - Kocaeli - Konya - Kütahya - Kadınhanı - Kadirli - Kağızman - Kâhta - Kalecik - Kaman - Kandıra - Kangal - Karaburun - Karabük - Karacabey - Karacasu - Karaisalı - Karakoçan - Karamürsel - Karapınar - Karasu - Kartal - Karayazı - Kargı - Kaş - Kavak - Kaban - Keçiborlu - Kelkit - Kemaliye - Kemalpaşa - Keskin - Keşan - Keşap - Kınık - Kırıkhan - Kırkağaç - K. Hamam - Kızıltepe - Kiğı - Kilis - Kiraz - Kocaeli - Korkuteli - Koyulhisar - Kozan - Kozluk - Köyceğiz - Kula - Kurşunlu - Kurtalan - Kusadasi - Kuyucak - Küre - Lâdik - Lâpscki - Lice - Lüleburgaz.

Malatya - Manisa - Maraş - Mardin - Merkez Md. - Mersin - Merzifon - Millâs - Muğla - Maçka - Maden - Malazgirt - Malkara - Manavgat - Manyas - Marmaris - Mazzirt - Mecidiözü - Menemen - Mengen - Mesudiye - Midyat - Mihaliççik - Mucur - Mudanya - Mudurnu - Muradiye - M. Kemalpaşa - Muş - Mut.

Nazilli - Niğde - Nalihan - Nazimiye Nevşehir - Niksar - Nizip - Nusaybin. Ordu - Osmaniye - Of - Oltu - Orhaneli - Orhangazi - Osmancık - Osmaneli - Ovacık.

Ödemiş - Özalp. Polatlı - Palu - Pasinler - Patnos - Pazar - Pazarcık - Pazaryeri - Perşembe - Pertek - Pınarbaşı - Pınarhisar - Posof - Pütümür - Pütürge.

Elze - Refahiye - Reşadiye - Reyhanlı. Salihli - Samsun - Sarayköy - Sirt - Sınop - Sivas - Söke - Safranbolu - Saimbeyli - Samandıra - Sandıklı - Saray - Sarayköy - Sarayönü - Sarıkamış - Sarız - Savur - Seben - Seferhisar - Senirkent - Serik - Seydişehir - Seyitgazi - Sındırgı - Silifke - Silivri - Silvan - Simav - Siverek - Sivrihisar - Soma - Sorgun - Söğüt - Söke - Sungurlu - Susurluk - Suşehri - Sürmene - Sürüş - Sütçüler.

Sığıl - Şabanözü - Şefaattü - Ş. Karaağaç - Ş. Karahisar - Şarkışla - Şarköy - Şavşat - Şenkaya - Şrf. Koçhisar - Şile - Şiran - Şuhut.

Tarsus - Tekirdağ - Tire - Tokat - Trabzon - Turgutlu - Taşköprü - Taşova - Tatvan - Tavas - Tavşanlı - Tefenni - Tekman - Tercan - Terme - Tirebolu - Tor-balı - Torul - Tortum - Tosya - Tunceli - Turhal - Tuzluca.

Urfa - Uşak - Ulubey - Uluborlu - Uludağ - Ulus - Urla - Uzunköprü. Ünye - Ürgüp - Üsküdar.

Van - Vakıfkebir - Varto - Vezirköprü - Viranşehir - Vize. Yenişehir (Ankara) - Yerköy - Yozgat - Yalova - Yalvaç - Yatağan - Yayla-dag - Yenice - Yenişehir - Yeşilhisar - Yeşilova - Yıldızeli - Yusufeli.

Zonguldak - Zara - Zile. BÜROLAR : Adana - Kuruköprü - Saathane - İstanbul - Tahmîs - Hal - İzmir - Çankaya - Kargıyaka - Şadırvanaltı. Konya - Çarşı - Zonguldak - Çatalağızı

- Kilitli - Kozlu.